

Βιβλική άθεολογία στο σύγχρονο κήρυγμα.

Εισαγωγικές όψεις του ζητήματος

Π. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ*

Εισαγωγικά

Ο σύνδεσμος μεταξύ Άγίας Γραφής και κηρύγματος είναι αρχαιότατος και άρρηκτος. Ήδη από την εποχή της Π.Δ., ειδικότερα κατά την εποχή της βαβυλωνίας αιχμαλωσίας, ή λατρεία στη Συναγωγή (μπέτ κνέσετ) γινόταν κάθε Σάββατο και συνίστατο κυρίως στην ανάγνωση του Νόμου, της (γραπτής) Τορά, και στο κήρυγμα¹. Ειδικότερα, μέσα σε διάστημα τριών ετών διαβαζόταν ολόκληρη ή Πεντάτευχος, όπως καθοριζόταν από τον τριετή κύκλο αναγνωσμάτων². Αργότερα, στα χρόνια της Κ.Δ. αναγινώσκονταν άμέσως μετά την Τορά και οι Προφήτες, κι αυτό μόνο στις κύριες λατρευτικές συγκεντρώσεις του Σαββάτου³. Την εποχή αυτή το κήρυγμα συνίστατο άρχικά στην απόδοση του ιεροῦ κειμένου από τη λησμονημένη έβραϊκή στην καθομιλουμένη άραμαϊκή γλώσσα, κατόπιν δέ στην έποικοδομητική ανάπτυξη των αναγνωσθέντων περικοπών, δηλ. τόσο στη διασάφησή τους, όσο και στην πρακτική ωφελιμότητά τους⁴.

* Ο π. Κωνσταντίνος Παπαθανασίου είναι Δρ Θεολογίας και έφημέριος στον Ί.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Παλαιού Φαλήρου της Ί.Μ. Νέας Σμύρνης.

1. Τορά σημαίνει διδασκαλία, δηλ. τις διδασκαλίες που έδινε ο Θεός στον Ίσραήλ, τις έντολές που έλαβε ο Μωυσής πάνω στο όρος Σινά. Βλ. Κ. Θ. ΖΑΡΡΑ, *Ίστορία των χρόνων της Καινής Διαθήκης: 515 π.Χ. - 135 μ.Χ.* (Αθήνα: Έννοια, 2012), 30-4, 75-9. Α. Ι. ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ, *Ίστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης έξ άπόψεως παγκοσμίου και πανθηρησκειακής* (Αθήνα: χ.έ., 1958), 482.

2. Ο τριετής κύκλος αναγνωσμάτων ύποδιαιρείτο σε 154 περικοπές.

3. Στην ανάγνωση των Προφητών περιλαμβάνονταν και περικοπές από τα ιστορικά βιβλία της Π.Δ. Βλ. Ί. Ναυή 1:8: «Οὐκ άποστήσεται ή βίβλος του νόμου τούτου εκ του στόματός σου, και μελετήσεις εν αὐτῷ ήμέρας και νυκτός, ίνα ειδῆς ποιείν πάντα τα γεγραμμένα: τότε ευδοωθήση, και ευδοώσεις τας όδούς σου και τότε συνήσεις». Κι άργότερα θα συστήσει ο άπ. Παῦλος στον Τιμόθεο: «Πρόσεχε τῇ αναγνώσει» (1 Τιμ. 4:13).

4. Α. ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ, *Ίστορία*, 485-6.

Μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια παρουσιάζεται ὁ Ἰησοῦς «διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς» κατὰ τὴ δημόσια δράση του ὡς ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραήλ⁵. Ὁ χώρος τῆς συναγωγῆς ἀποτελοῦσε τὸν πιὸ πρόσφορο τόπο γιὰ νὰ ἀπευθυνθεῖ κάποιος σὲ ἰουδαϊκὸ ἀκροατήριο γιὰ τὸν Θεό. Ἄν καὶ στὸ Μτ 4:23 δὲν φαίνεται ὅτι ὁ Ματθαῖος προτίθεται νὰ διακρίνει αὐστηρῶς τὸ «διδάσκειν» καὶ τὸ «κηρύσσειν», ὅμως τὸ «διδάσκειν» γιὰ τὴ συναγωγή προϋποθέτει τὸν διδακτικὸ προσανατολισμὸ καὶ τὸν ἀνώτερο καταρτισμὸ στὴ λατρευτικὴ σύναξη τῆς συναγωγῆς⁶. Σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτὴ, ἡ δραστηριότητα τοῦ «κηρύσσειν» σχετιζόταν μὲ ἀνοιχτοῦ χώρου διδασκαλία ἢ κήρυγμα, ἀμφότερες ὅμως ἀποσκοποῦσαν –μετὰ τὸ κάλεσμα γιὰ μετάνοια (3:2· 4:17)– στὴν ἀναγγελία τοῦ χαρισμοῦ τοῦ ἡνὸς γιὰ τὸν ἐρχομὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐκπλήρωση τῆς Γραφῆς⁷.

Στοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους, ἐποχὴ πού ἡ χριστιανικὴ λατρεία βρίσκεται σὲ ἐμβρυώδη κατάσταση, μποροῦμε νὰ διακρίνουμε μέσα ἀπὸ τίς πολὺ περιορισμένες πληροφορίες τῆς Κ.Δ. κυρίως τὴν εὐχαριστιακὴ σύναξη, δηλ. τὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας ὡς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς λατρείας, τὴ συμμετοχὴ τῶν χαρισματῶν, καὶ τὴ «διδασκίαν», δηλ. τὴ θεολογικὴ ἐμβάθυνση καὶ ἀνάπτυξη τῶν ἀναγνωσθέντων περικοπῶν, πού ἀποβλέπουν στὴν ἀνάπτυξη καὶ ἐδραίωση τῆς πίστεως στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ὡς σωτῆρα καὶ λυτρωτὴ ὁλόκληρης τῆς οἰκουμένης⁸. Τότε, ὅπως μᾶς διασώζεται ἀπὸ τὴ μαρτυρία τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου, «ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκεται»⁹.

Ἡ νεότερη θεολογία ἔχει δώσει μιὰ νέα διάσταση στὴν παράδοση τοῦ κηρύγματος. Ἀπὸ τὰ μέσα τῆς τρίτης δεκαετίας τοῦ 20^{οῦ} αἰ. ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγα-

5. Μτ 4:23· 9:35· 13:54· Μκ 1:21· 6:2· Λκ 4:15· 6:6· 13:10· Ἰω 6:59. Ἡ ἔμφαση πού δίνεται στὴν ἀντωνυμία «αὐτῶν» δείχνει καθαρὰ ὅτι τόσο ὁ Ματθαῖος ὅσο καὶ ἡ κοινότητά του βρίσκονται ἐκτὸς τῶν συναγωγῶν τους.

6. Βλ. U. Luz, *Matthew 1-7: A Commentary*, transl. J. E. Crouch, edit. H. Koester, rev. ed. (Hermeneia; Minneapolis: Fortress Press, 2007), 166.

7. Βλ. U. Luz, *Matthew 8-20: A Commentary*, transl. J. E. Crouch, edit. H. Koester (Hermeneia; Minneapolis: Fortress Press, 2001), 51. J. NOLLAND, *The Gospel of Matthew: A Commentary on the Greek Text* (New International Greek Testament Commentary; Grand Rapids, Mich: William B. Eerdmans, 2005), 182-3.

8. Βλ. X. Σ. ΒΟΥΛΓΑΡΗ, *Ἡ ἐνότης τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας* (Ἀνάλεκτα Βλατάδων, 19· Ἀθήνα: ΟΕΔΒ, [1974] ἀνατ. 1984), 449-55, κυρίως 454. Ι. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, «Ἡ λειτουργία τῆς διδασκίης στὴν πρώτη Ἐκκλησία», *Μόρφωση καὶ μεταμόρφωση*, ἐπιμ. Ἐ. Κοτίνη-Παναγοπούλου (Ἀθήνα: Ἀθῶς, 2000), 205-22· [Ἀρχ. δημ. Σύναξη 8 (1983) 61-75].

9. ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟΣ, *Ἀπολογία Α'*, 66, 3. PG 6, 429a. ΒΕΠΕΣ 3 (1955), 197, 39.

λύτερους μελετητές της Κ.Δ., ό C.H. Dodd, μέ τò ἔργο του *Τò ἀποστολικò κήρυγμα καὶ ἡ ἐξέλιξή του*¹⁰ ἀνακαλύπτει ἕνα εἶδος «ἐξέλιξης» τοῦ ἀρχικοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος μέσα στὰ ἴδια τὰ κείμενα τῆς Κ.Δ.¹¹. Ὁ γνωστός εἰσηγητής τῆς «πραγματοποιηθείσας ἐσχατολογίας» (realized eschatology), προβαίνει μέ τὴ θεολογικὴ αὐτὴ προϋπόθεση σὲ βάθος ἀνάλυση τῆς χρήσης τῆς Γραφῆς στò ἀποστολικò κήρυγμα, κάνοντας σαφῆ διάκριση ἀνάμεσα στὴ διδασκαλία καὶ τò κήρυγμα. Κατ' αὐτὸν στò «ἀρχέγονο κήρυγμα» (the primitive preaching) οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ διακήρυτταν ὅτι τò μεγάλο καὶ θεϊκò γεγονός, τὰ ἔσχατα, εἶχαν ἤδη εἰσέλθει στὴν ἱστορία· ὁ Μεσσίας εἶχε ἔρθει, καὶ ἀνὰ πᾶσα μέρα ὁ Κύριος θὰ πρέπει νὰ ἔρθει γιὰ δεύτερη φορὰ ἀπὸ τὰ σύννεφα τοῦ οὐρανοῦ γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ ὁ αἰώνας. Ὅταν αὐτò δὲν συνέβη, ἡ ἀπαίτηση γιὰ ἀναπροσαρμογὴ ἦταν ἡ κύρια αἰτία τῆς ἀνάπτυξης/ἐξέλιξης τῆς πρωτοχριστιανικῆς σκέψης. Γι' αὐτò ἔργο τῆς κριτικῆς τῆς Κ.Δ. εἶναι νὰ διερευνήσει, μετὰ ἀπὸ μιὰ συγκριτικὴ μελέτῃ τῶν διάφορων κειμένων, τὴν κοινὴ πίστη ποὺ προκάλεσε αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη, ἡ ὁποία ἀποσκοποῦσε στὴν ἐπανερμερηνεία τῆς σὲ ἕνα διαρκῶς διευρυνόμενο κοινó¹².

Σήμερα, βέβαια, τò νὰ ἀναφέρεται κάποιος καὶ νὰ γράφει γιὰ τò κήρυγμα σήμερα δὲν φαίνεται καθόλου εὐκολὴ ὑπόθεση. Πολὺ περισσότερο ἀποτελεῖ ἐργῶδες πρᾶγμα νὰ θελήσει νὰ προσεγγίσει κανεὶς ἐκεῖνο τò κήρυγμα ποὺ τελεῖται ἐν μέσῳ ἐκκλησιαστικῆς συνάξεως καὶ νὰ τò ἀποτιμήσει θεολογικῶς. Κι αὐτò, διότι, ὅπως ἔχει κοινῶς διαπιστωθεῖ, τò σύγχρονο κήρυγμα, μέ τὴ θρησκευτικὴ του ὀρολογία καὶ τò ἀπωλεσθὲν βιβλικοθεολογικò περιεχόμενο, βρίσκεται ἐν πολλοῖς σὲ κατάσταση ἀπελπιστικῆς¹³. Σὲ πολλὲς περιπτώσεις αὐτò δὲν συνιστᾷ χαρισματικὴ λειτουργία τοῦ ἱερουργοῦντος μέσα στò σῶμα τῆς Ἐκκλησίας οὔτε προσδιορίζεται ἐκκλησιολογικῶς ἀπὸ τὴν ἀμετάθετὴ βιβλικὴ του ρίζα καὶ θεολογία¹⁴. Ἀποτελεῖ μιὰ ἐλλειμματικῆς μορφῆς προφορικὴ ὁμιλία, ἕναν

10. C. H. Dodd, *The apostolic preaching and its developments: Three lectures with an appendix on eschatology and history* (London: Hodder and Stoughton, [1936], repr. 1949).

11. Γ. Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, «Σχέση κηρύγματος καὶ παραδόσεως», *Τò ἀποστολικò κήρυγμα* (Μαθητεία καὶ ἀποστολικότητα, Β'· Ἀθήνα: Δόμος, 1999), 35-58, κυρίως 36 ἑξ.

12. Ὅλα αὐτὰ ὁ C. H. Dodd τὰ ὑποστηρίζει σὲ τρεῖς διαλέξεις του: (i) τò ἀρχέγονο κήρυγμα· (ii) Τὰ Εὐαγγέλια· καὶ (iii) Παῦλος καὶ Ἰωάννης· (*The apostolic preaching*, 7-78).

13. Βλ. ΣΤ. ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗ, «Εἰσαγωγικὴ ὁμιλία», στὸ Στ. Ζουμπουλᾶκη (ἐπιμ.) *Ἄς συζητήσουμε ἐπιτέλους γιὰ τò κήρυγμα* (Βιβλιοθήκη τοῦ Κηρύγματος 2· Ἀθήνα: Ἄρτος Ζωῆς, 2012), 9-15, ἐδῶ 10.

14. Πρβλ. ΣΤ. ΓΙΑΚΑΖΟΓΛΟΥ, «Κήρυγμα καὶ Θεία Εὐχαριστία», *Θεολογία* 82 (2/2011) 3-6, ἐδῶ 3.

ἀπελπιστικό μονόλογο, πού ἀφ' ἑνὸς μὲν κουράζει καὶ ἀπογοητεύει τοὺς ἀκροατές του, ἀφ' ἑτέρου δὲ δείχνει τὸν βιβλικὸ ἀναλφαβητισμὸ τοῦ κηρύττοντος.

Α'. Σύγχρονη Πραγματικότητα: Διαπιστώσεις καὶ Προβληματισμοὶ

Ὁ θεολογικὸς προβληματισμὸς γιὰ τὴν ἀρνητικὴ καὶ ἀπαξιωτικὴ ὄψη πού παρουσιάζει τὸ σύγχρονο κήρυγμα στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο δὲν παρέμεινε διαπιστωτικὸς καὶ ἀδιάφορος. Ἀντίθετα, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση καὶ θεραπεία αὐτοῦ τοῦ γενικευμένου φαινομένου εἶδαν τὸ φῶς τῆς κυκλοφορίας τὴν τελευταία τριετία σημαντικὰ ἀξιόλογες ἐκδόσεις, οἱ ὁποῖες προσεγγίζουν καὶ φωτίζουν τὴν ἐκκλησιολογικὴ προοπτικὴ τοῦ κηρύγματος, καὶ προσπαθοῦν νὰ θεραπεύσουν τὶς ἀναπόφευκτες παθολογίες του.

1.1. Κήρυγμα: ἓνα κουραστικό μαρτύριο. Γι' αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι αὐτὸ πού κάνει τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο νὰ τοποθετεῖται ἀρνητικὰ ὡς πρὸς τὸ κήρυγμα εἶναι κυρίως ἡ βιβλικὴ ἀθεολογία τοῦ δευτέρου, ἡ ἀπομάκρυνσή του τόσο ἀπὸ τὴν ἀγιογραφικὴ γνώση καὶ θεολογία, ὅσο κι ἀπὸ τὴν ἀγιοπνευματικὴ ἔμπνευση, γεγονὸς πού τὸ καθιστᾷ ἓνα κουραστικό μαρτύριο τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος¹⁵. Συνεπῶς, ἂν ἐπιδιώκουμε πράγματι τὸν ἐπανευαγγελισμό τῶν βαπτισμένων μελῶν, τότε τὸ ζητούμενο εἶναι ἡ ὀλικὴ ἐπαναφορὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς βιβλικῆς θεολογίας τῆς στὸ κέντρο τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κηρύγματος.

1.2. Ἡ κίνηση ἀπὸ τὴ Δύση τῆς Βιβλικῆς Θεολογίας τοῦ κηρύγματος. Ἦδη στὴ μεταπολεμικὴ Δύση παρατηρεῖται ἡ Κίνηση τῆς Βιβλικῆς Θεολογίας τοῦ κηρύγματος¹⁶, μὲ ἐμφανῆ βέβαια τὴν ἐπίδραση τοῦ Ἑλβετοῦ θεολόγου Karl Barth, ὅπου στὴ φιλελεύθερη γερμανικὴ θεολογία, μὴ μπορῶντας νὰ θεραπεύσει τὰ τραύματα ἀπὸ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμο, προέβαλαν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴ διαλεκτικὴ θεολογία, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν ὑπαρξισμό τοῦ S. Kierkegaard (19^{ος} αἰ.). Εἶναι ἡ ἐποχὴ ὅπου θὰ ἀναπτυχθεῖ καὶ θὰ μεσουρανήσει ὁ βιβλικὸς ἐπιστημονικὸς κλάδος στὴ Γερμανία, στὴ Μεγ. Βρετανία καὶ στὴν Ἀμερικὴ. Χαρα-

15. Βλ. Ε. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ-ΠΙΣΙΝΑ, «Τὸ Κήρυγμα: Μαρτυρία ἢ Μαρτύριο ...καὶ ποιοῦ;», *Θεολογία* 82 (2/2011) 221-35. Γ. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, *Κήρυγμα καὶ Θεολογία*, τ. Α', 13.

16. Γιὰ τὴν κίνηση αὐτὴ, «the Biblical Theology Movement», βλ. 'Ο. C. EDWARDS, «History of preaching», στὸ W. WILLIMON & R. LISCHER (ed.), *Concise encyclopedia of preaching* (Louisville, Ky.: Westminster John Knox Press, 1995), 184-227, κυρίως 222.

κτηριστικό της ίδιας περιόδου είναι τόσο η επικέντρωση στον Θεό που ενεργεί εντός της ιστορίας της σωτηρίας (Heilsgeschichte), όσο και η διάκριση των άγιογραφικών όρων που κάνει ο γνωστός C.H. Dodd μεταξύ του «κηρύσσειν» (δηλ. του κηρύγματος, της διακήρυξης) και του «διδάσκειν» (δηλ. της διδασχής, της διδασκαλίας)¹⁷.

1.3. *Η ελληνική περίπτωση.* Στον έλλαδικό χώρο την εποχή αυτή, κατ' άντανάκλαση των συμβαινόντων στη Δύση, μεσουρανεί η κίνηση του εϋσεβισμού, με κυρίαρχη την ήθικιστική διδασκαλία, και η πίεση της παραδοσιαρχίας¹⁸, κληρονομιά του 19^{ου} αιώνα στην εκκλησιαστική ζωή¹⁹. Έπικυριαρχοϋν δύο αντίθετες συνιστώσες, η εϋσεβιστική ποιμαντική των εκκλησιαστικών οργανώσεων και η σχολαστική ακαδημαϊκή παράδοση²⁰. Σκοπός του κηρύγματος εκείνης της χρονικής περιόδου αποτελεϊ άφ' ενός μέν να στιγματίζει την ήθική διαφθορά, τὰ άντιχριστιανικά κοινωνικά συστήματα, άφ' έτέρου δέ να προβάλει ήθοπλαστικά πρότυπα (πρβλ. τον προτεσταντικό πουργιτανισμό και πιετισμό)²¹, να έξυμνήσει τὸ έλληνοχριστιανικό ιδεώδες κ.τ.ό. Έτσι, ὁ χαρακτήρας του κηρύγματος είναι καθηκοντολογικός, ήθικιστικός και ήθικοπλαστικός, άπολογητικός, έθνικιστικός. Ὡς πρὸς τὴ Βίβλο, τὸ κήρυγμα διανθεϊται έξωτερικά με βιβλικές φράσεις, με έναν σχολαϊό τρόπο, αλλά απέχει οϋσιαστικά από τὴ θεολογία τῆς Άγίας Γραφῆς και παραμένει άγευστο τῆς ζωντανῆς παρουσίας του άναμενόμενου Χριστοϋ²².

17. C. H. DODD, «The primitive preaching », *The apostolic preaching*, 7-35. Γ. Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, «Κήρυγμα και διδασχή», *Τὸ άποστολικὸ κήρυγμα*, 58-72. Στην Κ.Δ. ή «διδασχή» μπορεϊ να αναφέρεται είτε σὲ αὐτὸ πὸν διδάσκεται είτε στὴ δραστηριότητα τοϋ διδάσκειν (1 Κορ 14:6· Μκ 4:2· 12:38). Ὡστόσο, είναι τὸ Εϋαγγέλιο, ὁ λόγος, πὸν διδάσκεται.

18. Βλ. Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗ, «Προβλήματα ζωῆς εντὸς τῆς Ἐκκλησίας καθοδηγητικά τῆς εξηγήσεως», *Ερμηνευτικὴ τῶν ἱερῶν κειμένων: Προβλήματα - Μέθοδοι Ἐργασίας στὴν Ἑρμηνεία τῶν Γραφῶν*, 2^η έκδ. βελτ. (Άθήνα: «Άρτος Ζωῆς», [1979], 2000), 62-7. Χ. ΓΙΑΝΝΑΡΑ, «Ὁ Εϋσεβισμός», *Ἐνάντια στὴ θρησκεία* (Άθήνα: Ἰκαρος, 2006), 254-61.

19. Βλ. Α. ΠΙΝΑΚΟΥΛΑ (π.), «Σύντομο σημείωμα γιὰ τὰ Κυριακοδρομία», στὸ Στ. Ζουμπουλάκη (έπιμ.), *Κυριακοδρομία*, 13-5. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Τὸ κήρυγμα στὴν Ἐκκλησία μας: Προβληματισμοὶ και προτάσεις», *Θεολογία* 82 (2/2011) 101-26, κυρίως 111.

20. Βλ. Ε. ΓΚΑΝΑ (π.), «Ἡ βιβλικὴ αφήγηση και ἡ έκλειψή τῆς στὴ νεοελληνικὴ θεολογία και τὴν εκκλησιαστικὴ ζωή», *Θεολογία* 85 (2/2014) 103-22, ἐδῶ 110-1.

21. Πρβλ. Δ. ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, «Ἡθος και ήθική: Ἐννοιες ασύμπτωτες», *Σύναξη* 116 (2010) 42-6.

22. Πρβλ. ΣΤ. ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗ, «Ἡ διπλὴ άδιαφορία γιὰ τὶς βιβλικές μελέτες», *Ὁ Θεὸς στὴν Πόλη: Δοκίμια γιὰ τὴ θρησκεία και τὴν πολιτικὴ* (Ἑστία Ἰδεῶν Άθήνα: Βιβλιοπωλεϊὸν τῆς Ἑστίας, 2002), 125-32.

Στὸ δεύτερο ἡμῖς τοῦ 20^{ου} αἰ. ἡ κατάσταση αὐτὴ θὰ ὑποχωρήσει, ἀφήνοντας ὡστόσο ἡχηρὰ τὰ ἴχνη της, ἔναντι τοῦ διαμορφούμενου νέου θεολογικοῦ ρεύματος μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῶν Πατέρων²³. Εἶναι τότε ποὺ θὰ ἀκουσθεῖ ὁ λόγος ποὺ διατυπώνει ὁ διαπρεπὴς π. Γ. Φλωρόφσκυ γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς νεοπατερικῆς συνθέσεως, ὡς ἔργου καὶ στόχου τῆς Ὁρθόδοξης θεολογίας²⁴.

Φαίνεται ὅτι στὴ Δύση τὸ κήρυγμα ἔχασε ὡς ἓνα βαθμὸν τὸν βιβλικό του χαρακτήρα κατὰ τὰ μέσα τοῦ 20^{ου} αἰ., καὶ εἰδικότερα τὴν παλαιοδιαθηκική του διάσταση, λόγῳ τοῦ ἀναπτυχθέντος ἀντισημιτισμοῦ ἀπὸ τὶς διώξεις κατὰ τῶν Ἑβραίων, καὶ αὐτὴ ἡ ἔλλειψη προσπάθησαν νὰ ὑποκατασταθεῖ κυρίως ἀπὸ τὴ διαλεκτικὴ καὶ ὑπαρξιακὴ θεολογία²⁵. Στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο δὲν ἦταν οἱ ἴδιες ἱστορικὲς αἰτίες ποὺ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἔχουμε μιὰ ἀπροσδόκητη ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴ θεολογία τῆς Βίβλου καὶ τὴν ἀναπλήρωσή της ἀπὸ ἄλλες μορφές θρησκευτικῆς ἔκφρασης, οἱ ὁποῖες ὁδήγησαν σὲ ἓναν θρησκευτικοποιημένο χριστιανισμό, πιὸ ἀπειλητικὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἐκκοσμίκευσή²⁶.

1.4. Πορεία ἐρήμην τοῦ βιβλικοῦ θεολογικοῦ προβληματισμοῦ. Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ εἰπωθεῖ ὅτι ἀκόμη ἡ σύγχρονη θρησκευτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ ἀναπτύσσεται καὶ ἐξελίσσεται ἐν πολλοῖς ἔξω ἀπὸ τὴν ὁρθόδοξη βιβλικὴ θεολογία, γεγονὸς ποὺ καθρεπτίζεται στὸν κηρυγματικὸ ἐκκλησιαστικὸ λόγο. Ζοῦμε τὴν ἐποχὴ κορεσμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ κηρύγματα, ποὺ ἐκφωνοῦνται ἐρήμην τοῦ βιβλικοῦ θεολογικοῦ προβληματισμοῦ. Καὶ θεωροῦμε ὅτι αὐτὴ συ-

23. Βλ. Χ. ΓΙΑΝΝΑΡΑ, *Ὁρθοδοξία καὶ Δύση στὴ Νεώτερη Ἑλλάδα*, 3^η ἔκδ. (Ἀθήνα: Δόμος, 1999). Καὶ τὴν ἐνδιαφέρουσα κριτικὴ παρουσίαση· Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗ, «“Ὁρθοδοξία καὶ Δύση στὴ Νεώτερη Ἑλλάδα”· Χρήστου Γιανναροῦ, Ἐκδόσεις Δόμος, Ἀθήνα 1992, σσ. 505», *Θεολογία καὶ ἐπικαιρότητα: Μελέτες καὶ ἄρθρα* (Ἀθήνα: «Ἄρτος Ζωῆς», 1996), 241-58.

24. Βλ. ἐνδεικτικῶς· Γ. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, «Τὸ ἥθος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», *Τὸ Σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ: Μία ὁρθόδοξος ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας*, μτφρ. Ἰ. Παπαδοπούλου, 2^η ἔκδ. (Θεολογικὰ Δοκίμια 3· Θεσ/νίκη: Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, 1981), 9, 115 et pas. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Πατερικὴ θεολογία καὶ τὸ ἥθος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», *Θέματα Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*, μτφρ. Π. Πάλλης (Ἔργα, 4· Θεσ/νίκη: Πουρναροῦ, 2003), 11-34, κυρίως 24-25. Γιὰ τὴν προσφορὰ του στὴν ὁρθόδοξη θεολογία, βλ. τὰ δύο ἀφιερῶματα: «π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ: Ἀπὸ τὴν θεολογία τῶν Πατέρων στὴν “νεοπατερικὴ σύνθεση”», *Σύναξη* 64 (1997) 4-82, κυρίως 23-24, ὑπ. 19-20 (τοῦ Μητρο. Περγάμου Ἰωάννου). Καὶ «π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ», *Θεολογία* 81 (4/2010) 3-424, κυρίως 3-4, 41-45.

25. Οἱ ἱστορικὲς συνθήκες φαίνεται ὅτι ἐπέβαλαν κατὰ κάποιον τρόπο νὰ θεωρεῖται ἡ ἀντι-παλαιοδιαθηκικὴ στάση (anti-Old Testament) ὡς ἀντισημιτικὴ (anti-Semitic).

26. Πρβλ. Γ. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, *Χριστιανισμός: Ἐκκλησία ἢ θρησκεία; Ἡ ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ “ψεῦδος” τῆς θρησκείας* (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις 89,5 - Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς Ἐκκλησίας, 2012), 98.

νιστᾷ τὴ βασικότερη αἰτία γιὰ τὴν ἀπαξίωση τοῦ κηρύγματος, πέρα ἀπὸ τὶς ἄλλες ὁμαδικές ἢ κατὰ περίπτωση παθογένειές του, ποὺ ἀφοροῦν λ.χ. στὴν προετοιμασία του, στὴ θέση του, στὴν ἐκφορὰ του, στὸ ὕφος του, στὴ δομὴ του, στὸ περιεχόμενό του, στὰ ὄριά του καὶ στὴν ἐπικαιροποίησή του²⁷.

Στὸν ἀντίποδα λοιπὸν τῆς βιβλικῆς σκέψης ἐπιδιώκεται σήμερα συχνὰ μέσα ἀπὸ συναισθηματικές ἐξάρσεις ἢ ἀντίθετα ἀπὸ μυστικιστικὴ ἐκφορὰ ἢ προβολὴ τῶν θρησκευτικῶν ἐπιταγῶν-καθηκόντων, τῆς ἐξουσιαστικῆς αὐθεντίας τοῦ ὁμιλοῦντος καὶ τῆς ἀτομικῆς σωτηρίας τῶν πιστῶν.

1.5. *Καίριες ἀναχαιτιστικές προσπάθειες.* Ἐπιθυμοῦμε στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ ἀναφέρουμε, μὲ ἐνδεικτικὸ καὶ ἐπιλεκτικὸ τρόπο, τὰ ἐξῆς τρία ἐνδιαφέροντα συλλογικὰ ἔργα ὡς καθοριστικές ἀναχαιτιστικές προσπάθειες: (α) Ὁ ἐπιστημονικὸς καρπὸς βιβλικῶν πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν γιὰ τὴν ἀνανέωση τοῦ κηρύγματος μὲ τίτλο *Κυριακοδρόμιο: Γραπτὰ κηρύγματα βιβλικῶν θεολόγων στὰ εὐαγγελικὰ ἀναγνώσματα* (Ἀθήνα: Ἄρτος Ζωῆς, 2011)²⁸. (β) Ἡ κυκλοφορία ἐνὸς ὁλόκληρου ἀφιερωματικοῦ τεύχους τοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία* μὲ κεντρικὸ θέμα *Τὸ κήρυγμα στὴν Ἐκκλησία* (τόμ. 82, 2/2011)²⁹. (γ) Τὰ κείμενα καὶ οἱ συζητήσεις γενομένης ἡμερίδας γιὰ τὸ ἀνωτέρω *Κυριακοδρόμιο* (1.10.2011), ποὺ ἐπιμελήθηκε ὁ Στ. Ζουμπουλάκης, καὶ ἔχει τίτλο *Ἄς συζητήσουμε ἐπιτέλους γιὰ τὸ κήρυγμα* (Βιβλιοθήκη τοῦ Κηρύγματος, 2· Ἀθή-

27. Ἡ διαπίστωση γιὰ ἀνεπαρκῆ προετοιμασία τοῦ κλήρου (inadequately prepared clergy) ἢ ἀκόμη καὶ ἀρρωστημένη (ill-prepared for the task) φαίνεται ὅτι εἶναι διαχρονική· ἤδη ἀπὸ τὴν Π.Δ. διακηρύσσεται: «Καταραμένος εἶν' ἐκεῖνος ποὺ ἐργάζεται μὲ ἀμέλεια τὸ ἔργο τοῦ Κυρίου» (*Ἰερ 31:10 Ο' 48:10 Μ*). Πρβλ. L. TAYLOR (ed.), *Preachers and People in the Reformations and Early Modern Period* (New History of the Sermon, 2; Leiden: Brill, 2001), 249 ἔξ, ὅπου σκιαγραφεῖται ἡ ποιμαντικὴ εἰκόνα στὴν Ἀγγλία λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ μεταρρύθμιση.

28. Πρόκειται γιὰ κείμενα-γραπτὰ κηρύγματα τῶν καθηγητῶν τῆς Ἱστορίας καὶ Ἑρμηνείας τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης: Σ. Ἀγουρίδη, Χ. Ἀτματζίδη, Σ. Δεσπότη, Θ. Ἰωαννίδη, Ἰ. Καραβιδόπουλου, Χ. Καρακόλη, Μ. Κωνσταντίνου, Κ. Μπελέζου, Σ. Παπαλεξανδρόπουλου, Γ. Πατρῶνου, Α. Τσαλαμπούνη καὶ Σ. Χατζησταματίου. Βλ. βιβλιοκριτικὴ: Στ. ΤΕΡΖΗ, «Ἐνα νέο Κυριακοδρόμιο», *Θεολογία* 82 (2/2011) 263-75. Μ. ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΔΗ, «Τὸ Εὐαγγέλιο στὴ σύγχρονη μεταχριστιανικὴ Εὐρώπη», ἀρθρο στὸ www.amen.gr (9.5. 2011).

29. Ἡ πρωτοβουλία τῆς ἐκδοσης, εὐνόητο καὶ τὰ συγχαρητήρια, ἀνήκουν στὸν Διευθυντὴ τοῦ περιοδικοῦ Στ. Γιαγκάζογλου. Συνεισφέρουν δὲ μὲ ἄρθρα οἱ Στ. Γιαγκάζογλου, μακαριστὸς Δ. Ψαριανός (Μητρ. Σεργίων καὶ Κοζάνης), Γ. Πατρῶνος, Π. Σκαλτσῆς, Γ. Φίλιας, π. Ἀ. Πινακούλας, Χ. Καρακόλης, Ε. Θεοδώρου, Ἀ. Σταυρόπουλος, Δ. Μαυρόπουλος, π. Β. Θερεμὸς, Δ. Κούκουρα κ.ἄ.

να: Ἄρτος Ζωῆς, 2012)³⁰. Προδρομική ἔκδοση τῆς ὡς ἄνω –συλλογικοῦ χαρακτήρα– κηρυγματικῆς τριλογίας θεωροῦμε τὸ πολυσέλιδο δίτομο ἔργο τοῦ ὁμοτίμου βιβλικοῦ καθηγητοῦ Γ. Πατρώνου, με τίτλο *Κήρυγμα καὶ Θεολογία: Θεολογικὸ Κυριακοδρομιο*, τόμ. Α΄: Κυριακὲς Ματθαίου καὶ Λουκᾶ· τόμ. Β΄: Ἑορτολογικὰ (Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, 2003)³¹.

Ἡ σπουδαιότητα καὶ ἡ σημασία αὐτῶν τῶν ἐκδόσεων στὶς μέρες μας, καὶ ἄλλων πολλῶν³², ἔγκειται στὸ ὅτι –πέραν τῶν ἄλλων λειτουργικῶν, λατρευτικῶν καὶ ἐκκλησιολογικῶν σημείων– προβάλλουν με ἔμφαση τὴν ἀξία τοῦ βιβλικοῦ χαρακτήρα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κηρύγματος. Ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς τονίζουν ὅτι ἡ βιβλικὴ θεολογία συνιστᾷ τὴν πρωταρχικὴ καὶ θεμελιώδη πηγὴ τοῦ κηρύγματος, καὶ ὡς ἐκ τούτου αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ μιὰ ἰδιαιτερότητα ἢ ἓνα χαρακτηριστικὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ρήτορα³³. Ἀντίθετα, τὸ περιεχόμενο τοῦ κηρύγματος καθορίζεται καὶ ὀφείλει νὰ ὀριοθετεῖται ἀπὸ τίς «λειτουργικὲς περικοπές», ἀπὸ τὰ ἱερὰ ἀγιογραφικὰ ἀναγνώσματα ποὺ ἔχουν ἐνταχθεῖ στὴ λατρεία, καὶ τοῦτο ἀποβλέπει στὴν προσέγγιση, κατανόηση, ἐρμηνεία καὶ ἐξήγησή τους στὸν ἐκκλησιαζόμενο λαό³⁴.

30. Ἀποβλέποντας στὸν στόχο ὥστε τὸ κήρυγμα ἐπιτέλους νὰ ξαναβρεῖ τὴ θέση ποὺ τοῦ ἀναλογεῖ στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κόσμου, συμμετέχουν –πέρα τῆς Εἰσαγωγικῆς ὁμιλίας τοῦ Στ. Ζουμπουλάκη– οἱ π. Δ. Μπαθρέλλος, π. Ἀ. Πινακούλας, Γ. Μποροβίλος, π. Ε. Γκανᾶς, π. Θ. Μαρτζοῦχος καὶ π. Β. Χαβάτζας. Ἰδιαίτερο δὲ ἐνδιαφέρον ἔχουν οἱ συζητήσεις ποὺ ἀκολούθησαν καὶ δημοσιεύονται.

31. Τὸ ἔργο αὐτὸ προήλθε ἀπὸ τὴ θεολογικὴ ἀνάλυση καὶ παρουσίαση τῶν ἀγιογραφικῶν περικοπῶν σὲ εἰδικὸ Σεμινάριο Ἱεροκηρύκων τῆς Ἱ. Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν κατὰ τὰ ἔτη 2000-2002. Ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας, Ἀρχὼν Διδάσκαλος τοῦ Εὐαγγελίου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας (10.4.2014), ἔχει πραγματοποιήσει γιὰ μιὰ πεντηκονταετία περίπου, μεγάλη καὶ πλούσια σειρὰ ὁμιλῶν καὶ κηρυγμάτων σὲ ναοὺς ἐνοριῶν, μητροπόλεων καὶ μονῶν, ὄχι μόνο τῆς ἐπαρχίας καὶ τῶν ἀστικῶν κέντρων τῆς χώρας μας καὶ τοῦ ἑξωτερικοῦ, ἀλλὰ καὶ χωρῶν τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς στὴν Ἀφρική· (Θεολογία 85 [2/2014] 367-71).

32. Βλ. ἐλληνόγλωσση ἐνδεικτικὴ βιβλιογραφία: Στ. ΤΕΡΖΗ, «Τὸ κήρυγμα στὴν Ἐκκλησία», Θεολογία 82 (2/2011) 237-54, βιβλιογραφία γιὰ τὸ κήρυγμα καὶ κυριακοδρομία, ποὺ καλύπτει ὁλόκληρο τὸν 20^ο αἰ. (ἀπὸ τὸ 1898). Γιὰ παλαιότερη ξενόγλωσση βιβλιογραφία, βλ. Β. Μ. ΜΕΤΖΓΕΡ, «Christ and the Gospels in preaching», *Index to Periodical Literature on Christ and the Gospels* (New Testament Tools and Studies, 6; Leiden: E. J. BRILL, 1966), 545-6, n. 9976-92.

33. Βλ. Γ. Ν. ΦΙΛΙΑ, «Ἐκκλησιαστικὴ ρητορικὴ τέχνη καὶ βιβλικὴ θεματολογία», *Ἐκκλησιαστικὴ ρητορικὴ καὶ ἐκφορὰ τοῦ σύγχρονου θεολογικοῦ λόγου* (Ἀθήνα: Γρηγόρη, 2008), 51-65, ἐδῶ 51.

34. Ἀπὸ τίς ἀξιόλογες κηρυγματικὲς ἐκδόσεις, ποὺ δὲν ἐμπεριέχονται στὴ βιβλιογραφία τοῦ Στ. ΤΕΡΖΗ (βλ. ἀνωτ. σημ. 32), μποροῦμε ἐνδεικτικὰ νὰ ἀναφέρουμε: Τὴ νεώτερη

B'. Ἡ Βιβλική Ἀθεολογία τοῦ Θρησκευτικοῦ Κηρύγματος

Ἡ τραγικὴ ἀντινομία πού βιώνεται ἀπὸ πολλοὺς σήμερα συνίσταται στὸ ὅτι πολλοὶ κήρυκες τοῦ θείου λόγου ἀγνοοῦν ἢ παραθεωροῦν τὸν οὐσιαστικὸ καὶ ζωντανὸ λόγο τῆς Ἀγίας Γραφῆς· κι αὐτὸ ἀποκαλοῦμε βιβλικὴ ἀθεολογία τοῦ κηρύγματος³⁵. Ὅταν ἡ διδασκαλία καὶ ἡ θεολογία τῆς Βίβλου, ὡς μαρτυρία ἱστορικῶν πράξεων καὶ διδασκαλία σωτηριολογικῶν γεγονότων, ἀποτελεῖ τὸ «χαμένο κέντρο» τοῦ κηρύγματος, τότε τὸ περιεχόμενό του δὲν ἀφορᾷ στὸν ὑπάρχοντα, ἀποκαλυπτόμενο καὶ προσδοκώμενο Θεό, δὲν εἶναι ἐν τέλει λόγος περὶ Θεοῦ. Ἀθεολογία τοῦ κηρύγματος ἐννοοῦμε τὴν ἀπονομημάτωση τοῦ κηρύγματος ἀπὸ τὴ μαρτυρία καὶ τὴ θεολογία τῆς Γραφῆς³⁶. Βιβλικὴ ἀθεολογία τοῦ κηρύγματος σημαίνει τὴ μὴ φανέρωση τῶν «σημείων» τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ «ἐν μέσῳ ἡμῶν», δηλ. τὴ ρήξη τῆς ἐνιαίας ἱστορίας τῆς σωτηρίας ἀπὸ τὴ *Γένεση* ὡς τὴν *Ἀποκάλυψη* καὶ τὰ ἔσχατα. Κι αὐτὸ συνεπάγεται τὴ ματαίωση

ἐκδοση I. Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Ὁδὸς ἐλπίδας: Μηνύματα ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια τῆς Κυριακῆς*, 2^η ἔκδ. (Θεσ/νίκη: Χριστιανικὴ Ἀδελφότητα «Λυδία», [1979], 1996), ὁρισμένων τῶν ὁποίων ἀναδημοσιεύονται κατὰ καιροὺς ἀπὸ τὴν ἱστοσελίδα <http://www.amen.gr>. Π. ΚΑΘΡΕΠΤΙΔΗ (Μητρ. Κορωνείας), *Ψήγματα* (Ἀθήνα: Ἀρμός, 2011). Δ. Α. ΨΑΡΙΑΝΟΥ (Μητρ. Κοζάνης), *Ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων: Ραδιοφωνικὲς ὁμιλίαι, Β' 1984* (Ἀθήνα: Ν. Παναγόπουλος, 2012). ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων: Ραδιοφωνικὲς ὁμιλίαι, Δ' 1986-1987* (Ἀθήνα: Ν. Παναγόπουλος, 2013). Π. ΚΑΘΡΕΠΤΙΔΗ (Μητρ. Κορωνείας), *Μὲ ὄραμα καὶ τόλμη* (Ἀθήνα: Ἀρμός, 2014). ΑΛ. ΚΑΡΙΩΤΟΓΛΟΥ - ΑΓΓ. ΚΑΡΙΩΤΟΓΛΟΥ, *Τοῦ λόγου τὸ ἀληθές: Τὸ κήρυγμα... ἀλλιῶς* (Ἀθήνα: Γρηγόρη, 2014). Α. ΠΙΝΑΚΟΥΛΑ (π.), *Τὸ ἀλάτι τῆς γῆς*, ἐπιμ. ἔκδ. Β. Ἀργυριάδης (Ἀθήνα: Ἐν πλῶ, 2014), μὲ κηρύγματα στὶς Κυριακὲς πρὸ καὶ μετὰ τὴν Ὑψωση τοῦ Σταυροῦ, στὶς Κυριακὲς τοῦ Δωδεκαημέρου καὶ στὶς Κυριακὲς πού συνέπεσε μεγάλη ἑορτή.

35. Ὅρος μᾶλλον σκληρός, καθὼς στὴ λογοτεχνία ἡ «ἀθεολογία» συνδέεται μὲ μιὰ τεκμηριωμένη, στοιχειοθετημένη, ἀταλάντευτη καὶ μαχητικὴ ἀθεΐα· βλ. Μ. ΟΝΦΡΕ, *Πραγματεία περὶ ἀθεολογίας: Φυσικὴ τῆς μεταφυσικῆς*, μτφρ. Σ. Διαμάντη (Ἀθήνα: Ἐξάντας, 2006). Παλαιότερα εἶχε χρησιμοποιήσει τὸν ὅρο ὁ καθηγ. Μ.Α. Φαράντος, ὡς ἀπαντητικὸς ἀντίλογος σὲ γενομένη κριτικὴ· «Βιβλικὴ ἀθεολογία», *Θεολογία* 61 (1990) 588-606· [καὶ Ἀνατ., Ἀθῆναι 1990].

36. Βλ. Ε. ΓΚΑΝΑ (π.), «Ἡ βιβλικὴ ἀφήγηση καὶ ἡ ἐκλειψὴ τῆς», ὅπου ἀναπτύσσει ἐκτενῶς τὴν ἀπώλεια τῆς ἁρμονικῆς σχέσης μεταξὺ Βίβλου καὶ καὶ Παράδοσης ἀπὸ τὰ χρόνια μετὰ τὴν πτώση τοῦ Βυζαντίου καὶ μέχρι τὶς μέρες μας.

του διαπροσωπικού διαλόγου Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, τῆς σωστικῆς μεταξύ τους σχέσεως³⁷, καὶ ἀκόμη τῇ μεγαλύτερῃ «ἐκτροπῇ τῆς Ὁρθοδοξίας»³⁸.

2.1. *Ἡ θανάσιμη ἀπουσία τοῦ θείου λόγου.* Ὁ ἄφραστος πλοῦτος τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀποθησαυρισμένος στὴ Βίβλο, παραμένει συχνὰ γιὰ τὸ κηρύττοντα ἄγνωστος, ἀδιάβαστος, ἀναξιοποίητος. Πῶς λοιπὸν θὰ μπορέσει ὁ ὁμιλητὴς νὰ ἀνταποκριθεῖ στὸν σκοπὸ τοῦ κηρύγματος, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴ ἀνάλυση καὶ θεολογικὴ ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν ἀναγνωσμάτων, τῶν Ἀποστολικῶν καὶ Εὐαγγελικῶν περικοπῶν, ὅταν ἡ ἄγνοια τῶν Γραφῶν σκοτίζει τὸν νοῦ του³⁹; Πῶς θὰ μπορέσει ὁ ἴδιος νὰ ἐμβαθύνει θεολογικῶς, ὅταν περιορίζεται κατὰ τὴν προετοιμασία του στοὺς ἐλάχιστους στίχους τῆς περικοπῆς καὶ παραθεωρεῖ ὄχι μόνον ὁλόκληρο τὸ βιβλίον καὶ τὴ θεολογία του, ἀλλὰ καὶ τὴ θεματικὴ ἐνότητα στὴν ὁποία ἐντάσσεται ἡ ἁγιογραφικὴ περικοπή; Ἡ σύγχρονη καὶ πασιφανὴς ἀπουσία τοῦ ἁγιογραφικοῦ λόγου καθιστᾷ τὸ κήρυγμα ἀποϊερωμένη ἀνθρώπινη πράξη καὶ ὄχι «λειτουργικὸν λόγον» ποὺ νὰ ὀδηγεῖ στὸν ἁγιασμό τῶν πιστῶν⁴⁰. Μὲ ἄλλα λόγια, μὲ τὴ βιβλικὴ ἀπαιδευσίαν δὲν ἀναμένουμε οὔτε προσδοκοῦμε τὴ μεταμόρφωση καὶ τὴ δοξοποίηση τῶν πιστῶν.

Ἡ ἀθεολογία τοῦ σημερινοῦ κηρύγματος ἐπιτυγχάνει τὰ ἀντίθετα ἀπὸ τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα, καθὼς δημιουργεῖ στοὺς ἀκροατὲς «μὴ ἀντιχαρισματικὴ συνείδηση ἁμαρτωλοφοβίας καὶ διαρκοῦς ἐνοχῆς», «μὴ ψυχολογία ἀπαράδεκτη πνευματικά, βασισμένη σὲ μὴ φρικτὴ ἁμαρτωλοκεντρικότητα καὶ σὲ αἰσθήματα ἀπαισιοδοξίας καὶ ἐνοχῆς», καὶ ἐν τέλει μὴ βεβαιότητα ὅτι παρὰ τὴ χάρη ἀπὸ τὴ μετοχή στα μυστήρια «ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ εἶναι ἄξιοι γιὰ αἰῶνια καταδίκη»⁴¹.

37. Βλ. ΣΤ. ΓΙΑΚΑΖΟΓΛΟΥ, «Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ θεολογία τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου στὴν Ὁρθόδοξη Παράδοση», *Θεολογία* 82 (2/2011) 7-29. Γ. Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, «Ὁρθόδοξη θεολογία καὶ ζωή», *Θεολογία καὶ ὁρθόδοξο βίωμα: Θέματα θεολογικοῦ προβληματισμοῦ καὶ Ὁρθόδοξης πνευματικότητας* (Ἀθήνα: Δόμος, 1994), 19-60.

38. Βλ. Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, «Βιβλικὲς σπουδὲς καὶ “Θεολογία τοῦ ’60”», σὺν σ.ἐ. Π. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗ κ.ἄ. (ἐπιμ.), *Ἀναταράξεις στὴ μεταπολεμικὴ θεολογία: Ἡ «θεολογία τοῦ ’60», Θεολογικὸ Συνέδριο, Βόλος 6-8.5.2005* (Ἀθήνα: Ἰνδικτος, 2009), 359-66, καὶ τὶς ἀπαντήσεις του στὰ ἐρωτήματα, 526-32, ἐδῶ 530.

39. Πρβλ. Γ. Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, «Τὸ κήρυγμα στὴν ὁρθόδοξη παράδοση», *Θεολογία καὶ κοινότητα: Θέματα βιβλικῆς θεολογίας καὶ ποιμαντικῆς διακονίας* (Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, 2007), 185-209, ἐδῶ 189.

40. Γιὰ τὸ κήρυγμα ὡς «λειτουργικὸς λόγος», βλ. Γ. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, *Θεολογία καὶ κοινότητα*, 188-91.

41. Γ. Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, «Κατήχηση, κήρυγμα καὶ θρησκευτικὴ ἀγωγή στὴν πατερικὴ πα-

2.2. *Ἀποπνευματικοποίηση τοῦ κηρύγματος.* Ἡ ἀναφερθεῖσα ἀπουσία τοῦ βιβλικοῦ λόγου ἰσοδυναμεῖ κατὰ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μὲ ἀπουσία τῆς πνευματικῆς γνώσεως, δηλ. «τοῦ πλούτου τοῦ Πνεύματος». Ἰδιαίτερα, ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Νέος θεολόγος ἐπισημαίνει στὶς *Κατήχησεις* του ὅτι ἡ πνευματικὴ γνώση, ἡ γνώση ποὺ δίνει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ξεκινᾷ ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ γράμματος τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ καταλήγει βαθύτερα, πέρα ἀπὸ τὴ φυσικὴ γνώση, σὲ ἐκείνη ποὺ βρίσκεται πιὸ βαθιὰ καὶ δὲν ἀποκτᾶται ἀνθρωπίνως⁴². Ἡ προσέγγιση καὶ γνώση τῆς Γραφῆς συνιστᾷ μιὰ πολύτιμη ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἐμπειρία, κάτι πολὺ περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ ἀνάγνωση ἢ ἀκόμα καὶ μελέτη⁴³.

Ἡ πνευματικὴ γνώση ἀκολουθεῖ στὸν ἄνθρωπο μιὰ προοδευτικὴ πορεία ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ἐντολῶν στὴν ἐργασία τῶν ἀρετῶν, καὶ ἔτσι μὲ αὐτὲς μᾶς ἀνοίγεται ἡ θύρα τῆς γνώσεως, τότε βλέπομε μὲ ἐπίγνωση τὸ περιεχόμενο τοῦ κιβωτίου, δηλαδὴ τὰ κρυμμένα στὴ θεία Γραφή μυστήρια. Συνεπῶς, ἡ ἀσκησιμὴ τοῦ κηρυκτικοῦ ἔργου προϋποθέτει καθοδηγία ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἀναγέννηση διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὥστε νὰ ἀποκτήσει τὸ νοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ μὲ τὴν ἀποκάλυψη τῶν νοερῶν ὀφθαλμῶν τὴ θέα τῶν κρυμμένων στὴ θεία Γραφή ἀρρήτων καὶ ἀνέκφραστων ἀγαθῶν.

Γι' αὐτὸ, ὅπως κι ὁ καθηγ. D. Ayuch ἐπισημαίνει, ὅλοι οἱ ἅγιοι Πατέρες συνιστοῦν στὸν κόσμον νὰ ἀκούει καὶ νὰ διαβάξει τὶς Γραφές, νὰ ἀφοσιωθεῖ στὴ με-

ράδοση», *Θεολογία καὶ ὁρθόδοξο βίωμα*, 229-73, ἐδῶ 255· [ἀναδ. στὰ ἔργα του *Τὸ ἀποστολικὸ κήρυγμα*, 185-223, ἐδῶ 207· *Κήρυγμα καὶ Θεολογία: Θεολογικὸ Κυριακοδρόμιο*. Τόμ. Β': *Ἐορτολογικά* (Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, 2003), 299-347, ἐδῶ 327].

42. Βλ. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Κατήχησις* 24. *Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καὶ Ἀσκητικῶν* 19Δ (ΕΠΕ· Θεσ/νίκη: Πατερικαὶ Ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», 1989), 288-99. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, «Λόγος ΛΘ': Περί γνώσεως πνευματικῆς», *Τὰ Εὕρισκόμενα*, μτφρ. Διον. Ζαγοραίου, ἀνατ. (Θεσ/νίκη: Β. Ρηγοπούλου, [1886], 1977), 246-9.

43. Ὁ ἴδιος Ἅγιος χρησιμοποιεῖ τὴν ἀκόλουθη παράσταση, λέγοντας: «Θεώρησε ὡς κιβώτιο τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καὶ τὶς ὑπόλοιπες θεῖες Γραφές, ποὺ ἔχουν μέσα τους κλεισμένη καὶ σφραγισμένη τὴν αἰώνια ζωὴ καὶ μαζί της τὰ μέσα σ' αὐτὴ ἀρρήτα καὶ ἀόρατα στοὺς αἰσθητοὺς ὀφθαλμοὺς αἰώνια ἀγαθὰ. Ὑπόθεσε, ἐπίσης, σὲ παρακαλῶ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποὺ σηκώνει τὸ κιβώτιο εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀποστηθίζει ὅλες τὶς Γραφές καὶ τὶς ἔχει πάντοτε στὸ στόμα του. Τὶς ἔχει λοιπὸν αὐτὲς σὰν σὲ κιβώτιο στὸ μνημονευτικὸ τῆς ψυχῆς, ποὺ περιέχει τὶς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ ὡς πολὺτιμους λίθους, ὅπου βρίσκεται ἡ αἰώνια ζωὴ, καὶ μαζί μὲ τὶς ἐντολὰς περιέχει καὶ τὶς ἀρετὰς ὡς μαργαριτάρια· διότι οἱ λόγοι τοῦ Χριστοῦ εἶναι φῶς καὶ ζωὴ. Καθόσον ἀπὸ τὶς ἐντολὰς προκύπτουν οἱ ἀρετὰς, κι ἀπὸ αὐτὲς ἡ ἀποκάλυψη τῶν μυστηρίων, ποὺ εἶναι κρυμμένα καὶ καλυμμένα μέσα στὸ γράμμα». ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Κατήχησις* 24. *Φιλοκαλία* 19Δ, 288-99. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, «Λόγος ΛΘ': Περί γνώσεως πνευματικῆς», 246-9.

λήτη και την ανάγνωση της Βίβλου⁴⁴. Ἡ σημερινή διαπίστωση τῆς ἄγνοιας καὶ ἀπειρίας ὅλων τῶν προηγουμένων, ποὺ προβάλλει ἡ βιβλικὴ καὶ πατερικὴ παράδοση, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ἓνα θρησκευοποιημένο κήρυγμα δίχως τὴν παρουσία καὶ τὴν πνοὴ τοῦ Πνεύματος, χωρὶς τὴν ἔλλαμψη καὶ τὸν φωτισμό του⁴⁵. Χωρὶς λοιπὸν τὴν ἐνοίκησή του μέσα στὸν κήρυκα, ἡ ἀνακαίνιση, ἡ ἀλλοίωση, ἡ ἀνάπλαση καὶ ἡ ἀναγέννηση τῶν πιστῶν θὰ παραμένει μιὰ ἀνέφικτη ὑπόθεση.

2.3. *Ἀπώλεια τοῦ βιβλικοῦ φρονήματος*. Ἡδη ἐδῶ καὶ πολλὲς δεκαετίες, ὁ κορυφαῖος Ὁρθόδοξος θεολόγος τοῦ περασμένου αἰῶνα π. Γ. Φλωρόφσκυ εἶχε προβεῖ στὴν ἀρνητικὴ ἐπισήμανση γιὰ «τὸ ἀπολεσθὲν βιβλικὸν φρόνημα» (the Lost Scriptural Mind)⁴⁶. Ὅταν ἔγραφε ὅτι «οἱ περισσότεροι ἀπὸ ἡμᾶς ἔχουν ἀπολέσει τὴν ἀκεραιότητα τοῦ βιβλικοῦ φρονήματος, μολονότι διατηροῦν μερικὰ δείγματα βιβλικῆς φρασεολογίας», ὅτι «σήμερον ζῶμεν εἰς ἐποχὴν διανοητικοῦ χάους καὶ ἀποσυνθέσεως» καὶ ὅτι «διὰ τῆς διαδικασίας τῆς συνεχοῦς “ἐπανερμηνείας” κινδυνεύομεν νὰ χάσωμεν τὴν ἐνότητα τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ», προφανῶς ἐννοοῦσε αὐτὴ τὴ βιβλικὴ ἀθεολογία τοῦ σύγχρονου κηρύγματος, ποὺ ἀγνοεῖ τὴ γλώσσα τῆς Γραφῆς ὡς «αἰωνίου φορέως τοῦ θείου μηνύματος ποὺ κάποτε μᾶς παρεδόθη διὰ παντός», ποὺ ἀγνοεῖ τὴ θεολογία τῆς

44. Βλ. D. AYUCH, «Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ βιβλικὴ ἐρμηνευτικὴ», ΔΒΜ 29Β (2011) 79-98, ἐδῶ 93. Ὁ ἴδιος θὰ προσθέσει ὅτι εἶναι σημαντικό νὰ τονιστεῖ αὐτό, εἰδικὰ στὴ σημερινὴ ἐποχὴ, ὅπου κάποιοι Ὁρθόδοξοι θεωροῦν πὼς εἶναι σημαντικότερο νὰ διαβάξονται οἱ Πατέρες ἀπ’ ὅ,τι ἡ ἴδια ἡ Βίβλος. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλ. Ε', *λεχθεῖσα ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ὑπὲρ τε τῆς σπουδῆς τῶν παρόντων καὶ ῥαθυμίας τῶν ἀπολειφθέντων, [καί] περὶ τοῦ ψάλλειν, καὶ περὶ τοῦ μηδὲν εἶναι κώλυμα γυναιξὶ τὴν φύσιν πρὸς τοὺς τῆς ἀρετῆς δρόμους*, 1. PG 63, 485b: «Ὡς ἡδίστη ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις, καὶ λειμῶνος παντός ἡδίων καὶ παραδείσου τερπνοτέρα, καὶ μάλιστα ὅταν γνῶσις τῇ ἀναγνώσει πρόσκειται. Λειμών μὲν γάρ, καὶ ἀνθῶν κάλλι, καὶ δένδρων κόμαι, καὶ ῥόδον καὶ κιττός καὶ μυρίνη τέρει τὴν ὄψιν, καὶ ὀλίγων παρελθουσῶν ἡμερῶν μαραίνεται· Γραφῶν δὲ γνῶσις τειχίζει τὴν διάνοιαν, καθαίρει τὸ συνειδός, ἀνασπᾷ τὰ ἀνελεύθερα πάθη, φυτεύει τὴν ἀρετὴν, μετάρσιον ποιεῖ τὸν λογισμόν, οὐκ ἀφίησι ταῖς ἁδοκίτοις τῶν πραγμάτων βαπτίζεσθαι περιστάσεσιν, ὑψηλοτέρους καθίστησι τῶν τοῦ διαβόλου βελῶν, πρὸς αὐτὸν μετοικίζει τὸν οὐρανόν, ἀπολύει τὴν ψυχὴν τῶν συνδέσμων τοῦ σώματος, κοῦφα ἐργάζεται τὰ περὶ αὐτοῦ, [καί] πᾶν ὅπερ ἂν εἴπῃ τις ἀγαθόν, εἰς τὴν τῶν ἀκροατῶν εἰσοικίζει διάνοιαν».

45. Βλ. Μ.-Α. ΚΟΣΤΑ ΝΤΕ ΜΠΟΡΓΚΑΡ (π.), «Θεόπνευστη ἀνάγνωση», *Πρόσωπο καὶ στανυρός: Συζητήσεις μετὰ τὸν π. Δημήτριο Στανιλοάε*, μτφρ. Π. Τσαλίκη-Κιοσόγλου, ἐπιμ. ἔκδ. Β. Ἀργυριάδης (Ἀθήνα: Ἐν πλῶ, 2014), 202-7.

46. G. FLOROVSKY, *Bible, church, tradition: An Eastern Orthodox view* (Collected works of Georges Florovsky, v. 1; Belmont, Mass.: Nordland Publ. Co. 1972), 9-16. Ἑλλ. μτφρ: Γ. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ (π.), *Ἁγία Γραφή, Ἐκκλησία, Παράδοσις*, μτφρ. Δ. Τσάμης, 2^η ἔκδ. (Ἔργα, 1· Θεσ/νίκη: Πουρναρά, [1976], 1991), 39-49.

Γραφής ως της ασφαλέστερης βάσης και αφετηρίας του ἐκκλησιαστικοῦ κηρύγματος⁴⁷.

Ἀπώλεια τοῦ βιβλικοῦ φρονήματος γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἀσκεῖ κηρυκτικὸ ἔργο ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀπώλεια τοῦ μυστηρίου τῆς Ἀγίας Γραφῆς, μὲ ἀπώλεια τοῦ θαύματος νὰ σαρκώνεται ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ σὲ ἀνθρώπινη γλώσσα, μὲ ἀπώλεια τῆς λαμπρότητας τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, γεγονὸς ποὺ ὁδηγεῖ τὸ κήρυγμα ὄχι σὲ εὐαγγελισμό τῶν πιστῶν, ἀλλὰ σὲ διανοητικὴ συσκοτίσι. Γι' αὐτὸ διερωτᾶται ρητορικὰ ὁ π. Γ. Φλωρόφσκυ: «Μήπως θὰ ἦταν ἀσφαλέστερον νὰ προσαρμόσωμεν τὴν σκέψιν μας εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς βιβλικῆς γλώσσης καὶ νὰ μάθωμεν ἐκ νέου τὴν γλῶσσαν τῆς Ἀγ. Γραφῆς;»⁴⁸.

2.4. Ἡ «σφραγισμένη» Παλαιὰ Διαθήκη. Ὅταν ἦμουν φοιτητὴς καὶ διάβασα τὴν παρακάτω διαπίστωση, μοῦ προκάλεσε ἰδιαίτερα ἀρνητικὴ ἐντύπωση, ἃν καὶ τὴ θεώρησα τότε κάπως ὑπερβολικὴ: «Γιὰ τοὺς Ἑλλήνες θεολόγους ἢ λογίους ἢ Π. Διαθήκη, ἰδίως, παραμένει βιβλίον ἐσφραγισμένον σφραγῖσιν ἐπτά!»⁴⁹. Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ καθηγ. Σ. Ἀγουρίδη διαπιστώνουμε δυστυχῶς νὰ ἔχουν σχεδὸν καθολικὴ ἐφαρμογὴ στὸ σύγχρονο θρησκευοποιημένο κήρυγμα, τὸ ὁποῖο γίνεται ἐρήμην τῆς πρώτης καὶ ἀρχικῆς διαθήκης τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν ἀνθρωπότητα, ἐρήμην τῆς θεολογίας τῶν θεόπνευστων βιβλίων τὰ ὁποῖα ἀποτελέσαν τὴ Γραφὴ τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, τότε ποὺ δὲν εἶχαν γραφεῖ τὰ βιβλία τῆς Κ.Δ. καὶ δὲν εἶχε συγκροτηθεῖ ὁ Κανόνας τῆς. Κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες ἢ Π.Δ. ἀποτελοῦσε «τὴν κατεξοχὴν Γραφὴ τῆς Ἐκκλησίας» ποὺ διαπότηζε πλοῦσια τὸ περιεχόμενο τοῦ πρωτοχριστιανικοῦ κηρύγματος⁵⁰. Καὶ συνεχίζει νὰ ἀποτελεῖ αὐθεντικὴ κιβωτὸ ἀληθειῶν τῆς βιβλικῆς πίστεως⁵¹.

47. Βλ. Κ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ (π.), «Ἡ μετάφραση τῶν Ἀγιογραφικῶν Ἀναγνωσμάτων», *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* 82 (2011) 107-32, ἐδῶ 123-4.

48. «Would it not be safer to bend our thought to the mental habits of the biblical language and to relearn the idiom of the Bible?» G. FLOROVSKY, *Bible*, 10. Γ. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, *Ἀγία Γραφή*, 40.

49. Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗ, «Ἡ ἐρμηνεία τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ ἡ νεοελληνικὴ θεολογικὴ πραγματικότητα», *Θεολογία* 56 (3/1985) 504-18, ἐδῶ 504· [Ἀναδ. στὸ ἔργο του «Ἐὰν γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις»: Ἑρμηνευτικὲς καὶ Ἱστορικὲς Μελέτες σὲ ζητήματα τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ (Ἀθήνα: «Ἄρτος Ζωῆς», 1989), 11-26, ἐδῶ 11].

50. Βλ. Δ. ΑΥΥΧ, «Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας», 85. Γ. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, «Οἱ “πηγές” τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος», *Τὸ ἀποστολικὸ κήρυγμα*, 81-97.

51. Βλ. Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, *Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη: Μυθολογία τῶν Ἑβραίων ἢ Βίβλος τῆς Ἐκκλησίας*; (Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, 2003), κυρίως 10-3. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Παλαιὰ Δια-*

Μιά ακόμη σημαντική άρνητική συνέπεια που προέρχεται από την παραθεώρηση της ΠΔ είναι η διάσπαση –μέσα στην ποικιλομορφία των διηγήσεων– της ενότητας των γεγονότων των δύο Διαθηκών. Στη ζωή της Ἐκκλησίας και των Ἀγίων της τόσο ἡ Παλαιά –μέσα ἀπὸ μιὰ χριστοκεντρικὴ προσέγγιση, ὅσο καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη θεωροῦνται ἐξίσου ἐμπνευσμένες που κηρύσσουν ὡς ὑπόσχεση καὶ ἐκπλήρωση τὸ ἀνεπανάληπτο ἱστορικὸ σωτηριολογικὸ συμβάν, τὸ γεγονὸς Χριστός (Christ event)⁵², που βρίσκεται πάντοτε ἀνὰ τοὺς αἰῶνες στὴν καρδιά τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κηρύγματος⁵³. Ἡ διάσπαση τῆς ἁρμονικῆς ἐνότητας τῶν Γραφῶν, τῶν παλαιοδιαθηκικῶν ἀναγνωσμάτων ἐκτοπισμένων –ὡς μὴ ὠφελε– ἀπὸ τὴν τέλεση τῆς Εὐχαριστίας⁵⁴, συνιστᾷ κι αὐτὸ στοιχεῖο τῆς βιβλικῆς ἀθελογίας τοῦ κηρύγματος⁵⁵.

2.6. *Ἐκτὸς θρησκευτικοῦ κηρύγματος ὑπέροχες περικοπές τῆς Π.Δ.* Εἶναι τουλάχιστον ἀπογοητευτικὸ γεγονὸς ἡ ἐλλειμματικὴ παρουσία ἢ ἡ παντελὴς ἀπουσία τῆς θεολογικῆς ἀφηγηματικῆς ἢ προφητικῆς σκέψης τῆς Π.Δ. ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ κήρυγμα. Ὑπέροχες περικοπές τῆς παραμένουν *terra incognita* στοὺς ποιμένες καὶ ἐκκλησιαζόμενους.

Πρὶν ἀπὸ χρόνια, ὁ γνωστὸς καὶ σπουδαῖος παλαιοδιαθηκολόγος G. von Rad εἶχε προτείνει τὶς κάτωθι εἴκοσι περικοπές, τῶν ὁποίων ἡ ἐξηγήση συνιστᾷ

θήκη: Ἀποκρυπτογραφώντας τὴν πανανθρώπινη κληρονομιά, προλ. σημ. Θ. Ν. Παπαθανασίου (Σύναξη, 1· Ἀθήνα: Ἀρμός, 2008), κυρίως 28-35.

52. O. Cullmann, *Χριστὸς καὶ Χρόνος: Χρόνος καὶ Ἱστορία στὴ ζωὴ τοῦ ἀρχέγονου χριστιανισμοῦ*, γεν. φροντ. Σ. Ἀγουρίδης, μτφρ. Π. Κουμάντος (ἀρχιμ.), ἐπιμ. κειμ. Α. Χιωτέλη (Βασικὲς Ἀγιογραφικὲς Μελέτες, 1· Ἀθήνα: Κέντρο Βιβλικῶν Μελετῶν Ἁγίου Ζωῆς, 1980), κυρίως 125-32. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Salvation in History*, transl. by S. G. SOWERS a.o. of the SCM Press (New Testament Library; London: SCM Press, 1967), 101, 113, 130 κ.ά. Κ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ (π.), «Τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ πραγμάτωση τῆς σωτηρίας», *Τὸ γεγονὸς τῆς σωτηρίας στὴν ἰωάννεια θεολογία (Εὐαγγέλιο-Ἐπιστολές-Ἀποκάλυψη)* (Βιβλικὴ Βιβλιοθήκη, 45· Θεσ/νίκη: Πουρναρά, 2010), 371-417.

53. Βλ. Γ. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, *Τὸ ἀποστολικὸ κήρυγμα*, 131.

54. Γιὰ τὴ μετακίνηση τῶν παλαιοδιαθηκικῶν ἀναγνωσμάτων ἀπὸ τὴ θ. Λειτουργία σὺν ἑσπερινῷ δὲν ἔχουμε σαφεῖς πληροφορίες. Βλ. Γ. Γ. ΜΠΕΚΑΤΩΡΟΥ, «Εὐαγγελίου, ἀναγνώσις», *ΘΗΕ* 5 (1964), στ. 975-9. Ι. Μ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, «Τὸ σύστημα τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων στὴν ὁρθόδοξη λατρεία (πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα, δυνατοὶ βελτιώσεως)», *Τελετουργικὰ θέματα. «Εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν»*, τόμ. Γ' (Λογικὴ λατρεία, 16· Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, 2007), 159-71, 166: «Εἶναι σχεδὸν ἀδύνατο νὰ προσδιορισθεῖ ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος καὶ οἱ αὐτουργοὶ τοῦ συστήματος αὐτοῦ»· σ. 170: «Τελικὰ σὲ ἄγνωστη ἐποχὴ καὶ μᾶλλον ἀπὸ μοναχικὰ περιβάλλοντα τὰ Παλαιοδιαθηκικά ἀναγνώσματα μετακινήθηκαν στοὺς ἑσπερινούς».

55. Βλ. D. AYUCH, «Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας», 85-7.

έναν θεμελιακό δεσμό μεταξύ ἐξήγησης καὶ κηρύγματος. Κατ' αὐτὸν δὲν νοεῖται κήρυγμα χωρὶς βιβλικὴ ἐξήγηση, καὶ δὲν ὑπάρχει κήρυγμα χωρὶς βιβλικὸ κείμενο⁵⁶.

2.7. Ἡ “καινοδιαθηκική” μονομέρεια. Στὸν ἀντίποδα ἴσως τῶν ἀνωτέρω ἔρχεται νὰ συμπληρώσει τὴν ἀπαξίωση τοῦ θρησκευτικοῦ κηρύγματος μὲ τὴ βιβλική του ἀθεολογία ἢ λεγόμενη “καινοδιαθηκική” μονομέρεια. Ἡ αὐτονομία τῆς Κ.Δ., ἡ ὑποκειμενικὴ τῆς προσέγγιση, ἡ ἀποσύνδεσή της ἀπὸ τὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀκόμη ἡ ὑποβάθμιση τῆς ἐκκλησιολογίας καὶ τῆς ἐσχατολογίας, καθ' ὅσον ἡ Γραφὴ ἐρμηνεύεται καὶ κατανοεῖται ἀφ' ἑαυτῆς⁵⁷, κ.ἄ. διαμορφώνουν ἓνα κδ/κικὸ μονισμό, ξένο πρὸς τὴν πληρότητα τῆς θείας ἀποκάλυψης ποὺ καλεῖται τὸ κήρυγμα νὰ φανερώσει. Ἡ ἐμμονὴ αὐτὴ, συνδεδεμένη μὲ δυτικὲς ἐπιδράσεις, ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴ γέννηση τῆς γλυκύτητας καὶ τῆς ἀθάνατης ζωῆς ποὺ ἀνατέλλει μέσα ἀπὸ τὴν Κ.Δ.⁵⁸.

2.8. Ὁ καινοδιαθηκικὸς σχολαστικισμός. Ἐκτὸς τοῦ κδ/κοῦ μονισμοῦ, ἐμφιλοχωρεῖ καὶ ὁ καινοδιαθηκικὸς σχολαστικισμός. Ὅταν ἡ Βίβλος προσεγγίζεται χωρὶς τὴ δυναμικὴ τῆς πρὸς τὰ ἔσχατα, ὅταν χρησιμοποιεῖται χωρὶς κριτικὴ

56. G. VON RAD, «About Exegesis and Preaching», *Biblical interpretations*, 11-8. Οἱ περιοχές αὐτὲς εἶναι: Ἡ διήγηση τοῦ Κάιν καὶ τοῦ Ἀβελ (Γεν 4:1-16), ἡ κλήση τοῦ Ἀβραὰμ ἀπὸ τὸν Θεὸ (12:1-9), ἡ Ἄγαρ καὶ ὁ Ἰσμαὴλ (16:1-16), ἡ περίφημη θυσία τοῦ Ἰσαάκ (22:1-19), ἡ πάλη τοῦ Ἰακώβ (32:22-33), ἡ καθισύχηση τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσήφ (50:20), τὰ λόγια τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ (Ἰ. Ναυῆ 1:1-9), ἡ καταφυγὴ τοῦ Ἡλίου στὸ ὄρος Χωρήβ (3 Βασ 19:1-8), ἡ θεραπεία τοῦ Νεεμὰν ἀπὸ τὴ λέπρα (4 Βασ 5:1-19), ὁ ὕμνος τοῦ Ἰωσαφάτ (2 Παρ 20), ἡ μεγάλη δοκιμασία τοῦ Ἰώβ (2:1-10), ὁ ὕμνος γιὰ τὴν εὐτυχία ἐκείνου ποὺ ἔλαβε ἄφεση (Ψλ 31 Ο'), ὁ ὕμνος γιὰ τὸν ἐρχόμενον Κύριο (95 Ο'), ὁ Κύριος φέρνει πίσω τὸν λαὸ του (Ἠσ 40:3-8), τὰ μελλοντικὰ παθήματα τοῦ δούλου τοῦ Κυρίου (52:13-53:12), τὸ χαρμόσυνο μήνυμα τῆς σωτηρίας γιὰ τὴ Σιών (61:1-3.10-11), ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἱερεμίας πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους (Ἱερ 29:4-14), ἡ καινούργια διαθήκη μὲ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰουδα (31:31-34), ἡ λαμπρότητα τοῦ καινούργιου ναοῦ (Ἄγγ 2:1-9), ὁ θρίαμβος τῶν δικαίων (Ματ 3:19-24 Ο' 4:1-6 Μ). Καὶ θὰ ὁλοκληρώσει ὁ G. von Rad μὲ τὴν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ γιὰ τοὺς πιστεύοντες, τοὺς ἥρωες τῆς πίστεως, τὸν ἐν πορείᾳ λαὸ τοῦ Θεοῦ (Ἐβρ 4:1-11): G. VON RAD, *Biblical interpretations*, 120-5.

57. «Scriptura sui ipsius interpres»· βλ. Β. Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ (π.), *Ἡ περὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς διδασκαλία τῶν σύγχρονων αἵρετικῶν κινήσεων* (Θεσ/νίκη: χ.έ., 2013), 89.

58. Βλ. Β. Ι. ΚΑΛΛΙΑΚΜΑΝΗ (π.), «Τὰ Ἀγιογραφικὰ ἀναγνώσματα καὶ τὸ θεῖον Κήρυγμα», στὸ σ.ἑ. *Ἱερουργεῖν τὸ Εὐαγγέλιον: Ἡ Ἁγία Γραφὴ στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία*, Πρακτικὰ Ε' Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων (2-5.11.2003), (Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη, 10· Ἀθήνα: Κλάδος Ἐκδόσεων ΕΜΥΕΕ, 2004), 533-53. Πρβλ. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Κατήχησις 24. Φιλοκαλία 19Δ*, 288-99. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, «Λόγος ΛΘ': Περὶ γνώσεως πνευματικῆς», 246-9.

διερεύνηση και έξω από την ιστορική της βάση, τότε κάνουμε λόγο για καινοδιαθηκικό παραδοσιακό σχολαστικισμό (orthodox Scholasticism), σύμφωνα με τον G.E. Ladd (1911–1982)⁵⁹. Στην περίπτωση αυτή η Άγια Γραφή θεωρείται σαν ένα βιβλίο τελείως ξένο με την εξέλιξη ή την πρόοδο του κόσμου· άπλως κατέχει σταθερά την υψηλότερη θεολογική θέση και αξία. Και όταν η Γραφή υπηρετεί αποκλειστικά τη δογματική κατοχύρωση σε ένα πλαίσιο αυτόνομης αυθεντίας (άγονης μορφής έπιστημονισμού), τότε δεν μπορεί να γίνει λόγος για ιστορία και φιλολογική μελέτη της Γραφής ούτε και για βιβλική θεολογία⁶⁰.

2.9. Διερώτηση: Τί είναι όρθοδοξία; Η βιβλική άθεολογία έπισφραγίζεται με την ακόλουθη άπλή άσκηση: Όσοι διδάσκουν σε άνωτάτες σχολές, άς άποτολήσουν να θέσουν στους φοιτητές τους να άπαντήσουν στο έρώτημα «τί είναι όρθοδοξία;»⁶¹. Οί ληφθεΐσες άπαντήσεις θα φανερώνουν τη διάζευξη από τις Γραφές και τη ρήξη από το κεντρικό-βασικό θέμα όλων των βιβλίων της Κ.Δ., δηλ. το θέμα της βασιλείας του Θεού. Κι αυτό συμβαίνει όχι μόνο από φοιτητές, αλλά κυρίως κι άπ' όσους άσχολούνται με τη διακονία του λόγου, οί όποιοι άγνοούν ότι η έπιλογή των άγιογραφικών άναγνωσμάτων έγινε από τους Πατέρες είτε για να προαναγγείλουν, είτε για να περιγράψουν, είτε για να εικονολογήσουν τη νέα πραγματικότητα της βασιλείας των ουρανών⁶². Είναι θλιβερό να έπικαλούνται και να κηρύττουν δευτερεύουσες κι έπιμέρους πτυχές της χριστιανικής βιωτής, και να μñν τονίζεται ό πυρήνας της πίστεως και ό προσανατολισμός του πιστού προς τη βασιλεία του Θεού, τη βασιλεία της Άγίας Τριά-

59. G. E. LADD, *A Theology of the New Testament*, rev. ed., edit. by D. A. Hagner (Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans, [1974], 1994), 2.

60. Βλ. Γ. Α. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΥ, «Κριτική φιλολογική», *Βασικό λεξικό λογοτεχνικών και φιλολογικών όρων: Λογοτεχνική και φιλολογική όρολογία*, 3^η έκδ. (Αθήνα: Gutenberg, [1984], 2008), 203-4.

61. Βλ. ένδεικτικά Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Η ουσία της Όρθοδοξίας* (Αθήνα: Παρουσία, 1990). Γ. Δ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ (πρωτ.), *Τι είναι Όρθοδοξία*, 2^η έκδ. άναθ. (Αθήνα: «Όρθόδοξος Τύπος», 1980). ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Όρθοδοξία και έλληνική άυτοσυνειδησία: Θέμα συσκέψεως Ι. Συνόδου και Θεολογικής Σχολής κατά τον έορτασμόν του Έροϋ Φωτίου* (Αθήνα: Άνάτ. Έκκλησία, 1986). [Άναδ. στο σ.έ. *Η προσωπικότητα και η θεολογία του Μεγάλου Φωτίου: Επίσημοι λόγοι έκφωνηθέντες επί τη ίερχή μνήμη του κατά τὰ έτη 1970-2010* (Αθήνα: Έρὰ Σύνοδος της Έκκλησίας της Έλλάδος, 2011), 303-23.

62. Βλ. Δ. ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Διερχόμενοι διά του ναού: Μαθήματα κατήχησης για ένηλίκους* (Αθήνα: Δόμος, 2009), 327-8, κυρίως 328.

δος⁶³. Καὶ ἐπιπλέον, ἡ τυχὸν ἀπάντησις θὰ δείχνει καὶ τὴν ἄγνοια τῆς ἀπροσμέτρητης βιβλικοθεολογικῆς παραδόσεως καὶ ἀξίας της, δηλ. τὴν παρατεινόμενη ἀδράνεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνείδησης μὲ τὴν ἄγνοια ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ κηρύττοντος τοῦ γεγονότος τίνος κληρονομίᾳς καὶ παραδόσεως εἶναι φορέας⁶⁴.

Γ'. Θέσεις καὶ Προτάσεις γιὰ ἓνα Βιβλικὸ Κήρυγμα

Κατόπιν τῆς ἀπογοητευτικῆς καὶ ὀδυνηρῆς κατάστασης ποὺ δημιουργεῖ ἡ βιβλικὴ ἀθεολογία τοῦ σύγχρονου κηρυγματικοῦ λόγου, εἶναι ἀνάγκη νὰ προβοῦμε μὲ θετικὸ τρόπο σὲ σκέψεις καὶ προτάσεις γιὰ τὴ δημιουργικὴ σύνταξις ἑνὸς βιβλικοῦ κηρύγματος, τὸ ὁποῖο καλεῖται νὰ θεραπεύσει τὶς πληγὲς τῆς βιβλικῆς ἀθεολογίας.

3.1. Τί εἶναι κήρυγμα; Ἡ πρώτη φορὰ ποὺ χρειάζεται τὸ κήρυγμα ὡς γεφύρωση τοῦ χάσματος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ κειμένου διαπιστώνεται στὶς ἀρχὲς τῆς μεταιχμαλωσιακῆς ἐποχῆς, τὸ 536 π.Χ.⁶⁵. Ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ περίοδο τοῦ δεύτερου ναοῦ φαίνεται ὅτι πρῶτος ὁ μεταρρυθμιστὴς Ἑσδρας, ὁ ὁποῖος προβαίνει στὴν ὁργάνωσις τῆς λατρείας καὶ σὲ ἔμπρακτο στηριγμὸ τῶν ἐπιστραφέντων ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰουδαίων⁶⁶, ἀφοῦ τοὺς διάβασε ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ νόμου προχωρᾷ ἀφενὸς μὲν σὲ προφορικὴν του μετάφραση, ἀφετέρου δὲ σὲ ἐξήγησιν, γιὰ νὰ καταλαβαίνει ὅλος ὁ λαὸς τί τοὺς διάβαζε (Νεεμ 8:8). Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ὥς ἄνω κείμενον δὲν μᾶς δίνει περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὸ ἂν τὸ χάσμα ἦταν γλωσσικόν, πνευματικὸ ἢ πολιτιστικόν, ἡ πραγματικότητα δείχνει ὅτι τὸ μήνυμα τοῦ γραπτοῦ κειμένου χρειάζοταν ἀνάπτυξιν μὲ προφορικὸν λόγον, ὥστε νὰ καταστεῖ ζωντανὸς λόγος στὸν λαόν⁶⁷.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ κηρύγματος, πέρα τῶν ἰδιαίτερων ἱστορικῶν καὶ πολιτιστικῶν συνθηκῶν, διαφαίνεται ξεκάθαρα καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς Κ.Δ., ὅταν σὲ μιὰ αὐτο-εξομολογητικὴ στιγμή ὁ ἅπ. Πέτρος λέγει ὅτι στὴ διδασκαλία τοῦ ἁπ.

63. Βλ. Χ. ΓΙΑΝΝΑΡΑ, «Λιμὸς ἐπερχόμενος καὶ ἡ ἀδράνεια τῶν συνειδήσεων», *Ἀντίφωνο* <http://www.antifono.gr> (πρόσβαση 23.10.2014).

64. Ὁ ἅπ. Παῦλος κάνει λόγο γιὰ «παραθήκη» (βλ. 2 Τιμ 1:14).

65. Βλ. Κ. ΖΑΡΡΑ, «Ἡ ἑναρξὴ τῆς περιόδου τοῦ δεύτερου ναοῦ», *Ἱστορία*, 66-8.

66. Βλ. Ν. Α. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης: Σημεῖα, νοήματα, ἀποτυπώματα* (Φιλοσοφικὴ καὶ Θεολογικὴ Βιβλιοθήκη, 49· Θεσ/νίκη: Π. Πουρναγῶ, 2002), 124-5.

67. I. PAUL & D. WENHAM (ed.), *Preaching the New Testament* (Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, 2013), 14.

Παύλου «ἐστὶ δυσνόητά τινα, ἃ οἱ ἄμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσιν», δηλ. στὶς παύλειες ἐπιστολὰς ὑπάρχουν μερικὰ δυσνόητα σημεῖα, τὰ ὅποια οἱ ἄμαθεῖς καὶ ταλαντευόμενοι τὰ διαστρεβλώνουν (2 Πέ 3:16). Τὸ ἴδιο κάνουν, συνεχίζει ὁ Πέτρος, καὶ μὲ τὴν ὑπόλοιπη Γραφή⁶⁸, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προκαλοῦν τὴν καταστροφή τους. Στὸ σημεῖο αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν ἰουδαίων ἀντιπάλων τοῦ Παύλου ἢ τῶν ψευδοδιδασκάλων ποὺ διαστρέφουν, παραπλανοῦν καὶ παρασύρουν πιστοὺς, τὸ κήρυγμα συνδέεται ὄχι μόνο μὲ τὶς βαθυστόχαστες ἔννοιες τοῦ Παύλου ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς ὑψηλὲς θεολογικὲς ἔννοιες ὁλόκληρης τῆς Γραφῆς, τῶν ὁποίων ἡ κατανόηση προϋποθέτει βαθιὰ ἐπίγνωση καὶ βίωση τοῦ μυστηρίου τῆς ἐν Χριστῷ ἀπολυτρώσεως⁶⁹.

Ἀκόμη, μέσα στὴν Κ.Δ. ὑπάρχουν ὀρισμένες ἐκφράσεις, οἱ ὁποῖες ἐπαναλαμβάνονταν σχεδὸν πανομοιότιες καὶ ἀπέβλεπαν στὴ διακήρυξη τῆς νέας ἐν Χριστῷ πίστεως. Αὐτὲς οἱ ἐκφράσεις καὶ τὸ περιεχόμενό τους συνιστοῦν τὶς λεγόμενες «κήρυγματικές παραδόσεις», δηλ. τρόπους ἔκφρασης τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας⁷⁰. Σὲ αὐτὲς περιλαμβάνονται οἱ λεγόμενοι χριστολογικοὶ ὕμνοι καὶ ἄλλες ἀρχαιότατες μορφὲς ὁμολογίας πίστεως, λ.χ. ἡ ἀπλή ὁμολογία «Κύριος Χριστός», ἡ διττὴ μὲ μνεῖα τοῦ «Θεοῦ καὶ Πατρός», ἡ τριττὴ μὲ ἀναφορὰ καὶ στὸ «Πνεῦμα» κ.ἄ.⁷¹.

Στὸ ἐρώτημα «τί εἶναι κήρυγμα», ἡ ἀπάντηση ἔρχεται ἀπὸ αὐτὴ τούτῃ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξεως· στὴν Κ.Δ. ταυτίζεται μὲ τὰ ρήματα εὐαγγελίζομαι, κηρύσσω, μαρτυρῶ, τὰ ὅποια ὑποδηλώνουν κατὰ τρόπο ἀφαιρετικὸ ἓνα καὶ μοναδικὸ γεγονός: ἀναγγέλλω τὸ γεγονός τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας⁷². Ἡ Παύλεια

68. Μὲ τὴ λέξη «γραφὴ» στὴν ΚΔ ὑπονοεῖται πάντοτε ἡ Π.Δ., ἡ ὁποία ὡς θεόπνευστη (2 Τιμ 3:16) ἀποτελεοῦσε τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας (πρβλ. Ρωμ 1,2.16.26 κ.λπ.). Βλ. M.-L. RAMLOT & J. GUILLET, «Γραφή», *ΛΒΘ*, 223-5.

69. Βλ. X. Σ. ΒΟΥΛΓΑΡΗ, *Ὑπόμνημα εἰς τὴν δευτέραν καθολικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου*, 2^α ἔκδ. (Ἀθήναι: χ.ἑ., 1984), 247-50.

70. R. BURNET, «Οἱ κήρυγματικές παραδόσεις», *Ἡ Καινὴ Διαθήκη: Τὶ γνωρίζω*; μτφρ. Ἑ. Λεμπέση (Que sais-je? 60· Ἀθήναι: Τὸ Βῆμα, 2007), 18-9.

71. Βλ. O. CULLMANN, *Οἱ ἀρχέγονες χριστιανικὲς ὁμολογίες πίστεως*, μτφρ. ἀρχιμ. Ἀ. Π. Κουμάντος (Ἀθήναι: Ἄρτος Ζωῆς, 2005), 57-74 κυρίως. H. CONZELMANN, «The Christological titles in the kerygma», *An Outline of the Theology of the New Testament*, transl. by J. Bowden (New Testament Library; London: SCM Press, 1969), 72-86.

72. Βλ. J. AUDUSSEAU - X. LÉON-DUFOUR, «κηρύττω», *Λεξικὸ Βιβλικῆς Θεολογίας*, ἐκδ. X. Léon-Dufour, μτφρ. ἀπὸ ὁμάδα μὲ τὴν ἐποπτεία τῶν Σ. Ἀγουρίδη, Σ. Βαρτανιάν κ.ἄ. (Ἀθήναι: «Βιβλικὸ Κέντρο Ἄρτος Ζωῆς», 1980), 560-4.

προτροπή «κήρυξον» πρὸς τὸν Τιμόθεο σημαίνει κατὰ βάση νὰ διακηρύξει δυνατά. Στὴν Κ.Δ. ὁ ὅρος χρησιμοποιεῖται συνήθως γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο, τὸν λόγον, πρωτίστως «τὸν λόγον τῆς πίστεως καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας» (1 Τιμ 4:6), τὸ Εὐαγγέλιο (3:14), συμπεριλαμβανομένης τῆς ΠΔ (3:15.16-17).

Γι' αὐτὸ ὁ G. Goldsworthy ἐπισημαίνει τὴν ἀνάγκη γιὰ μιὰ σταθερὴ Χριστοκεντρικὴ προσέγγιση στὴν κηρυγματικὴ πράξη, ἡ ὁποία προϋποθέτει ὡς βάση ὁλόκληρη τὴ Βίβλο ὡς χριστιανικὴ Γραφή, γιὰ νὰ καταλήξει στὴν ἐφαρμογὴ τῆς βιβλικῆς θεολογίας πλέον στὸ κήρυγμα⁷³. Σύμφωνα μετὰ τὴν ἀποστολικὴ μαρτυρία τὸ κήρυγμά μας ὀφείλει νὰ διαμορφώνεται ἀπὸ τὴ Βίβλο ὡς ὁλότητα, ἂν καὶ οἱ ἀναγκαιότητες τῆς διαμόρφωσής της ἐνέχουν τὴν ἐνότητα καὶ ποικιλομορφία τῆς Γραφῆς. Μὲ ἄλλα λόγια, ὅποιος ἐπιχειρεῖ νὰ κηρύξει, καθίσταται ἓνας ἐρμηνευτὴς τῆς Βίβλου καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι ἓνας βιβλικὸς θεολόγος⁷⁴. Μὲ αὐτὴ τὴν ἐννοία ὀφείλει ὁ κηρύττων νὰ ἔχει διαμορφωμένη ἀπάντηση στὸ τί εἶναι ἡ Ἁγία Γραφή, τί εἶναι ἡ βιβλικὴ θεολογία, τί εἶδους ἐνότητες ἔχει ἡ Ἁγία Γραφή, τὸ πῶς λειτουργεῖ τὸ Εὐαγγέλιο στὴν Ἁγία Γραφή, ποια εἶναι ἡ δομὴ τῆς βιβλικῆς ἀποκάλυψης⁷⁵.

3.2. Ὑπάρχει κήρυγμα χωρὶς Χριστό; Στὴ σύγχρονη μετανεωτερικὴ κοινωνία ἀναφύεται τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ ἂν μποροῦμε νὰ κάνουμε ἓνα χριστιανικὸ κήρυγμα χωρὶς νὰ ἀναφέρουμε τὸν Ἰησοῦ Χριστό⁷⁶. Ἀποφεύγοντας ἀπλουστευτικὲς ἀποκρίσεις, τὸ ἐρώτημα εἶναι γιὰτὶ νὰ κάνουμε χριστιανικὸ κήρυγμα χωρὶς Χριστό; Στὸ πλαίσιο τῆς βιβλικῆς θεολογίας, εἶναι ἀδύνατη ἡ θεώρηση τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἀνθρωπότητας ἐντὸς τοῦ κόσμου χωρὶς τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως διαφέρει ἡ ἐξωτερικὴ εἰκόνα ἐνὸς ἀνθρώπινου ἐγκεφάλου ἀπὸ ἐκείνη πού ἔχουμε μετὰ τίς ἀκτίνες Χ, δηλ. μετὰ τὴν πολὺ δυνατὴ καὶ πολὺ διεισδυτικὴ ἠλεκτρομαγνητικὴ ἀκτινοβολία πού ταξιδεύει μετὰ ταχύτητα φωτός, ἔτσι κατ' ἀναλογία διαφέρει ἡ ἀρχικὴ δημιουργία ἀπὸ τὴν ἐσχατολογικὴ ἀναδημιουργία χωρὶς τὸ διαμεσολαβητικὸ καὶ μοναδικὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἰη-

73. Βλ. G. GOLDSWORTHY, *Preaching the whole Bible as Christian scripture: The application of biblical theology to expository preaching* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 2000). S. T. LOGAN (ed.), *The Preacher and preaching: Reviving the art in the twentieth century* (Phillipsburg, N.Y.: Presbyterian and Reformed Publ. Co., [1986] 2011).

74. G. GOLDSWORTHY, *Preaching*, xv.

75. Σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ μεγάλα ἐρωτήματα δίνει ἀποκρίσεις ὁ G. Goldsworthy στὸ ὡς ἄνω ἔργο του.

76. Βλ. G. GOLDSWORTHY, «Can I Preach a Christian Sermon without Mentioning Jesus?», *Preaching*, 115-7.

σοῦς ἐνώνει μὲ τὴν ἐνανθρώπησή του τὴ χρονικὴ γραμμὴ τῆς ἱστορίας τῆς σωτηρίας ἀπὸ τὴ δημιουργία στὴ νέα δημιουργία⁷⁷. Ὑποθέτουμε, «ὥσπερ αὐτός ἐστιν ἡ αὐτοσοφία καὶ ἡ αὐτοδικαιοσύνη καὶ ἡ αὐτοαλήθεια, οὕτω... καὶ ἡ αὐτοβασιλεία»· χωρὶς λοιπὸν Χριστὸ σημαίνει κήρυγμα χωρὶς τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμον μας⁷⁸. Κήρυγμα χωρὶς Χριστὸ σημαίνει βιβλικὴ ἀθεολογία στὴν ἀποκορύφωσή της!

3.3. *Τί κάνει ἓνα κήρυγμα «βιβλικό»;* Ἐν τῷ θερησκευτικῷ κήρυγμα εἶναι ἡ αὐταπάτη τῆς θεολογίας, τὸ βιβλικὸ κήρυγμα εἶναι ἡ ὁλοκληρώση τῆς θεολογίας, καθὼς «διαγγέλλει τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» μέσα στὸν κόσμον καὶ τὴν ἱστορία (Λκ 9:60)⁷⁹. Τὸ βιβλικὸ κήρυγμα εἶναι ἡ ἀναγγελία τοῦ μυστηρίου τοῦ Λόγου καὶ τῆς σωτηρίας ποὺ Ἐκεῖνος φέρνει στὸν κόσμον, ἡ ὁποία πραγματώνεται μὲ τὴ μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴν Ἐκκλησία. Εἶναι ἡ διακήρυξις ὅτι λόγῳ τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀνάστασής του οἱ πρᾶξεις μας ὀφείλουν νὰ διαπνέονται ἀπὸ τὴ δυναμικὴ τῆς δικαιοσύνης, εὐσπλαχνίας, εἰρήνης καὶ ἀγάπης. Ὅταν ὁ ὁμιλητὴς κηρύττει μὲ πιστότητα στὴ Γραφή, τότε συμμετέχει στὸν λόγο τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἀκόμη ὁμιλεῖ μέσῳ αὐτῶν ποὺ εἶπε, τότε συμβαίνει ἡ Ἀνωθεν μεταμόρφωση τοῦ κόσμου. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος θὰ τονίσει μὲ ἔμφαση ὅτι «ἡ γὰρ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις, τῶν οὐρανῶν ἐστὶν ἀνοίξις»⁸⁰. Μὲ ἄλλα λόγια, τότε τὸ κήρυγμα συνιστᾷ λόγον ἀποκαλύψεων τῆς οὐράνιας ζωῆς ἀπὸ τὴ γῆ αὐτή, καὶ ταυτόχρονα εὐαγγελίζεται τὴ νίκη καταπάνω στὸν θάνατον, μὲ μιὰ φράση συνιστᾷ ἄγγελμα ἐλπίδας⁸¹.

77. Ο. CULLMANN, *Χριστὸς καὶ Χρόνος: Χρόνος καὶ Ἱστορία στὴ ζωὴ τοῦ ἀρχέγονου χριστιανισμοῦ*, γεν. φροντ. Σ. Ἀγουρίδης, μτφρ. Π. Κουμάντος (ἀρχιμ.), ἐπιμ. κειμ. Αἰκ. Χιωτέλη (Βασικὲς Ἀγιογραφικὲς Μελέτες, 1; Ἀθήνα: Κέντρο Βιβλικῶν Μελετῶν Ἄρτος Ζωῆς, 1980).

78. ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ, *Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, 14, 7. PG 13, 1197b. ΒΕΠΕΣ 13 (1957), 266, 9-12. Πρβλ. Γ. Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, *Μυσταγωγικὲς κατηχήσεις ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων: Ἱστορικὴ καὶ θεολογικὴ εἰσαγωγή - θεολογικὰ σχόλια κειμένου Γ. Πατρώνου*, μτφρ. κειμένου - σχόλια τελετουργικοῦ τυπικοῦ ἱεροῦ. Μεθοδίου Ὀλυμπιώτη, 3^η ἐκδ. (Ἐπὶ τὰς πηγὰς, 5· Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, [1982], 2005), 206.

79. Πρβλ. Ρ. S. WILSON, *The practice of preaching* (Toronto: United Church Publ. House, 1995), 70.

80. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ἐπαινος τῶν ἀπαντησάντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ περὶ εὐταξίας ἐν ταῖς δοξολογίαις καὶ εἰς τό· «Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, ὁμιλ. 2, 2. PG 56, 109a. J. DUMORTIER (ed.), Jean Chrysostome: Homélies sur Ozias, Sources Chrétiennes 277* (Paris: Cerf, 1981), 42 228, ἐδῶ ...

81. Πρβλ. Χ. ΓΙΑΝΝΑΡΑ, *Σχόλιο στὸ ᾠσμα ἁσμάτων* (Ἀθήνα: Δόμος, 1990), 129. Στρέφοντας τὸ βλέμμα μας στὸ ἀρχέγονο κήρυγμα τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας διαπιστώνουμε

Ὁ J.B. Green λέει ὅτι εἶναι ἐμφανῶς δύσκολο τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ τί κάνει ἓνα κήρυγμα «βιβλικό»⁸². Ὅχι βέβαια ἡ θέση του στὴ λατρεία –δηλ. μετὰ τὰ βιβλικά ἀναγνώσματα, ἢ ἡ ἀνάπτυξη στίχου ἀνὰ στίχου, ἢ ἡ ἐβραϊκὴ ἢ ἑλληνικὴ ὁρολογία, ἢ ἡ υἱοθέτηση μιᾶς ὑψηλῆς χριστολογίας. Τὸ κήρυγμα συνιστᾷ μιὰ βιβλικὴ ἐρμηνεία ποὺ διαμορφώνει τὴν ἐκπλήρωση τῆς Γραφῆς μέσα στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀναπόφευκτο εἶναι γιὰ τὸν ἀνωτέρω καθηγητὴ τὸ ἔργο τῆς ἀφηγηματικῆς ἐρμηνείας (narrative interpretation), ποὺ ἐστιάζει ὅχι στὸ τί γνωρίζουμε, ἀλλὰ στὸ πῶς τὸ χρησιμοποιοῦμε· δηλ. στὴν ἀτυχῇ διαίρεση ἀνάμεσα στὶς τεχνικὲς ἐργασίες τῶν μελετητῶν τῆς Βίβλου καὶ τὴν πρακτικὴ ἐργασία τῶν ἱεροκηρύκων, ἢ ἀφηγηματικὴ ἐρμηνεία θὰ πρέπει νὰ γεφυρώνει αὐτὸ τὸ χάσμα, ποὺ δημιουργεῖται συχνὰ ἀπὸ ἀποκλίνουσες μεθόδους, ἐνδιαφέροντα καὶ στόχους. Ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ ἀφηγηματικοῦ περιεχομένου τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἶναι θεμελιῶδες γιὰ τὴ λογικὴ τῆς πίστεως στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ ὡς τῆς ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία⁸³.

Στὰ ἀνωτέρω μπορεῖ νὰ προστεθεῖ καὶ ἡ θέση τοῦ L.E. Keck, ὁ ὁποῖος ἰσχυρίζεται ὅτι τουλάχιστον δύο στοιχεῖα πρέπει νὰ περιλαμβάνει τὸ βιβλικὸ κή-

ὅτι αὐτὸ ξεκίνησε ὡς μιὰ λειτουργία καὶ διακονία μετὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κυρίου, ἀπὸ τοὺς μαθητὲς καὶ ἀποστόλους. Οὐσιαστικά ἦταν μιὰ πράξη ὑποᾱκοῆς καὶ συνέπειας στὴν ἐντολὴ τοῦ Διδασκάλου τους, «πορευόμενοι εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει» (Μκ 10:7)· «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς... διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν» (Μτ 28:19-20). Ἐπομένως, τὸ κήρυγμα ἄρχισε ὡς μιὰ ἱστορικὴ πράξη «κηρύσσειν», μὲ ἐσχατολογικὸ χαρακτήρα, ἀναγγελίας δηλαδὴ τῆς ἐπικείμενης ἑλευσης τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ κήρυγμα σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὴν ἀνάσταση τοῦ Κυρίου καὶ οὐσιαστικά εἶναι μιὰ ἀναστάσιμη ἐντολή.

82. Βλ. J. B. GREEN, «The (Re-)Turn to Narrative», στὸ J. B. GREEN & M. PASQUARELLO (ed.), *Narrative reading, narrative preaching: Reuniting New Testament interpretation and proclamation* (Grand Rapids, Mich: Baker Academic, 2003), 11-36.

83. J. GREEN, «The (Re-)Turn to Narrative», 14. Ἡ παραπάνω θέση ὑποστηρίζεται ἐρμηνευτικά καὶ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ἐξῆς: (α) καθοριστικὴ, καθὼς ἡ ἐρμηνεία ἀποβλέπει στὸ νὰ ἀποκαλύψει τὸ μήνυμα ποὺ ἐμπεριέχει τὸ κείμενο, ὅπως τέθηκε ἀπὸ τὸν συγγραφέα, ὁ ὁποῖος καθορίζει τὸ τί καὶ τὸ πῶς ἓνα κείμενο μπορεῖ νὰ ἐννοηθεῖ· (β) ἀτομιστική, καθὼς τὰ κείμενα ἐρμηνεύονται σὲ σχετικὴ ἀπομόνωση τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἢ ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὶς εὐρύτερες κανονικὲς καὶ θεολογικὲς παραδόσεις· (γ) ἐπιστημονικὴ, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὀφείλουμε νὰ προσεγγίσουμε τὰ κείμενα ὅχι κάτω ἀπὸ τὶς δικές μας προσωπικὲς ἰδεολογίες ἢ πεποιθήσεις, ἀλλὰ οὐδέτερα· καὶ (δ) ἐξειδικευμένη, καθὼς τὸ ἔργο τῆς ἐξήγησής πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ διαπιστευμένους διαδικασίες καὶ ἔτσι νὰ βρῖσκεται πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ χέρια τῶν ἐπιστημόνων, οἱ ὁποῖοι καὶ διαθέτουν τὸ ἀπαραίτητο ὑπόβαθρο καὶ ἱκανότητες· (ὅπ.π., 20).

ρυγμα: (α) Ἡ Βίβλος νὰ διατρέχει τὸ περιεχόμενο τοῦ κηρύγματος· καί (β) ἡ λειτουργία τοῦ κηρύγματος νὰ εἶναι ἀνάλογη μὲ ἐκείνη τοῦ κειμένου⁸⁴. Μὲ ἄλλα λόγια, πρέπει νὰ διακρίνεται ἀπὸ ἀγιογραφικὸ διαμορφωμένο λόγο καὶ τρόπο⁸⁵. Παρόμοια, κι ὁ S. Greidanus θέτει τρία κριτήρια γιὰ τὸ βιβλικὸ κήρυγμα: (α) Αὐτὸ πρέπει νὰ μεταφέρει τὸ μήνυμα καὶ τὸ σκοπὸ τῶν Γραφῶν· (β) νὰ εἶναι Θεο-κεντρικὸ (ἢ Χριστο-κεντρικὸ) περισσότερο παρὰ ἀνθρωπο-κεντρικόν· καί (γ) νὰ εὐαγγελίζεται, νὰ κομίζει τὸ χαρμόσυνο μήνυμα, ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ τέσσερα Εὐαγγέλια γιὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ (Μκ 1:1), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὁλόκληρη τὴ Βίβλο⁸⁶.

Ἄς παραθέσουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ τὴ θέση τοῦ καθηγητοῦ π. Β. Καλλακμάνη, ὁ ὁποῖος τονίζει τὸν ἀγιογραφικὸ, μυσταγωγικὸ καὶ προσωπικὸ χαρακτήρα τοῦ κηρύγματος, γράφοντας γιὰ τὸ πρῶτο: «Γιὰ νὰ εἶναι τὸ κήρυγμα ἀγιογραφικόν, δὲν ἀρκεῖ ἡ παράθεση κάποιων βιβλικῶν χωρίων. Χρειάζεται νὰ ἀποκαλύπτει πάντοτε καὶ ἀπερίφραστα τὴν ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο. [...] Τὰ παραπάνω ὅμως, προϋποθέτουν νήψη, ἐργήγορη πνευματικὴ, προφητικὸ πνεῦμα καὶ καθημερινὴ ἀναζήτηση, γιὰ νὰ διαπιστώνεται “τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον”»⁸⁷.

3.4. *Τὸ βιβλικὸ κήρυγμα ὡς λόγος Θεοῦ*. Ὡς συνέχεια τῆς ἀνωτέρω ἀνάπτυξης, ἐρχόμαστε νὰ τονίσουμε μὲ ἔμφαση ὅτι στὸ βιβλικὸ κήρυγμα ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ λειτουργεῖ ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι ὁ Ἰδιος μιλάει –συνεχίζει νὰ μιλάει– στὸ γεγονός τοῦ κηρύγματος. Ἄν καὶ ἡ ἰδέα τοῦ κηρύγματος ὡς λόγου Κυρίου (*dabar yahweh*) ὑπάρχει ἀπὸ τὴν προαιχμαλωσιακὴ προφητικὴ ἐποχὴ, στὴν πατερικὴ περίοδο θὰ τονίσει ὁ ἱ. Χρυσόστομος τὴν ἀναγκαιότητα τῆς Γραφῆς νὰ ἀκουσθεῖ καὶ νὰ κατανοηθεῖ ὡς λόγος Θεοῦ ποὺ θὰ σκοπεύει στὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ ἄλλα λόγια, «ἀνταποκρίνεται κανεὶς στὸ σκοπὸ τῶν κειμένων τῆς Κ.Δ., ὅταν σέβεται τὴν ἀναφορὰ τῆς στὸ κήρυγμα καὶ τὰ ἐρμηνεύει ἔτσι ὥστε ὁ λόγος τους νὰ γίνεται ζωντανὸς καὶ αὐθεντικὸς λόγος Θεοῦ στὸ παρόν»⁸⁸.

84. L. E. KECK, *The Bible in the pulpit: The renewal of biblical preaching* (Nashville: Abingdon, 1978), 106.

85. Αὐτὸ σημαίνει νὰ διαπνέεται ἀπὸ «Bible-shaped word» καὶ «Bible-like way».

86. S. GREIDANUS, *The modern preacher and the ancient text: Interpreting and preaching biblical literature* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1988), 14-5.

87. Β. Ι. ΚΑΛΛΙΑΚΜΑΝΗ (π.), «Τὰ Ἀγιογραφικὰ ἀναγνώσματα καὶ τὸ θεῖον Κήρυγμα», 546.

88. Π. ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ, «Τὸ κείμενο τῆς Καινῆς Διαθήκης ὡς ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ στὸ ἐξηγητικὸ ἔργο Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου», *Θέματα τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης* (Αθήνα: χ.έ., 1990), 59-129, ἐδῶ 126 [Ἀρχ. δημοσ. *Θεολογία* 60 (1989) 476-492· 600-653].

Μπορούμε ακόμη να ισχυριστούμε ότι μέσα στο γεγονός της Ἐκκλησίας, τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ παρατεινόμενου σέ ὅλους τοὺς αἰῶνες καὶ σέ ὅλη τὴν αἰωνιότητα⁸⁹, ὁ Θεὸς μιλάει μὲ κάποιο τρόπο μέσα καὶ μέσω τοῦ κηρύγματος, καὶ διαμέσου αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος «ἐκκλησιάζεται», γίνεται ἐκκλησία, ἀποκτᾷ τὴν ἐν-χρίστωσιν καὶ χριστοποίηση, τὴν ἐν-τριαδωσιν καὶ τριαδοποίηση, σύμφωνα μὲ τὸν ὅσιο Ἰ. Πόποβιτς, καὶ καθίσταται τὸ κήρυγμα μιὰ ἐπέκταση τοῦ δόγματος τῆς ἀποκάλυψης. Ὡς ἐστὶν, ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται ὄχι μόνο κατὰ τὴ δημιουργία, τὴν ἱστορία, τὴ φύσιν, τὴ Γραφή, τὰ μυστήρια, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ κήρυγμα⁹⁰.

Τὸ βιβλικὸ κήρυγμα εἶναι συνυφασμένο μὲ τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ, γεγονός ποὺ φανερώνει ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ Θεὸς φιλοξενεῖται σὺν ἀνθρώπινος ὑπάρξεις καὶ ἐπιθυμεῖ μὲ κάποιο τρόπο νὰ ἐπικοινωνήσῃ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν μίλησε μόνο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἱερᾶς βιβλικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ συνεχίζει νὰ τὸ κάνει καὶ τώρα. Μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια τὸ βιβλικὸ κήρυγμα δὲν εἶναι ἀπλῶς λόγος γιὰ τὴν προφηγηθεῖσα ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἀλλὰ πραγματικά μετέχει στὴν ἀποκάλυψη τοῦ Χριστοῦ τώρα⁹¹.

3.5. *Ἡ θεολογία τοῦ κηρύγματος τοῦ ἀπ. Παύλου.* Σημαντικότατο σταθμὸν προσδιορισμὸ τοῦ βιβλικοῦ κηρύγματος ἀποτελοῦν οἱ Ἐπιστολές τοῦ Παύλου καὶ ἡ θεολογία τους. Λαμβάνοντας βασικά στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς πρώτους κήρυκες τῶν χριστιανικῶν συνάξεων, δηλ. ἀπὸ παλαιότερη σ' αὐτὸν παράδοση

89. ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ ΠΟΠΟΒΙΤΣ, *Ἑρμηνεία τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστόλου Παύλου πρὸς Ἐφεσίους*, μτφρ. ἀπὸ τὸ σερβικὸ πρωτότυπο Μ. Χρυσανθόπουλος (Θεσ/νίκη: Β. Ρηγόπουλος, 1989), 64.

90. Βλ. J. McCLURE, «Word of God», *Preaching words*, 151-3.

91. Αὐτὸ γιὰ τὸν J. McCLURE (*Preaching words*, 152) σημαίνει μερικοὶ ἱεροκήρυκες καταλαβαίνουν τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ: (α) ὡς ἀπάντησιν σὲ ἐρωτήματα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἀνθρώπιν ὑπάρξιν (μιὰ *ὑπαρξιακὴ* θεολογία τοῦ κηρύγματος)· (β) ὡς ἐντελὴς ὑπερβατικὸ τόσο στὸν κόσμον ὅσο καὶ στὴν ἀνθρώπιν ὑπάρξιν (μιὰ *ὑπερβατικὴ* θεολογία τοῦ κηρύγματος)· (γ) ὡς ἐπανορθωτικὴ δικαιοσύνη καὶ ἐλπίδα σὲ ἕναν κόσμον κακοῦ καὶ καταπίεσης (μιὰ *ἠθικο-πολιτικὴ* θεολογία τοῦ κηρύγματος)· (δ) ὡς «ψιθυριστὸν λόγον» στὸν κόσμον μὲ τὴν ἔννοια ὅτι τὸ κήρυγμα αὐξάνει τὸ ἐπίπεδο τῆς ἀκοῆς (μιὰ *ὀργανικο-αισθητικὴ* θεολογία τοῦ κηρύγματος). Ἐπίσης, ἀξίζει σὲ σημείον αὐτὸ νὰ ἀναφέρουμε ἕνα σχετικῶς πρόσφατον Ἐγκύκλιον Σημεῖωμα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (ὑπ' ἀριθμ. 2791/30.11.2004), τὸ ὁποῖο –μὲ θέμα «Τὰ Ἁγιογραφικὰ ἀναγνώσματα καὶ τὸ κήρυγμα εἰς τὴν Θεϊαν Λειτουργίαν»– περιέχει καὶ τοῦτο τὸ αὐτονόητον σημεῖον: «Τὸ κήρυγμα πρέπει νὰ ἔχη Χριστοκεντρικὸν χαρακτῆρα. Οἱ ἱεροκήρυκες δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦν ὅτι “ἡμεῖς κηρύττομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον”, ὅτι ὁμιλοῦν διὰ νὰ εὐαγγελισθοῦν εἰς τὸν λαὸν τὴν σωτηρίαν, [...] νὰ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν λειτουργικὴν μας ἀγωγὴν».

τήν όποία παρέλαβε, «ήν και παρέλαβον» (1 Κορ 15:3), τὰ ένσωματώνει στίς 'Επιστολές του, χωρίς νά είναι ό ίδιος δημιουργός τής παραδόσεως⁹².

Έπάνω σ' αυτά τὰ στοιχεΐα και τή θεολογία του κηρύγματος του άπ. Παύλου έκπονήθηκε διδακτ. διατριβή άπό τον J. W. Beaudéan, ό όποϊος παρουσιάζει μιá έμπεριστατωμένη και γεμάτη με διορατικότητα άνάλυση του παύλειου κηρύγματος⁹³. Έστιάζει στη σκέψη του Παύλου, ιδιαίτερα στίς κηρυγματικές περικοπές: 1 Θεσ 1:2-2: 14· Γαλ 1:16-17· 1 Κορ 1:17-2:5· 9:14-18· 15:1-14· 2 Κορ 4:1-6 και Ρωμ 1:1-17. Χωρίς νά παραγνωρίζει τις συνεισφορές παλαιότερων, όπως των Barth, Heidegger, Bultmann, Ebeling και Scherer, εύελπιστεί νά άπαντήσει στο έρώτημα «γιατί τó Εύαγγέλιο άπαιτεί κήρυγμα», και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι για τον Παύλο τó κήρυγμα καταλαμβάνει μιá θέση που μεσολαβεί μεταξύ του λόγου του Θεού και του Εύαγγελίου. Σύμφωνα με τον Beaudéan, ό λόγος του Θεού είναι ή δημιουργική δύναμη του Θεού στο έργο μέσα στον κόσμο, ένω τó Εύαγγέλιο είναι ό λόγος του Θεού σέ ένα συγκεκριμένο σχήμα και μορφή. Έτσι, ό δημιουργικός λόγος του Θεού γίνεται τó Εύαγγέλιο στη διαμεσολαβητική δραστηριότητα του κηρύγματος⁹⁴.

3.5. *Η θεολογία του κηρύγματος ως ή δυναμική του Εύαγγελίου.* Έξαρχής τó κήρυγμα συνιστά ένα μεγάλο έγγχείρημα άπό μόνο του· γίνεται μεγαλύτερο,

92. Τα βασικά στοιχεΐα του κηρύγματος του άπ. Παύλου, όπως τὰ καταγράφει ό καθηγ. Γ. Πατρώνος, συνίστανται στα έξής: (α) οί προφητεΐες του παρελθόντος και των Γραφών έκπληρώθηκαν· (β) ό νέος αιώνας τής έσχατολογικής έποχής ήδη έγκαινιάσθηκε με την έλευση στην ίστορία του 'Ιησού Χριστού· (γ) ό 'Ιησούς προέρχεται άπό τή ρίζα του Δαβίδ· (δ) γεννήθηκε «κατά σάρκα», έζησε και άπέθανε σύμφωνα με τις Γραφές· (ε) ό θάνατος του σκόπευε νά λυτρώσει τó ανθρώπινο γένος άπό τή φθορά του παρόντα αιώνα, νά τó άπελευθερώσει άπό τις δυνάμεις του κακού και τής άμαρτίας· (ς) άναστήθηκε την τρίτη ήμέρα· (ζ) άννυώθηκε στα δεξιά του Θεού και σήμερα είναι Κύριος ζώντων και νεκρών· (η) θά ξαναέλθει και πάλι ως Κριτής και σωτήρας όλων των ανθρώπων· (θ) γι' αυτό τώρα χρειάζεται μετάνοια και έπιστροφή στην πίστη· (ι) αυτό είναι τó μήνυμα για όλους, ιουδαίους και Έθνικούς· (Γ. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, *Τό άποστολικό κήρυγμα*, 84-5).

93. Βλ. J. W. BEAUDEAN, *Paul's Theology of Preaching* (Nabpr Dissertation Series, 6; Macon, Ga.: Mercer University Press, 1988). R. F. COLLINS, *Preaching the Epistles* (New York: Paulist Press, 1996). J. W. THOMPSON, *Preaching like Paul: Homiletical wisdom for today* (Louisville, Ky.: Westminster John Knox Press, 2001).

94. J. BEAUDEAN, *Paul's Theology of Preaching*, 192. 'Ο ίδιος θά ύποστηρίξει έπίσης ότι τó κήρυγμα είναι ένα μέρος του έργου αυτού του γεγονότος του Εύαγγελίου. Μέσα άπό τó κήρυγμα εκδηλώνεται ή βούληση Έκείνου που άπέστειλε τον κήρυκα. Έπομένως, ένα τέτοιο γεγονός δημιουργεί μιá κοινότητα άπό εκείνους που έχουν βιώσει τή θεία έξουσία. Έπιπλέον, ό κήρυκας διαμορφώνεται κι αυτό άπό τó Εύαγγέλιο, έτσι ώστε τó μήνυμα και ό άγγελιαφόρος νά είναι σέ κοινή τροχιά.

όταν μέσω αὐτοῦ ἐκφράζεται ἡ δυναμικὴ τοῦ Εὐαγγελίου μὲ τὸ ὄραμα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Μεταξὺ θεολογίας καὶ κηρύγματος ὑπάρχει μιὰ τέτοια σχέση ὥστε ἡ θεολογία ἐνημερώνει τὸ κήρυγμα, καὶ τὸ δεύτερο, ὡς κηρυγματική διὰ τοῦ στόματος πρακτικὴ δραστηριότητα, ἐνημερώνει τὴ θεολογία καὶ τὴ φέρνει στὴν τελικὴ τῆς ἔκφραση.

Τὴ δυναμικὴ τοῦ Εὐαγγελίου μέσα στὴ θεολογία τοῦ κηρύγματος καταγράφει στὸ ἔργο του ὁ καθηγητὴς τῆς ὁμιλητικῆς R. Lischer, ὁ ὁποῖος τὴ διερευνᾷ μὲ ἀφετηρία τὴν κεντρικότητα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου⁹⁵. Μεταξὺ θεολογίας καὶ κηρύγματος ὑφίσταται μιὰ ἀλληλεπίδραση, ἀπαντώντας στὰ ἐρωτήματα τί κάνει ἡ θεολογία γιὰ τὸ κήρυγμα καὶ τί τὸ κήρυγμα κάνει γιὰ τὴ θεολογία. Ἡ πρώτη μεσολαβεῖ ἀνάμεσα στὴν ἐξήγηση καὶ στὸ κήρυγμα· καὶ τὸ δεύτερο ἐπαναφέρει πίσω τὴ θεολογία στὸ κέντρο τῆς, πού εἶναι τὸ Εὐαγγέλιο, καὶ ἐπιμένει σὲ μιὰ Εὐαγγελιοκεντρικὴ προοπτικὴ τῶν θεολογικῶν πηγῶν⁹⁶. Ἄλλωστε ἡ ἀρχικὴ αὐθεντικὴ κηρυκτικὴ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας ἦταν ἡ προφορικὴ-ἀκουστικὴ, κι ὄχι μιὰ συστηματικὴ θεολογία. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ Εὐαγγέλια συνιστοῦσαν «τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων»⁹⁷.

3.6. *Τὸ βιβλικὸ κήρυγμα μέσα ἀπὸ τὴν ποικιλομορφία τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ.*
Ἐρχόμαστε σὲ ὁρισμένα βασικὰ στοιχεῖα γνώσεως τοῦ κηρύττοντος, ὁ ὁποῖος καλεῖται νὰ δημιουργήσῃ ἓνα βιβλικὸ κήρυγμα κυρίως μέσα ἀπὸ εἴκοσι ἐπτὰ διαφορετικὰ κείμενα πού συγκροτοῦν τὴν Κ.Δ. Ὅλα αὐτὰ τὰ βιβλία διασώζουν τὴ μαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὴ Ναζαρέτ, γνωστοποιοῦν τὴν ἐμπειρία τοῦ ἀναστάντος Κυρίου, τοῦ ἀπεσταλμένου ἀπὸ τὸν ἴδιο Θεὸ γιὰ νὰ εἶναι ὁ Μεσσίας τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὁ σωτήρας τοῦ κόσμου. Εὐαγγέλια, Πράξεις, Ἐπιστολὲς καὶ Ἀποκάλυψη, ἀποστολικά κείμενα ἀπευθυνόμενα σὲ πιστοὺς ἐνὸς εὐρύτατου

95. Βλ. R. LISCHER, *A theology of preaching: The dynamics of the Gospel* (Eugene, Oreg.: Wipf & Stock Publishers, [1992] 2001).

96. R. LISCHER, *A theology of preaching*, 5-13.

97. Βλ. ὑποσ. 9. Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση κινεῖται κάποιος ὅταν θέτῃ τὸ ἐρώτημα «τί χρειάζονται οἱ ἄνθρωποι μου νὰ ἀκούσουν», ἢ «πῶς μπορεῖ τὸ κήρυγμα νὰ προσφέρει τὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ στὸ ἐκκλησίασμα», «τί χρειάζεται ὁ ὁμιλητὴς νὰ ἀντιληφθεῖ ἀπὸ τὴν κουλτούρα τῶν ἀκροατῶν του» κ.ἄ. Σὲ αὐτὴ τὴν πράξη τοῦ κηρύγματος ἔχει ρόλο καὶ μιὰ ἄσκηση τῆς φαντασίας τοῦ ἱεροκλήρυκα ὑπὸ τὴν ἐννοια ὅτι ἡ πραγματικὴ λειτουργία τῆς φαντασίας δὲν εἶναι ἡ εἰσαγωγὴ ἔξωπνων ἱστοριῶν ἢ αἰσθητικῶς εὐχάριστων εἰκόνων στὸ ἔργο τοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ νὰ ἀντιληφθεῖ ὁ ὁμιλητὴς πῶς νὰ διαβάξῃ τὰ κείμενα μὲ τέτοιο τρόπο πού θὰ ἐπιτρέπεται νὰ λειτουργοῦν σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχικὴ τους δύναμη καὶ πρόθεση (βλ. R. LISCHER, «Homoletics at the Crossroads», *A theology of preaching*, 83-8).

γεωγραφικοῦ πλάτους, συνιστοῦν ἓνα ἐκτεταμένο ὑπόμνημα ἐπὶ τῆς Π.Δ. μέσα στὸ φῶς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ⁹⁸. Στὴ συλλογὴ αὐτὴ τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ. ἀπαντοῦν λόγια καὶ ἔργα τοῦ Ἰησοῦ (σὲ πρῶτο ἐπίπεδο), προφορικὴ μετάδοση (ἀπὸ τὸ 30-60 μ.Χ.), πρώιμες γραπτὲς πηγές (ἀπὸ τὸ 40 μ.Χ. κ.έ.), αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ *Εὐαγγέλια* καὶ *Ἐπιστολές* (ἀπὸ τὸ 50 ἕως 90 μ.Χ.).

Ἀπὸ τὴν ποικιλομορφία τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ. ὁ ὁμιλητὴς θὰ διακρίνει καὶ θὰ στηρίξει τὸ βιβλικὸ του κήρυγμα στὰ ἑξι βασικὰ καὶ κοινὰ σημεῖα τους, τὰ ὁποῖα περιεκτικὰ κατάγράφει ὁ M.J. Gorman⁹⁹:

Πέρα ἀπ' αὐτὰ τὰ βασικὰ κοινὰ στοιχεῖα, ἡ διερεῦνηση ἐκάστου βιβλίου τῆς Κ.Δ. ἀποβαίνει ἰδιαίτερα χρήσιμη γιὰ τὸ βιβλικὸ κήρυγμα. Ἦδη ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 20^{οῦ} αἰ. ὁ καθηγητὴς τῆς ὁμιλητικῆς D.E. Stevenson εἶχε μιὰ ἐντυπωσιακὴ νέα ιδέα γιὰ τὸ βιβλικὸ κήρυγμα: νὰ συντάξει κηρύγματα γιὰ τὸ σύνολο τοῦ κάθε βιβλίου τῆς Κ.Δ., ὥστε νὰ δείξει τὸν δρόμο γιὰ ἓνα πλήρες κήρυγμα ὅσον ἀφορᾷ στὰ βασικὰ μηνύματα σὲ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς

98. Βλ. M. J. GORMAN, «The character and composition of the books of the New Testament», στὸ τοῦ ἰδίου (ed.), *Scripture: An Ecumenical Introduction to the Bible and its Interpretation* (Peabody, Mass: Hendrickson Publishers, 2005), 71-90.

99. (i) Ἡ κεντρικότητα τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, καθὼς τὸ πρωταρχικὸ σὲ ὅλους τοὺς ἱεροὺς συγγραφεῖς ἀποτελεῖ ἡ διακήρυξη τοῦ Ἰησοῦ ὡς Μεσσία/Χριστοῦ, Κυρίου, Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κ.ἄ. καὶ ἡ σπουδαιότητά του γι' αὐτοὺς καὶ τὸν κόσμο.

(ii) Ἡ ἐσχατολογικὴ συνείδηση, μὲ τὴν ἐννοια τῆς ἀναμονῆς ὅχι τῶν «τελευταίων γεγονότων», ἀλλὰ τῆς ζωῆς σ' ἓναν καινούργιο κόσμο, τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν, τῆς ἐσχατολογικῆς ἐποχῆς τοῦ Πνεύματος, ποὺ προφητεύθηκε ἀπὸ τοὺς προφῆτες καὶ ἐγκαινιάστηκε μὲ τὴν ζωὴ, τὸν θάνατο καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(iii) Ὁ «κατὰ τὰς Γραφάς» καθορισμός, ἀφοῦ καθολικὰ οἱ κδ/κοὶ συγγραφεῖς παραθέτουν ἢ ἔμμεσα παραπέμπουν στὶς Γραφές (στὴν Π.Δ.) καὶ κατανοοῦν τὸν Ἰησοῦ καὶ τοὺς ἑαυτοὺς τους μέσα στὸ φῶς αὐτῶν τῶν κειμένων.

(iv) Ὁ ἐστιασμός στὴ μαθητεία, καθὼς σκοπὸς τῶν ποικίλων βιβλίων τῆς Κ.Δ. δὲν εἶναι ἀπλῶς νὰ ἐξιστορήσουν γεγονότα ἢ νὰ διδάξουν δόγματα, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα νὰ ἐνθαρρύνουν τὶς κοινότητες νὰ ἀκολουθήσουν μὲ πιστότητα τὸν Ἰησοῦ.

(v) Ἡ ἀντιμετώπιση τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως διαφαίνεται ἀπὸ τὴν πλειονότητα τῶν ἐρευνητῶν, οἱ ὁποῖοι ἀνιχνεύουν ἅμεσα ἢ ἔμμεσα μιὰ αὐτοκρατορικὴ ἀντίσταση, ἀφοῦ ἐκείνη προβάλλει ἓναν διαφορετικὸ Κύριο, Σωτῆρα, εὐαγγέλιο καὶ ἠθικὴ, σύμφωνα μὲ τὴ λατρεία τοῦ ρωμαίου αὐτοκράτορα ἢ ἄλλων παγανιστικῶν λατρειῶν.

(vi) Ἡ ἀναμονὴ δοκιμασιῶν σχεδὸν σὲ ὅλα τὰ κδ/κά κείμενα ἔχουμε μιὰ ἐνδειξη καταδίωξης τοῦ συγγραφέα, τῶν πιστῶν ἢ ἀμφοτέρων. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἔχει κάνει κάποιους νὰ μιλοῦν γιὰ «μαρτυρικὸ κανόνα» (martyrs' canon), ἔτσι ὥστε νὰ μποροῦν νὰ ἐμπνεύσουν ἢ νὰ ὑποστηρίξουν ἐκείνους ποὺ δοκιμάζονται γιὰ τὴν πίστη τους (M. J. GORMAN, «The character», 88-9).

Κ.Δ.¹⁰⁰. Αυτό αποτέλεσε μιὰ καλὴ συμβολὴ στὴν ἀνάκαμψη τοῦ βιβλικοῦ κηρύγματος στὸν τότε ἀμερικανικὸ ἄμβωνα. Ὁ ἴδιος πίστευε κι ἔγραφε ὅτι τὸ κίνητρό μας εἶναι ἐπεΐγον, γιατί μέχρι ποῦ ἡ Ἁγία Γραφή γίνεи καὶ πάλι ἓνα ζωντανὸ βιβλίο, ὁ Χριστιανισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ γίνεи μιὰ ζωντανὴ πίστη¹⁰¹.

3.7. *Ποικιλομορφία ἐννοιῶν καὶ ὅρων*. Μέσα στὴν ποικιλομορφία τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ. ἔρχεται νὰ προστεθεῖ ἡ ποικιλομορφία βιβλικῶν ἐννοιῶν καὶ ὅρων, ποῦ ἀπαντοῦν σὲ ὁλόκληρη τὴ Γραφή. Γιὰ αὐτὲς τὶς ἐννοιες καὶ τοὺς ὅρους, πολλὰκις ἀκατανόητοι γιὰ τὸν σημερινὸ ἄνθρωπο, δὲν ἀρκεῖ βεβαίως μιὰ ἀπλὴ μετάφρασή τους, ἀλλὰ ἡ διασαφήνιση καὶ ἐξήγησή τους¹⁰².

Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι πολὺτιμη ἡ συμβολὴ τοῦ καθηγ. τῆς ὁμιλητικῆς J. McClure, ὁ ὁποῖος σὲ πρόσφατο ἔργο του ἀναδεικνύει ἑναργῶς τὶς πρὸ σημαντικὲς ἐννοιες καὶ εὐρύτατα χρησιμοποιούμενους ὅρους γιὰ τὴν ὁμιλητικὴ θεωρία καὶ τὸν κηρυγματικὸ λόγο, καὶ προσφέρει γι' αὐτοὺς ὑπὸ μορφὴ λεξικοῦ

100. D. E. STEVENSON, *Preaching on the books of the New Testament* (New York: Harper, 1956).

101. D. STEVENSON, *Preaching*, 6: «For until the Bible again becomes a living book, Christianity cannot become a living faith». Ἀξίζει ἀπλῶς νὰ δοῦμε πῶς ὁ D. STEVENSON προχωρᾷ καὶ ἀναπτύσσει τὴ δομὴ τοῦ πρακτικοῦ ἐγχειριδίου του μὲ βάση τὰ βιβλία τῆς Κ.Δ.: Ξανασκάβοντας τὰ πηγὰδια τοῦ βιβλικοῦ κηρύγματος· ὀρισμένες κατευθυντήριες ἀρχές· τὰ τέσσερα Εὐαγγέλια· μιὰ γενικὴ εἰσαγωγή· ὁ διδάσκαλος ὁ ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν Θεό (Μτ)· ὁ δυνατὸς γιὸς τοῦ Θεοῦ (Μκ)· ὁ μεγάλος ἱατρός (Λκ)· ὁ αἰώνιος, σύγχρονος (Ἰω)· ἡ πορεία τοῦ Εὐαγγελίου (Πράξ)· ἡ μεγάλη ἐξαγορά (Ρωμ)· ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ παγανιστικὸς κόσμος (1 Κορ)· ἡ διακονία τῆς συμφιλώσης (2 Κορ)· ἡ πρώτη ἐλευθερία (Γαλ)· ὁ σκοπὸς τῆς ἱστορίας (Ἐφεσ)· χαρὰ ἁφθαρτὴ (Φιλ)· ὁ Χριστὸς πάνω ἀπ' ὅλα (Κολ)· μετάνοια πίστεως (1 Θεσ)· προσχέδιο γιὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως (2 Θεσ)· ὁ χριστιανὸς ποιμένας (1, 2 Τιμ καὶ Τίτ)· πῶς νὰ ξεκινήσετε μιὰ ἐπανάσταση (Φλμ)· ἡ βασιλεία ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ σάλευθεῖ (Ἐβρ)· ἀδιαίρετη ζωὴ (Ἰακ)· λεωφόρος στὴν ἐλπίδα (1 Πέ)· οἱ ἐπάλξεις τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας (2 Πέ)· ἡ ἀληθινὴ χριστιανοσύνη (1 Ἰω)· ἡ χριστιανικὴ μισαλλοδοξία (2 Ἰω)· ἓνας μεγάλος ἄνθρωπος σὲ μικρὴ ἐκκλησία (3 Ἰω)· χριστιανισμὸς καὶ ἠθικὴ ἀναταραχὴ (Ἰουδ)· καί, γιὰ τὸ τελευταῖο βιβλίο τῆς ΚΔ, φωτὰ πάνω στὴ γῆ (Ἀποκ)· (βλ. D. STEVENSON, *Preaching*, vii-viii). Στὸ τέλος προβαίνει ὁ συγγραφέας σ' ἓνα γραπτὸ κήρυγμα στὴν πρὸς Ἐφεσίους, ἐπιγράφωντάς το ἓνα παραδειγμα· (σ. 252-62). Σὲ αὐτὸ τὸ κήρυγμα θέτει ὡς θέμα τὸν σκοπὸ τῆς ἱστορίας, βασιζόμενος στὴν παύλεια ἔκφραση «ἐν Χριστῷ». Κι ἡ τριμερὴς ἀνάπτυξη ἔχει ὡς ἐξῆς: (α) ἐκτὸς Χριστοῦ· (β) ἐν Χριστῷ· καὶ (γ) ζωὴ ἐν Χριστῷ.

102. Πολὺ χρήσιμο βοήθημα στὴν περίπτωσι αὐτὴ εἶναι τὸ Λεξικὸ Βιβλικῆς Θεολογίας, ἐκδ. X. Léon-Dufour, μτφρ. ἀπὸ ὁμάδα μὲ τὴν ἐποπτεία τῶν Σ. Ἀγουρίδη, Σ. Βαρτανιάν κ.ἄ. (Ἀθήνα: «Βιβλικὸ Κέντρο Ἄρτος Ζωῆς», 1980).

σύντομους όρισμούς και έπεξηγήσεις¹⁰³. Πρόκειται για ούσιαστικά ζητήματα που κυμαίνονται καταρχάς από τα στοιχεΐα του κηρύγματος και πτυχών της παραδόσης μέχρι τα είδη των κηρυγμάτων σε διαφορετικές χριστιανικές παραδόσεις, στις θεωρίες του κηρύγματος κ.ά.

Εϊδικότερα, ό J. McClure όμαδοποιεί και καταγράφει τα πιό βασικά βήματα της όμιλητικής και της προετοιμασίας του κηρύγματος¹⁰⁴, τα όποια όφείλει να γνωρίζει ό όμιλητής: (i) 'Η φύση και οι σκοποι του κηρύγματος¹⁰⁵. (ii) Τό κήρυγμα στον σύγχρονο μετανεωτερικό κόσμο μας¹⁰⁶. (iii) Τό όμιλητικό έργαλει-ακό δυναμικό: διεπιστημονικοί έταΐροι· (iv) Πρότυπα (ύποδείγματα) για κηρυγματική προετοιμασία· (v) 'Η διαδικασία της κηρυγματικής έμπνευσης· (vi) Τα ύλικα του κηρύγματος· (vii) 'Ο σχεδιασμός του κηρύγματος· (viii) Τό «λου-στράρισμα» του κηρύγματος· (ix) 'Η άπαγγελία του· και (x) 'Η περαιτέρω διαμόρφωση του όμιλητή¹⁰⁷.

Όσον άφορά τη θέση του για τό βιβλικό κήρυγμα, ό J. McClure τονίζει ότι αυτό συνιστά ένα είδος τό όποιο προέρχεται μέσα από τα βιβλικά κείμενα. Συχνά άντιτιθέμενο στο έπίκαιρο κήρυγμα, τό βιβλικό κήρυγμα έπιτρέπει στο βιβλικό κείμενο να άσκει μιá έλεγχόμενη έπιρροή πάνω στην ιδέα και τόν σκοπό του κηρύγματος. Αυτό μπορεί να προαγματοποιηθεί με τη χρήση μιáς ποικιλίας μορφών της βιβλικής έρμηνευτικής. Τό βιβλικό κήρυγμα μπορεί να είναι έξηγητικό ή έπικεντρωμένο σε μιá ιδέα (θεματικό) κατά τη φύση του¹⁰⁸.

3.8. Περαιτέρω προτάσεις για τό βιβλικό κήρυγμα. Μέσα από τη σύγχρονη σχετική βιβλιογραφία μπορούμε να άναφέρουμε κι άλλα ιδιáιτερα σημαντικά σημεία ενός βιβλικού κηρύγματος, την άνάπτυξη των όποίων δέν έπιτρέπει ή έκταση του παρόντος άρθρου, παρά μόνο άπλή παράθεση:

103. Βλ. J. S. McCLURE, *Preaching words: 144 key terms in homiletics* (Louisville, Ky.: Westminster John Knox Press, 2007).

104. Καταγράφουμε τα όμιλητικά βήματα, όπως τα διατυπώνει ό J. McCLURE, *Preaching words*, xvii- xviii.

105. Έδω έξετάζονται οι έννοιες όπως αϋθεντία, κλήση, ευαγγέλιο, κήρυγμα και διδασχί, ποιμαντικό κήρυγμα, προφητικό κήρυγμα, θεολογία του κηρύγματος, μαρτυρία, λόγος του Θεού κ.ά.

106. Βλ. αϋθεντικότητα, αϋταρχικότητα, πολιτισμός, φεμινιστικό κήρυγμα, πολυπολιτισμικό κήρυγμα, Νέα όμιλητική, μεταμοντέρνο κήρυγμα κ.ά.

107. Άνάμεσα στις 144 έννοιες-κλειδιά, ό J. S. McCLURE άναφέρεται και στον άντι-ιουδαϊσμό, τό συναφειακό κήρυγμα, τό φεμινιστικό, τό προφητικό, τό διδασκτικό κ.ά.

108. J. McCLURE, «biblical preaching», *Preaching words*, 10.

- (α) Πέρα από την πρόταση πδ/κικῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ G. von Rad (§ 2.6), ὑπάρχουν κι ἄλλες προτάσεις γιὰ ἐπιλογή κειμένων ἀπὸ τὴν Π.Δ. καὶ κήρυγμα, ὅπως τῶν F.C. Holmgren & H.E. Schaalman¹⁰⁹.
- (β) Μέσα ἀπὸ τὴν Π.Δ. ἀποκαλύπτεται τὸ πρόσωπο τοῦ μεσσία Χριστοῦ¹¹⁰ καὶ καλεῖται ὁ βιβλικὸς ἱεροκήρυκας «κηρύττειν καὶ διδάσκειν τὴν Π.Δ.»¹¹¹. Ἀλλωστε μέσα ἀπὸ τὴν Π.Δ. ἀναφαίνεται ἡ μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ σὲ ὅλη τὴ δημιουργικὴ καὶ ἱστορικὴ κυριαρχία του¹¹². Ἐπομένως, καλούμαστε νὰ ἀφήσουμε τὴν Π.Δ. καὶ τὴν Κ.Δ. νὰ μιλήσουν μέσα ἀπὸ τὴ θεολογικὴ μαρτυρία τους¹¹³.
- (γ) Ἐνα ἰδιαίτερα χρήσιμο βοήθημα γιὰ τὴ θεωρία καὶ πράξη τοῦ βιβλικοῦ κηρύγματος συνιστᾷ τὸ λίαν πρόσφατο ἐκδοθὲν ἔργο τῶν I. Paul & D. Wenham μὲ τίτλο «Κηρύττοντας τὴν Κ.Δ.»¹¹⁴, μὲ εἰδικότερες ἐνότητες γιὰ τὸ πῶς κηρύττουμε τὰ Εὐαγγέλια, τὶς παιδικὲς ἀφηγήσεις τοῦ Ἰησοῦ, τὶς παραβολὲς τοῦ Ἰησοῦ, τὰ θαύματά του, τὴν ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὀμιλία, τὶς προκλήσεις καὶ τὶς εὐκαιρίες ἀπὸ τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, τὶς Ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου, τὴν πρὸς Ἑβραίους, τὶς Καθολικὲς Ἐπιστολές, τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκάλυψης, τὸ πῶς ἡ ἀρχαιολογία καὶ ἡ ἱστορία μποροῦν νὰ βοηθήσουν τὸ κήρυγμα τῆς ΚΔ, τὴν ἠθικὴ τῆς ΚΔ, τὴν ἐσχατολογικὴ

109. Βλ. F.C. HOLMGREN & H. E. SCHAALMAN (ed.), *Preaching biblical texts: Expositions by Jewish and Christian scholars* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1995), ὅπου προσεγγίζονται τὰ ἑξῆς κείμενα: Γεν 3:1-34· 4:1-16· 11:1-9· κεφ 18· 22:1-19· Ἐξ 1-2· 3:1-22· 11:1-10· 32:7-14· Λευ 10:1-20· 19:1-37· Ἀρ 11:29· 19:1-22· Δτ 1-34.

110. Βλ. D. MURRAY, *Jesus on every page: 10 simple ways to seek and find Christ in the Old Testament* (Nashville: Thomas Nelson, 2013).

111. Βλ. W. KAISER, *Preaching and teaching from the Old Testament: A guide for the church* (Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2003).

112. Βλ. W. KAISER, *The majesty of God in the Old Testament: A guide for preaching and teaching* (Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2007).

113. Βλ. G. GOLDSWORTHY, *Christ-Centered Biblical Theology: Hermeneutical Foundations and Principles* (Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, 2012). S.L. MCKENZIE & M.P. GRAHAM (ed.), *The Hebrew Bible today: An introduction to critical issues* (Louisville, Ky.: Westminster John Knox Press, 1998). J.C. MEYER, *Preaching: A biblical theology*, foreword by J. Piper (Wheaton, Ill.: Crossway, 2013). P. D. WEGNER, *Using Old Testament Hebrew in preaching: A guide for students and pastors* (Grand Rapids, Mich.: Kregel Academic & Professional, 2009).

114. Βλ. I. PAUL & D. WENHAM (ed.), *Preaching the New Testament* (Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, 2013).

ἐλπίδα καὶ τὴν κρίση, τὴν ἐρμηνευτικὴ τῆς σχέσης, τὸν ρόλο τῆς ἐξήγη-
σης καὶ βιβλικά κείμενα στὸ κήρυγμα τῆς Κ.Δ.: ἡ συνεργασία μὲ τὴ «νέα
ὁμιλητική», καὶ τέλος τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια.

- (δ) Εἰδικότερα, στὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο ἡ κηρυγματικὴ προσέγγιση
δὲν μπορεῖ νὰ παραβλέπει τὸ ἰδιαίτερο θεολογικὸ βάθος του, τοὺς ἐντυ-
πωσιακούς λόγους τοῦ Ἰησοῦ («ἐγὼ εἰμι»), τὴ μυστικὴ του γλώσσα σὲ
πολλὰ σημεία καὶ τὴν κριτικὴ στάση του ἀπέναντι στὴν πίστη, ἡ ὁποία
στηριζόταν στὰ θαύματα κ.ἄ.¹¹⁵.
- (ε) Πρωτίστως τὸ βιβλικὸ κήρυγμα περιστρέφεται στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ
Χριστοῦ, τοῦ σωτῆρα τοῦ κόσμου, πὺν ὀφείλει νὰ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴ καὶ
τὸ τέλος κάθε ἐκκλησιαστικοῦ κηρύγματος¹¹⁶.
- (ς) Σημαντικὴ πτυχὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συνιστοῦν οἱ πα-
ραβολές του, τίς ὁποῖες τὸ βιβλικὸ κήρυγμα καλεῖται κατ' ἀρχὰς νὰ
ἐρμηνεύσει καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ κηρύξει. Ἀξιόλογες γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ
εἶναι τὰ σχετικὰ ἔργα τοῦ C. Blomberg, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἐρμηνεία
τους¹¹⁷ προβαίνει σὲ μιὰ δυναμικὴ κηρυγματικὴ τους λειτουργίαν¹¹⁸.
- (ζ) Ἀναμφισβήτητο κέντρο τοῦ βιβλικοῦ κηρύγματος συνιστᾷ τὸ κήρυγμα
τοῦ σταυροῦ (θεοκεντρικὴ διάσταση)¹¹⁹, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀπορρέει καὶ ὁδη-
γούμεστε σὲ μιὰ βιβλικὴ ἠθικὴ (ἀνθρωποκεντρικὴ διάσταση)¹²⁰.

115. Αὐτὰ καὶ ἄλλα ἀναφέρει ὁ καινοδιαθηκολόγος καθηγ. J. FREY στὴ διάλεξη πὺν
ἔδωσε μὲ τίτλο «The Interpretation of the Gospel of John: Scholarly patterns and
introductory issues» (Θεσ/νίκη, 17.6.2010).

116. Βλ. *Jesus Christ, Word of the Father: The Savior of the world*, prepared by the
Theological-Historical Commission for the Great Jubilee of the Year 2000, transl. by A.
Walker (New York: Crossroad, 1997). Ἐπίσης, G.O' COLLINS, *Following the way: Jesus, our
spiritual director*, Foreword by The Archbishop of Canterbury (London: Fount, 1999).

117. Βλ. C. BLOMBERG, *Interpreting the parables* (Downers Grove, Ill.: InterVarsity
Press, 1990). Βλ. Ι.Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Αἱ παραβολαὶ τοῦ Ἰησοῦ* (Θεσ/νίκη: Παράρτημα
5 τοῦ ΙΕ' τόμου ΕΕΘΣ, 1970).

118. Βλ. C. BLOMBERG, *Preaching the parables: From responsible interpretation to
powerful proclamation* (Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2004).

119. Βλ. M. DEVER et al. (ed.), *Preaching the Cross* (Wheaton, Ill.: Crossway Books,
2007).

120. Βλ. W. KAISER, *What does the Lord require?: A guide for preaching and teaching
Biblical ethics* (Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2009).

Δ'. Διερώτηση: Ποῦ βρίσκεται τὸ μήνυμα;
Ποιά ἐργαλεῖα νὰ χρησιμοποιήσῃ ὁ ὁμιλητής;

Στὴν ἐνότητα αὐτὴ θὰ ἐστιάσουμε παρὰλληλα μὲ τὸ ἀπαραίτητο θεωρητικὸ ὑπόβαθρο τοῦ ὁμιλητῆ σὲ πρακτικότερα ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν τὸ βιβλικὸ κήρυγμα, ὅπως λ.χ. πορεία, προϋποθέσεις, προετοιμασία, ἀναζήτηση τοῦ μηνύματος κ.ἄ. Μὲ ἄλλα λόγια, πρῶτος ὁ ὁμιλητὴς καλεῖται νὰ εἰσέλθῃ μέσα στὴν ἱερὴ βιβλιοθήκη, τὴν Ἁγία Γραφή, καὶ νὰ φωτιστεῖ μέχρι τὰ μύχια τοῦ ἀπὸ τὸ διαχρονικὸ φῶς τῆς συνάντησης τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ἄνθρωπο, ὥστε τὸ ζωντανὸ κείμενο τῆς Γραφῆς νὰ διαπνεύσῃ τὸν ζωντανὸ λόγο τοῦ ὁμιλητῆ ποὺ θὰ ἀπευθυνθεῖ σὲ ζωντανοὺς ἀνθρώπους¹²¹, δηλαδή, νὰ καθοδηγήσῃ καὶ νὰ ποιμάνει μὲ τὸν ζῶντα βιβλικὸ του λόγο, ὅχι ἐρασιτεχνικῶς, ἀλλὰ «μετ' ἐπιστήμης» (Ἰερ 3:15), μὲ ἐπίγνωση, τέχνη, στρατηγικὴ καὶ σοβαρότητα¹²².

4.1. Ἡ πορεία ἀπὸ τὴν Ἑδὲμ πρὸς τὴ νέα Ἱερουσαλήμ. Ἡ πορεία τῆς βιβλικῆς θεολογίας ὁριοθετεῖται συμβατικὰ ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς *Γένεσης* καὶ τῆς *Ἀποκάλυψης*, ἢ καλύτερα θεολογεῖ γιὰ τὴν ἐμπειρία τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἱερὸ κῆπο τῆς Ἑδὲμ ὡς τὴν ἱερὰ πόλη τῆς ἁνῶ Ἱερουσαλήμ (Ἀποκ 21:1-3)¹²³. Πρόκειται γιὰ τὴν ἱστορικὴ περίοδο τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. τῆς ἀποκάλυψης τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ καὶ τῆς φανέρωσης τῆς Ἀλήθειας, τῆς προαναγγελίας καὶ πραγματοποίησης τῆς ἐνανθρώπησης ὡς λειτουργίας ζωῆς στὴν κατ' οὐσίαν φύση τῆς μέσα στὸν χῶρο τῆς ἐκκλησίας¹²⁴. Τὸ βιβλικὸ κήρυγμα

121. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος Β'· Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον φυγῆς ἐνεκεν, καὶ αὐθις ἐπανόδου ἐκεῖθεν, μετὰ τὴν τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν, ἐν ᾧ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἐπάγγελμα*, 71. PG 35, 480b. ΒΕΠΕΣ 58 (1982), 270, 29-32: «Καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον, εἴτα καθᾶραι· σοφισθῆναι, καὶ οὕτω σοφίσαι· γενέσθαι φῶς, καὶ φωτίσαι· ἐγγίσει Θεῷ, καὶ προσαγαγεῖν ἄλλους· ἁγιασθῆναι, καὶ ἁγιάσαι· χειραγωγῆσαι μετὰ χειρῶν, συμβουλεῦσαι μετὰ συνέσεως». Κ. Θ. ΖΑΡΡΑ, «Σύγχρονες ἐπιστημονικὲς προσεγγίσεις καὶ τὸ παράδοξο τοῦ βιβλικοῦ ἀειθαλοῦς», ΕΕΘΣΠΑ 43 (2008) 516-7 [=ὁμιλία Ἡμερίδας στὸ Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, 19.12.2007]

122. Β. ΘΕΡΜΟΥ (π.), «Ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης» (Μεγ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 92, P.G. 32,480B) (Ἀθήνα: Ἀρμός 1996), 9. ΙΣΙΔΩΡΟΥ ΠΗΛΟΥΣΙΩΤΟΥ, *Ἐπιστολῶν βιβλίον, II, ΡΛΗ'*, Ἀφροδισίῳ Πρεσβυτέρῳ. PG 78, 580c: «Μάλιστα μὲν ἀκριβοῦς ταῦτα βασάνου δεῖται, ἕως ἄν ἡ κεκρυμμένη ἐν αὐτοῖς ἀλήθεια σαφῶς ὑποπέσῃ».

123. Βλ. T. D. ALEXANDER, *From Eden to the new Jerusalem: An introduction to biblical theology* (Grand Rapids, Mich.: Kregel Academic & Professional, 2009).

124. Γ. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, *Χριστιανισμός*, 23. Πρβλ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ὁ ἄνθρωπος ὡς πρόσωπο στὴν πρωτολογία, ἱστορία καὶ ἐσχατολογία», ΕΕΘΣΑ 36 (2001), 327-35· [καὶ Ἀνάτ., Ἀθη-

δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοήσει αὐτὴ τὴν πορεία, ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Θεοῦ, τὸν καταστρεπτικὸ ρόλο τοῦ «ἄρχοντος τοῦ κόσμου τούτου» (Ἰω 12:31· 14:30· 16:11· πρβλ. Ἐφεσ 2:2· 6:12) ὡς τῆς πηγῆς τοῦ κακοῦ, τῇ νίκῃ τοῦ ἐσφαγμένου Ἀρνίου ποὺ ἀποκαλύπτει τὴ (νέα) δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ καὶ συνεπιφέρει τὴ δικαίωση τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐν τέλει καλεῖ τὸν κάθε ἄνθρωπο στὸ ἐσχατολογικὸ δεῖπνο τῆς βασιλείας, στὴ γεύση τοῦ δέντρου τῆς ζωῆς, στὴν ἀσάλευτη ἐλπίδα τῆς μεταμορφωμένης καινῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ στὴ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹²⁵.

4.2. *Νεωτερικὲς προϋποθέσεις μελέτης καὶ κατανόησης.* Τὸ ἀνωτέρω μεγαλειώδες ὄραμα τοῦ βιβλικοῦ κηρύγματος θὰ ἀναπτυχθεῖ μέσα ἀπὸ κατάλληλες προϋποθέσεις μελέτης καὶ κατανόησης τῆς Βίβλου. Ἡ παλαιότερη αὐτονόητη προϋπόθεση ἑνὸς χριστιανικοῦ θεϊσμοῦ (Christian theism) ὡς μοναδιάστατη ἀπάντηση στὸ θεμελιώδες μεταφυσικὸ πρόβλημα –καὶ κυρίως στὸ θεολογικὸ ἐρώτημα¹²⁶– φαίνεται ὅτι δὲν ἐπαρκεῖ ὅταν ἀπευθυνόμαστε στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος συχνὰ ἀναπτύσσεται μέσα σὲ μὴ-χριστιανικὰ κοσμοεἰδωλα, μὲ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς αὐτονομίας τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς, μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ μέθοδο –βασισμένη στὴ λογικὴ καὶ τὴν ἐμπειρικὴ δυναμικὴ τῶν αἰσθήσεων– ὡς τὸν μόνον ἔγκυρο τρόπο γιὰ τὴν εὕρεση καὶ προσέγγιση τῆς ἀλήθειας¹²⁷. Πέρα τῶν παλαιότερων προϋποθέσεων τῆς πατερικῆς ἐπο-

ναί 2001· ἀναδ. στὸ σ.ῆ. *Ἐκκλησία καὶ Ἐσχατολογία: Εἰσηγήσεις Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Ἰ. Μητρ. Δημοτηριάδος (χειμερινὸ πρόγραμμα 2000-2001)*, ἐποπτ. –συντ. ὕλης Π. Καλαϊτζίδης (Ἀθήνα: Καστανιώτης, 2003), 107-17]. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ἀπὸ τὴν πρωτολογία στὴ «λειτουργικὴ ἐσχατολογία», *Θεολογία* 85 (2/2014) 7-33.

125. Βλ. Σ. ΣΑΧΑΡΩΦ (ἀρχιμ.), *Ὀψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστι*, μτφρ. ἱερομ. Ζαχαρίας, 6η ἔκδ. (Ἑσσεξ Ἀγγλίας: Ἱερὰ Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, [1992], 2014), 191 et passim.

126. Βλ. Γ. Φ. ΚΩΣΤΑΡΑ, «Τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα», *Φιλοσοφικὴ προπαιδεῖα: Εἰσαγωγικὴ θεώρηση, μεθοδολογικὴ προσέγγιση, ἱστορικὴ ἐπισκόπηση*, 3^η ἔκδ. (Ἀθήνα: Δ. Μανρομμάτη, [1991], 1993), 133-58, κυρίως 139: «Ὑπάρχει θεὸς ἢ δαίμονες; Ἕνας ἢ πολλοί; Εἶναι προσωπικὸς δημιουργός; Ἡ μήπως ὑπάρχει ἓνα ὑπέρτατο ἀγαθὸ ἢ ἓνα ὑπέρτατο ὄν ὡς ἡ ἐσχατὴ αἰτία ὅλων; Ὑπάρχει στὸ σύμπαν μιὰ ἀπρόσωπη δύναμη; Ἡ ὑπάρχουν μόνον φυσικοὶ νόμοι ἀλλὰ ὄχι προσωπικὸς θεός; Μποροῦμε περὶ τοῦ θεοῦ νὰ γνωρίζουμε κάτι; Ἡ δὲν ὑπάρχει θεός;». Τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἐπανερχοῦνται ὅλο καὶ συχνότερα στὸς νεότερους χρόνους καὶ ζητοῦν καὶ πάλι πειστικὴ ἀπάντηση.

127. Βλ. G. GOLDSWORTHY, «Presuppositions in reading and understanding», *Gospel-Centered Hermeneutics: Foundations and Principles of Evangelical Biblical Interpretation* (Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, 2006), 39-57, κυρίως 40.

χῆς, καὶ πέρα τῆς μοναδικότητος τῆς Γραφῆς, τῆς πίστεως, τῆς χάριτος, τοῦ Χριστοῦ (βασικὲς καὶ μοναδικές –solae– προϋποθέσεις τῶν Εὐαγγελικῶν)¹²⁸, σὺν νεωτερικῆς προϋποθέσει ὁ G. Goldsworthy ἐντάσσει τὴν ὄντολογία καὶ τὴν ἐπιστημολογία, ἡ σπουδαιότητα τῶν ὁποίων δὲν ἀμφισβητεῖται γιὰ τὴν κατανόηση τῆς Τριάδος ἢ τοῦ δόγματος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λόγου του¹²⁹.

4.3. *Βῆμα βῆμα προετοιμασία τοῦ κηρύγματος*. Μεγάλῃ βαρύτητα στὸ βιβλικὸ κήρυγμα ἔχει ἡ προετοιμασία του, ἐκτὸς τῶν ἐμφανῶν ἀρετῶν τοῦ ὁμιλητῆ, ὅπως ἡ δυνατὴ αὐτοπειθαρχία¹³⁰, ἡ ἀγάπη του γιὰ σπουδὴ καὶ μελέτη, καὶ ἡ ἱκανότητά του νὰ ἐπικοινωνεῖ. Ὁ βιβλικὸς D. Murray καταγράφει δέκα βήματα ἀπὸ τὴν προετοιμασία μέχρι τὴν παρουσίαση τοῦ κηρύγματος. Ὁ ἴδιος δίνει μεγάλῃ σημασία στὴ διαδικασία προετοιμασίας τοῦ κηρύγματος μέσα ἀπὸ μιὰ σαφῆ καὶ ἀπλὴ μέθοδο βῆμα πρὸς βῆμα, ποὺ καλύπτει ποικίλα θέματα, ὅπως τὸ πῶς νὰ ἐπιλεγεῖ ἓνα κείμενο, πῶς νὰ διαμορφώσει κανεὶς ἓνα κήρυγμα, πῶς νὰ ἐξηγήσῃ ἓνα κείμενο, καὶ πῶς νὰ γίνῃ ἡ ἐφαρμογὴ του. Τὸ ἔργο αὐτὸ γιὰ τὸν D. Murray εἶναι κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου¹³¹.

128. Βλ. Β. Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ (π.), *Ἡ περὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς διδασκαλία*, 89 ἐξ.

129. G. GOLDSWORTHY, «Presuppositions», 54-6. Βλ. τὸν σύγχρονο διάλογο μεταξὺ κυρίως τῶν: Ι. ΖΗΖΙΟΥΛΑ (Μητρ. Περγάμου), «Ἀπὸ τὸ προσώπειον εἰς τὸ πρόσωπον. Ἡ συμβολὴ τῆς πατερικῆς θεολογίας εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ προσώπου», στὸ σ.ἔ. *Χαριστήρια εἰς τιμὴν τοῦ Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος Μελίτωνος* (Θεσ/νίκη: Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, 1977), 287-323. [Ἀναδ. στὸ σ.ἔ. *Τιμία Φωτὸς Ἀρρήτων: Διεπιστημονικὴ προσέγγιση τοῦ προσώπου*, ἐπιμ. Α. Χ. Σιάσου (Φιλοσοφικὴ καὶ Θεολογικὴ Βιβλιοθήκη, 51· Θεσ/νίκη: Π. Πουρναρᾶ, 2002), 73-123· καὶ ἐπίσης τοῦ κυρίως τμήματος τῆς ἰδίας μελέτης ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἀπὸ τὸ προσώπειο στὸ πρόσωπο», *Ἰνδικτος* 9 (1998) 127-44]. Ι. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, «Ὀντολογία ἢ θεολογία τοῦ προσώπου; Ἡ συμβολὴ τῆς πατερικῆς Τριαδολογίας στὴν κατανόηση τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου», *Σύναξη* 13 (1985), 63-79· 14 (1985), 35-47· [καὶ Ἀνάτ., Ἀθήνα 1985· Ἀναδ. στὸ ἔργο του *Μόρφωση καὶ μεταμόρφωση*, 142-78]. Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗ, «Μποροῦν τὰ πρόσωπα τῆς Τριάδος νὰ δώσουν βάση γιὰ Περσωναλιστικὲς ἀπόψεις περὶ τοῦ ἀνθρώπου;», *Σύναξη* 33 (1990) 67-75. Σ. ΡΑΜΦΟΥ, «Εἰς ἀναζήτησιν τοῦ προσώπου», *Ὁ καημὸς τοῦ ἑνός: Κεφάλαια τῆς ψυχικῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων* (Ἀθήναι: Ἀρμός, 2000), 13-123, ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία.

130. Βλ. D. MURRAY, *How sermons work* (Darlington, England: EP Books, 2011). M. DEVER & G. GILBERT, *Preach: Theology meets practice* (IX Marks; Nashville, Tenn.: B & H Publ., 2012). H. W. ROBINSON, *Biblical preaching: The development and delivery of expository messages*, 2nd edit. (Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, [1980] 2001).

131. D. MURRAY, «The Preacher and his Bible», *How sermons work*, 15-7, ὅπου ἀναφέρεται συνοπτικώτατα στὴ θεοπνευστία, τὴν αὐθεντία, τὴν ἐπάρχεια καὶ τὴν ἐρμηνεία τῆς. Γράφει ὁ ἴδιος πρακτικότερα: i. Προετοιμασία: προετοιμασμένος γιὰ νὰ κηρύξῃ (ὑπαρξὴ βασικῶν θεολογικῶν πεποιθήσεων)· ii. Ἐπιλογή: ἡ ἐπιλογὴ ἑνὸς βιβλικοῦ κειμένου (καὶ

4.4. *Ἀνίχνευση τοῦ μηνύματος τῆς Γραφῆς: Ποῦ βρίσκεται;* Πρόκειται γιὰ τὸ βασικότερο ἐρώτημα τοῦ ὁμιλητῆ, καθὼς μελετᾷ τὴ σχετικὴ περικοπὴ ἀπὸ τὴ Βίβλο. Βιβλικὸ κήρυγμα σημαίνει ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ μεταφέρει τὸ μήνυμα τῆς Γραφῆς· ἐπιδιώκει κατ' ἀρχὰς νὰ τὸ καταλάβει ὁ ἴδιος, καὶ κατόπιν νὰ γίνει κατανοητὸς εὐρύτερα, δηλ. νὰ τὸ ἐκφράσει στοὺς πιστοὺς, νὰ τὸ ἐξηγήσει, νὰ καταστήσει καταληπτὸ ἐκεῖνο ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἕνα ἱερὸ κείμενο, γραμμένο πρὶν ἀπὸ 2000 περίπου ἔτη, γεγονὸς ποὺ προϋποθέτει διαφορετικὸ ἱστορικοπολιτιστικὸ περιβάλλον, γλωσσικὴ ἀπόσταση, δυσχέρεια ἀποσαφήνισης τοῦ νοήματος κ.π.ἄ.

Ἀρωγὸς στὴ διευκόλυνση αὐτοῦ ἔρχεται ἡ σύγχρονη ἐρμηνευτικὴ ἐπιστήμη, ποὺ ἀπαντᾷ στὸ ἀνωτέρω οὐσιαστικὸ ἐρώτημα σπονδυλωτά, ἀφοῦ ἀποδέχεται ὅτι σὲ μιὰ τέτοια ἐργασία συντρέχουν τρεῖς παράγοντες: ὁ συγγραφέας, τὸ κείμενο καὶ ὁ ἀναγνώστης. Αὐτὸ σημαίνει ποικιλία προσεγγίσεων: i. συγγραφοκεντρικὴ (*author-centred*)· ii. κειμενοκεντρικὴ (*text-centred*)· iii. ἀναγνωστοκεντρικὴ (*reader-centred*)¹³².

Συνοπτικὰ, ἡ συγγραφοκεντρικὴ προσέγγιση, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖ ἱστορικοκριτικὰς μεθόδους (*historical-critical*), θεωρεῖ τὸν σκοπὸ τοῦ ἀρχικοῦ συγγραφέα τοῦ βιβλίου (ἢ κειμένου) ὡς ἀποφασιστικόν. Ἔτσι, γιὰ νὰ κατανοήσουμε ἕνα βιβλικὸ κείμενο, χρειάζεται νὰ στρέψουμε τὴν προσοχή μας ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερον στὸ περιεχόμενον τοῦ ἀρχικοῦ συγγραφέα, πῶς ἐκεῖνος χρη-

παράγοντες καταλληλότητας)· iii. Ἐξέταση τοῦ κειμένου πρὶν ἀπὸ τὴν ἐξήγηση (πρωταρχικῶς θέτει τὴν προσευχή· κατόπιν τίς ἐξηγητικὰς ἐρωτήσεις: μεταφραστικὰς, ὑποβάθρου, κειμενικὰς, συναφειακὰς, τελικὰς)· iv. Διαφοροποίηση: μεταβάλλοντας τὰ κηρύγματα (σὲ δογματικὰ, θεϊστικὰ, ἀπολογητικὰ, ἐπίμαχα, πρακτικὰ κ.ἄ.)· v. Εἰσαγωγή, καθὼς ἀρχίζει τὸ κήρυγμα (ἡ ἀναγκαιότητά της, τὰ ἀρνητικὰ της καὶ ἡ φύση της)· vi. Διάγραμμα: οἱ ἀρχεὲς τῆς ὁργάνωσης τοῦ κηρύγματος (μὲ βασικὴ τὴ βιβλικότητά του)· vii. Διάγραμμα: ἡ πρακτικὴ γιὰ τὴν ὁργάνωση τοῦ κηρύγματος (γραμματικὰς μέθοδοι κ.ἄ.)· viii. Ἐφαρμογή: οἱ ἀρχεὲς γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ (παροντικόν, προσωπικόν, ἐξατομικευμένον κ.ἄ.)· ix. Ἐφαρμογή: ἡ πρακτικὴ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ (δυναμικὴ τῆς ἀλλαγῆς ζωῆς τῶν ἀκροατῶν)· x. Παρουσίαση: ἀναπτύσσοντας ἕνα κήρυγμα (τὸ πῶς ἐκφωνεῖται, ἡ ὅλη παρουσία τοῦ ὁμιλητῆ). Γιὰ τὸ τελευταῖον· βλ. I. ΒΙΒΛΙΑΚΗ, «Ἡ παραστασιμότητα τοῦ κηρύγματος», *Τὸ κήρυγμα ὡς Performance: Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορικὴ καὶ θεατρικὴ τέχνη μετὰ τὸ Βυζάντιον* (Ἀθήνα: Ἀρμός, 2013), 187-309. Πρβλ. X. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ (π.), «Ἡ ἐκφορὰ τοῦ θείου κηρύγματος», στὸ σ.ἔ. *Οἶακοστρόφιον: Τιμητικὸς τόμος Σεβ. Μητρο. Σύρου-Τήνου κ. Δωροθέου Β΄*, ἐπιμ. ἐκδ. π. E. Καρακουλάκης (Ἱερὰ Νῆσος Τήνος: [Ἐπτάλοφος], 2013), 270-2.

132. I. BOXALL, «Where is Meaning to be Found?», *SCM Studyguide to New Testament Interpretation* (Scm Studyguides; London: SCM Press, 2007), 24-39.

σιμοποιεί ή αναδιαμορφώνει τις πηγές του ή τις διαθέσιμες παραδόσεις, και τί φαίνεται να λέγεται στους αρχικούς παραλήπτες ή ακροατές του κειμένου.

Ακολουθώς, ή κειμενοκεντρική προσέγγιση έστιάζει στη μελέτη της μορφής του βιβλίου (ή κειμένου) ως συνόλου, παρατηρεί τις ιδέες έντός του κειμένου και πώς όφείλει να διαιρεθεί, ή πώς οί αναγνώστες προσδοκᾷ να ανταποκριθοῦν. Έδω τὸ μήνυμα εἶναι ἐμφυτευμένο στο κείμενο καθαυτό. Κι ή αναγνωστοκεντρική προσέγγιση ἐπικεντρώνεται στὸν αναγνώστη. Αναγνωρίζει ὅτι οὔτε δύο αναγνώστες εἶναι πραγματικά ὁμοιοι, και γι' αὐτὸ θὰ ανταποκριθοῦν μὲ κάπως διαφορετικοὺς τρόπους. Πράγματι, ὁ ἴδιος ἀκροατὴς δὲν θὰ διαβάσει τὸ ἴδιο κείμενο μὲ τὸν ἴδιο τρόπο δύο φορές, ὅπως ἀκριβῶς κάθε μουσική ἐκτέλεση μᾶς συμφωνίας τοῦ Mozart ή τοῦ Beethoven εἶναι μοναδική ἐμπειρία. Για τέτοιους ἐρμηνευτές, τὸ κείμενο καθαυτό δὲν «σημαίνει» κάτι, μέχρι αὐτὸ να ἀναγνωσθεῖ ἀπὸ κάποιον ἀναγνώστη. Στὴν περίπτωση αὐτὴ τὸ μήνυμα βρίσκεται στὴ δυναμική μεταξὺ τοῦ κειμένου και τοῦ ἀναγνώστη, και ὡς ἐκ τούτου, δὲν μπορεῖ να ὑπάρχει ἓνα ή ὀριστικό μήνυμα¹³³.

4.5. *Η βοήθεια ἀπὸ τὴν πατερική ἐξηγητική παράδοση.* Στὰ ζητήματα και τὰ ἐρωτήματα σχετικά μὲ τὸ ποῦ βρίσκεται τὸ μήνυμα, ὁ ὀρθόδοξος ὁμιλητὴς δέχεται τὴ βοήθεια –παράλληλα μὲ ἐκείνη τῆς σύγχρονης ἐρμηνευτικῆς– τῆς ὀρθόδοξης ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας¹³⁴. Μὲ ἄλλα λόγια, στὸ προκείμενο ἐρώτημα ή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴ βιβλικὴ ἐρμηνεία τῶν Πατέρων τῆς ἔδωσε ρεαλιστικὴ ἀπάντηση, ξεπερνώντας τὰ ὅποια ἐπίπεδα θέτει ή νεότερη ἐρμηνευτικὴ σπουδὴ. Τὸ πέτυχε αὐτὸ ἀναγνωρίζοντας τὸν στενὸ δεσμὸ τῆς βιβλικῆς ἀλήθειας και παράδοσης μὲ τὴ ζωὴ αὐτῆς καθαρτῆς τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ ἄλλα λόγια, «ὅλες ἀνεξαιρέτως οἱ περιοχές τῆς ζωῆς και

133. Βλ. Α. ΤΣΑΛΑΜΠΟΥΝΗ - Χ. ΑΤΜΑΤΖΙΑΗ (ἐπιμ. ἑλλ. ἐκδ.), *Ἀναζητώντας τὸ νόημα: Μιὰ εἰσαγωγή στὴν ἐρμηνεία τῆς Καινῆς Διαθήκης*, ἐπιμ. Ρ. Gooder, (Θεσ/νίκη: Π. Πουρναρά, 2011). Πρόκειται γιὰ τὴν ἑλλ. μτφρ. τοῦ ἔργου Ρ. GOODER (ed.), *Searching for Meaning: An Introduction to Interpreting the New Testament* (London: SPCK, 2009).

134. Βλ. σημ. 26· ἐπίσης, τὴ μεγάλη δίτομη συνεισφορὰ τοῦ ἀείμνηστου καθηγητοῦ Ι. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ Ἐρμηνεία τῆς Ἀγίας Γραφῆς στὴν Ἐκκλησία τῶν Πατέρων. Τόμ. Α': Οἱ τρεῖς πρώτοι αἰῶνες και ή ἀλεξανδρινὴ ἐξηγητικὴ παράδοση ὡς τὸν πέμπτου αἰῶνα. Τόμ. Β': 4ος-5ος αἰῶνας*, ἐπιμ. Σ. Δεσπότης (Ὁρθόδοξη Μαρτυρία, 38· Ἀθήνα: Ἀκρίτας, 1991 και Ἀθήνα: Ἀθῶς, 2003). ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ἡ πατερικὴ ἐξηγητικὴ παράδοση και τὸ μέλλον τῆς ἑλληνικῆς βιβλικῆς ἐπιστήμης», *Διακονία: Ἀφιέρωμα στὴ μνήμη Β. Στογιάννου*, ΕΕΘΣΘ 13 (1988), 219-39· (και Ἀνάτ., Θεσ/νίκη 1988· Ἀναδ. στὸ ἔργο του *Μόρφωση και μεταμόρφωση*, 333-51).

της δράσεώς της αποτελούν ζωντανό ύπομνηματισμό και ἐκσυγχρονισμό της βιβλικῆς ἀλήθειας»¹³⁵.

Στὰ κείμενα τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἀποκαλύπτεται συχνὰ ἡ ἀλήθεια τῶν Γραφῶν καθαρότερα καὶ ἀμεσότερα, τῆς προσωπικῆς τους ἐμπειρίας τῆς ὄντως ζωῆς. Μελέτησαν μὲ πάθος, δέος καὶ μεθοδικότητα τὴν Ἁγία Γραφή καθ' ὅλο τὸν βίο τους, τὴν ἐρμήνευσαν μὲ τὴ θερμότητα τῆς πίστεως τους καὶ τὰ ἐξηγητικά κείμενά τους αποτελοῦν γιὰ μᾶς σήμερα ἀπλανεῖς ἱστορικοὺς σηματοδότες πρὸς τὴν κατανόηση τοῦ βιβλικοῦ λόγου καὶ τὴν ὑπαρξιακὴ ἐν συνεχείᾳ μεταμόρφωση τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ Χριστοῦ¹³⁶. Πέραν αὐτοῦ, τοῦ συστηματικοῦ ἐρμηνευτικοῦ ἢ δογματικοῦ τους ἔργου, τὰ ἱερά τους κείμενα ἀναδεικνύουν καὶ φωτίζουν μιὰ ποιητικὴ διάσταση τῆς θεολογίας καὶ τῆς ζωῆς, κάτι πέρα ἀπὸ τὸν σύγχρονο «ἐπιστημονικὸ ἀκαδημαϊσμό»¹³⁷.

4.6. *Ὁ ὁμιλητὴς μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο κείμενο.* Μιὰ ἐπιτυχημένη μεῖξι βιβλικῆς ἐρμηνευτικῆς καὶ ὁμιλητικῆς ἐπιχειρεῖ ὁ S. Greidanus μὲ τὸ ἔργο του *Ὁ σύγχρονος ἱεροκέρυκας καὶ τὸ ἀρχαῖο κείμενο*¹³⁸. Πρόκειται γιὰ μιὰ διεξοδικὴ καὶ καλὰ τεκμηριωμένη μελέτη, βασισμένη σὲ παλαιότερη διδασκ. διατριβή του¹³⁹, στὴν ὁποία προσφέρει μιὰ σφαιρικὴ σύγχρονη προσέγγιση γιὰ τὴν ἐρμηνεία καὶ τὸ κήρυγμα τῶν βιβλικῶν κειμένων. Εἶναι ἐντυπωσιακὸ πὼς χρησιμοποιεῖ ὅλα σχεδὸν τὰ διαθέσιμα ἐπιστημονικὰ ἐργαλεῖα καὶ τὴν ἀνάπτυξή του ἐστιάζει στὶς ἐρμηνευτικὲς καὶ ὁμιλητικὲς ἀρχὲς ποὺ ἰσχύουν γιὰ τέσσερα συγκεκριμένα εἶδη: ἐβραϊκὲς ἀφηγήσεις, προφητικὴ λογοτεχνία, Εὐαγγέλια καὶ Ἐπιστολές. Κι ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον εἶναι κυρίως τὸ ἀρχικὸ κεφάλαιο γιὰ τὸ βιβλικὸ κήρυγμα, ὑποδιαϊροῦμενο σὲ τρεῖς ἐνότητες¹⁴⁰.

135. Ι. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, «Ἡ βιβλικὴ ἐρμηνεία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας», *Σύναξη* 33 (1990) 15-36, ἐδῶ 17· [Ἀναδ. στὸ ἔργο του *Μόρφωση καὶ μεταμόρφωση*, 353-72, ἐδῶ 355].

136. Πρβλ. Δ. ΤΡΑΚΑΤΕΛΛΗ (Μητρ. Βρεσθένης, νῦν Ἀρχιεπ. Ἀμερικῆς), *Οἱ Πατέρες ἐρμηνεύουν: Ἀπόψεις πατερικῆς βιβλικῆς ἐρμηνείας* (Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, 1996), 13-5.

137. Βλ. Γ. ΠΑΤΩΝΟΥ, «Ὁρθόδοξη θεολογία καὶ ζωή», 19-60, ἐδῶ 52-7. Μ.-Α. ΚΟΣΤΑ ΝΤΕ ΜΠΟΡΙΚΑΡ (π.), *Πρόσωπο καὶ σταυρός*, 211: «Ὅταν ὁμως πρόκειται γιὰ ἓνα τεράστιο ποίημα, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν Ἁγία Γραφή, ἡ μέθοδος αὐτὴ [ἡ ἐπιστημονικὴ] εἶναι ἀνεπαρκής».

138. Βλ. S. GREIDANUS, *The modern preacher and the ancient text: Interpreting and preaching biblical literature* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1988).

139. S. GREIDANUS, *Sola Scriptura: Problems and principles in preaching historical texts* (Toronto: Wedge Publ. Foundation, 1970).

140. Βλ. S. GREIDANUS, «Biblical preaching», *The modern preacher*, 1-23. Στὴν πρώτη ἐξετάζει τὸ κήρυγμα τότε καὶ τώρα, δηλ. (i) τοὺς προφῆτες τῆς Π.Δ., οἱ ὁποῖοι κηρύττουν

Στή συνέχεια ο S. Greidanus προσεγγίζει τὸ ἐξηγητικὸ κήρυγμα, τὸ ὁποῖο συνήθως ταυτίζεται μὲ τὸ βιβλικὸ κήρυγμα καὶ διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὸ θεματικό. Καρδιά τοῦ ἐξηγητικοῦ κηρύγματος εἶναι ἡ Βίβλος, καθὼς πρόκειται γιὰ Ἀγιογραφικο-κεντρικὸ κήρυγμα (Bible-centered preaching)¹⁴¹. Ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ ἐδράζεται στὴ θεία αὐθεντία τῶν Γραφῶν, τῶν ὁποίων οἱ ὁμιλητὲς εἶναι λειτουργοὶ τους· ἔτσι ὁ λόγος τους εἶτε προέρχεται ἀπὸ τὴ Γραφή εἶτε ἀπηχεῖ τὸ πνεῦμα τῆς Γραφῆς, ποὺ παραμένει ἡ μόνιμη καὶ σταθερὴ πηγὴ καὶ κριτήριο. Καὶ τέλος, ἡ μορφή τοῦ βιβλικοῦ κηρύγματος σχετίζεται μὲ τὴν ἐρμηνευτική, ὅταν θέτει καὶ ἀπαντᾷ σὲ κατάλληλες ἐρμηνευτικὲς ἐρωτήσεις¹⁴², καὶ μὲ τὴν ὁμιλητική, ὅταν ὁ ὁμιλητὴς δὲν ἀναπαράγει δουλικὰ τὴ βιβλικὴ μορφή, ἀλλὰ ἀποβλέπει στὸ πῶς θὰ ἐπιδράσει τὸ μήνυμα ἀποτελεσματικότερα στοὺς ἀκροατὲς τοῦ¹⁴³.

Εἰδικὰ γιὰ τὸ κήρυγμα τῶν Εὐαγγελίων, ὁ ὡς ἄνω ποιμένας καὶ καθηγητὴς δίνει βαρύτητα κατ' ἀρχὰς στὸ εἶδος τοῦ εὐαγγελίου (χαρακτηρισμοὶ καὶ χαρακτηριστικά), στὴν ἱστοριογραφία τῆς Κ.Δ. (χαρακτηριστικὰ καὶ ἀξιοπιστία τῶν ἀφηγήσεων), ἐν συνεχείᾳ στὰ φιλολογικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν Εὐαγγελίων (ἡ δομὴ τους, ἀφηγηματικὰ χαρακτηριστικὰ, ρητορικὲς δομές, ἄλλες λογοτε-

μὲ αὐθεντία τὸν λόγο καὶ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ (Ψαλμ. 1:9· 23:16.28· Ψαλμ. 33:6.9 Ο΄)· (ii) τοὺς ἀποστόλους τῆς Κ.Δ., τῶν ὁποίων τὸ κήρυγμα θεμελιώνεται στὴν ἐνανθρώπιση τοῦ Υἱοῦ (Ψαλμ. 1:14· Ἐβρ. 1:1-2) καὶ τὴ διακήρυξη τῆς καθολικῆς σωτηρίας (Ρωμ. 10:14-15), δηλ. ἀποστολικὸ κήρυγμα ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν λόγο καὶ τὰ ἔργα του, τὴν ἐκπλήρωση τῆς Γραφῆς (1 Κορ. 15:1-5), τὸ «κηρύσσειν καὶ διδάσκειν» (Μτ. 4:23· 9:35· 11:1)· καὶ (iii) τοὺς ἱεροκήρυκες σήμερα, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι οἱ προφῆτες τῆς Π.Δ. οὔτε οἱ ἀπόστολοι τῆς Κ.Δ., ἀλλὰ καλοῦνται μὲ τὴ σειρά τους νὰ λειτουργήσουν μὲ ἀνάλογο βιβλικὸ κήρυγμα.

141. S. GREIDANUS, *The modern preacher*, 11.

142. Ἐδῶ ὁ συγγραφέας ἀναφέρει συνήθη λάθη ποὺ συμβαίνουν, δηλ. ὅταν τὸ εἶδος τῆς προφητείας ἢ τῆς ἀποκάλυψης ἐκλαμβάνεται καὶ κατανοεῖται ὡς ἱστορικὴ ἀφήγηση· ὅταν μιὰ παραβολὴ κατανοεῖται ἐπίσης ὡς ἱστορικὴ ἀφήγηση· ὅταν μιὰ περιγραφικὴ κατάσταση κατανόηται ὡς καθοδηγητικὴ σήμερα. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἐρμηνευτικὰ σφάλματα (S. GREIDANUS, *The modern preacher*, 17).

143. Στὰ ὑπόλοιπα ἔνδεκα κεφάλαια, ὁ συγγραφέας θὰ ἐστιάζει στὰ ἑξῆς θέματα: Ἱστορικὰ θεμέλια (ἱστορικο-κριτικὴ μέθοδος, ἡ σφαιρικότητα τῆς ἱστορικο-κριτικῆς μεθόδου)· φιλολογικὴ ἐρμηνεία (δλισητικὴ ἐρμηνεία, μέθοδοι τῆς φιλολογικῆς ἐρμηνείας: Source Criticism, Form Criticism, Redaction Criticism, Rhetorical Criticism, Biblical Theology, The Canonical Approach· ὀλισθητικὴ φιλολογικὴ ἐρμηνεία)· ἱστορικὴ ἐρμηνεία· θεολογικὴ ἐρμηνεία· κειμενικό-θεματικὸ κήρυγμα· μορφὲς τοῦ κηρύγματος· ἡ συνάφεια τοῦ κηρύγματος· κηρύττοντας ἐβραϊκὰς ἀφηγήσεις· κηρύττοντας προφητικὴ λογοτεχνία· κηρύττοντας Εὐαγγέλια· καὶ κηρύττοντας Ἐπιστολές.

χνικές τεχνικές), και τέλος στίς καθοδηγητικές γραμμές κηρύγματος τῶν Εὐαγγελίων, δηλ. ἐπιλογή κειμένου, λογοτεχνική ἐρμηνεία, ἱστορική ἐρμηνεία, θεολογική ἐρμηνεία, σύνθεση τοῦ θέματος, ἡ μορφή τοῦ κηρύγματος καὶ ἡ συνάφειά του¹⁴⁴. Κατόπιν τούτων, μπορούμε νὰ δοῦμε τὸ πῶς τὰ ἱερὰ κείμενα τῶν Εὐαγγελίων διακηρύσσουν τὴν κλιμάκωση τῶν θεϊκῶν ἐνεργειῶν μέσα στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, τὴν ἐκπλήρωση τῆς πδ/κικῆς προφητείας μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ συνεχίζουν τὴν ἀφήγηση τῆς ἱερᾶς ἱστορίας μέχρι τὴν ἔλευση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

4.7. *Περισσότερα βοηθητικά μέσα γιὰ τὸ βιβλικὸ κήρυγμα.* Θὰ κλείσουμε, χωρὶς νὰ ὀλοκληρώσουμε, τὴν παροῦσα ἐνότητα μὲ τὴν ἀναφορὰ μας σὲ περισσότερα βοηθητικά μέσα ποὺ χρειάζεται ἓνας ἱεροκέρυκας προκειμένου νὰ προβεῖ σὲ ἓνα βιβλικὸ κήρυγμα: (α) Ἡ σύγχρονη βιβλικὴ ἐπιστήμη προσφέρει σπουδαία καὶ κατάλληλα ἐρμηνευτικὰ ἐργαλεῖα ποὺ μπορεῖ χρησιμοποιήσει ὁ ὁμιλητὴς προκειμένου νὰ προχωρήσει στὴν ἐξήγηση τοῦ βιβλικοῦ κειμένου¹⁴⁵. (β) Μιὰ ἀπὸ τίς σταθερὲς ἐρμηνευτικὲς ἀρχὲς εἶναι ἐκείνη ποὺ τονίζει τὴν προτεραιότητα τοῦ ἱεροῦ κειμένου, πάνω στὸ ὁποῖο θὰ βασιστεῖ τὸ Χριστο-κεντρικὸ κήρυγμα¹⁴⁶. (γ) Ἐνδέχεται ὁ ὁμιλητὴς κατὰ τὴν προετοιμασία του νὰ βρεθεῖ ἀντιμέτωπος μὲ δυσκολονόητες βιβλικὲς ἔννοιες ἢ ὅρους, καὶ γι' αὐτὸ χρειάζεται βιβλιογραφικὸς ὀπλισμὸς¹⁴⁷. (δ) Δὲν μπορεῖ ὁ ὁμιλητὴς-ἐξηγητὴς νὰ ἀγνοεῖ τὸ βιβλικὸ περιβάλλον, τὸ γενικότερο θρησκευτικο-φιλοσοφικὸ ὑπόβαθρο μέσα στὸ ὁποῖο δημιουργήθηκαν τὰ ἱερὰ κείμενα τῆς Γραφῆς¹⁴⁸. (ε) Στὴν ἴδια κατεύθυνση ὁ ὁμιλητὴς χρειάζεται νὰ γνωρίζει τὴ σημασία τῆς βιβλικῆς

144. S. GREIDANUS, «Preaching the Gospels», *The modern preacher*, 263-310.

145. Βλ. D. A. HOLGATE AND R. STARR, «Tools for Exegesis», *SCM Studyguide to Biblical hermeneutics* (SCM studyguide; London: SCM Press, 2006), 44- 88. W. KAISER, *Toward an exegetical theology: Biblical exegesis for preaching and teaching* (Grand Rapids, Mich.: Baker Book House, 1981).

146. Βλ. B. CHAPPELL, *Christ-centered preaching: Redeeming the expository sermon*, 2nd edit. (Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, [1994] 2005).

147. Βλ. B. M. BOWEN, *Strange scriptures that perplex the western mind: Clarified in the light of customs and conditions in Bible lands* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, [1944] 1987). W. KAISER et al., *Hard sayings of the Bible* (Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, 1996).

148. Βλ. J. L. NICODEM, «The theological setting», Context: *How to understand the Bible*, Foreword by D.A. Carson (Bible Savvy Series; Chicago: Moody Publishers, 2013), 87-114.

ιστορικής γραμμής¹⁴⁹, ώστε να συνδυάζει θεολογία και βιβλική μελέτη¹⁵⁰, η μελέτη της Γραφής και βιβλικό κήρυγμα¹⁵⁰.

Ε'. Τὸ Ἀναμφισβήτητο Χρέος μας γιὰ ἓνα πραγματικά Βιβλικὸ Κήρυγμα

Ὁλοκληρώνοντας τὴν προσπάθειά μας γιὰ μιὰ βιβλικὴ ἀνακατεύθυνση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κηρύγματος, μετὰ τὶς διαπιστώσεις καὶ τοὺς προβληματισμούς, τὸν προσδιορισμὸ ἐν τοῖς πράγμασιν τῆς βιβλικῆς ἀθεολογίας τοῦ θρησκευτικοῦ κηρύγματος, τὶς σκέψεις καὶ προτάσεις πρὸς ἓνα βιβλικὸ κήρυγμα, ἀνακεφαλαιώνουμε τώρα τὸν ἀρχικὸ καὶ συνάμα τελικὸ στόχο γιὰ ἓνα πραγματικὰ βιβλικὸ κήρυγμα μέσα στὴν ἐκκλησία, τὸ ὁποῖο θεωροῦμε προσωπικὰ ὡς ἀναμφισβήτητο χρέος μας.

5.1. *Βιβλικὸ κήρυγμα πρὸς τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο.* Τὸ βιβλικὸ κήρυγμα ὀφείλει νὰ προσβλέπει κατεξοχὴν στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος κατακλύζεται ἀπὸ ἀλληλοαντικρουόμενους ἰσχυρισμούς καὶ ἀναζητᾷ σὲ καθημερινὴ βάση τὸν δρόμο πού νὰ βαδίσει. Ὁ πιστὸς τῆς νεωτερικῆς ἐποχῆς βρίσκεται στὶς ὁλοένα καὶ περισσότερες μέσα στὶς εὐρύτερες ἀνοιγόμενες διαστάσεις τῆς πραγματικότητας καὶ ἀναγκάζεται νὰ βιώνει μιὰ ἀμφίπλευρη μαθητεία, μέσα στὴν κοινωνία του καὶ στὴν πίστη του¹⁵². Συχνὰ διερωτᾶται μὲ ἔντονο τρόπο γιὰ

149. Βλ. T. WAX, *Gospel-centered teaching: Showing Christ in all the scripture* (Nashville, Tennessee: Broadman & Holman, 2013), 51 ἑξ. J. DANIELOU, *The Lord of history: Reflections on the inner meaning of history*, transl. by N. Abercrombie (London: Longmans, 1958).

150. Βλ. J. I. PACKER, «Theology & Bible reading», σπε E. DYCK (ed.), *The act of Bible reading: A multidisciplinary approach to biblical interpretation* (Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, 1996), 65-87.

151. Βλ. R. K. HUGHES, «Reading the Bible for preaching and public worship», σπε W. GRUDEM et al. (eds), *Understanding Scripture: An Overview of the Bible's Origin, Reliability, and Meaning* (Wheaton, Ill.: Crossway, 2012), 63-8. Βλ. ἐπίσης: P. S. WILSON, *The four pages of the sermon: A guide to biblical preaching* (Nashville, TN: Abingdon Press, 1999).

152. Βλ. Γ. ΧΑΜΠΕΡΜΑΣ - ΠΑΠΑΣ ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ ΙΣΤ', *Ἡ διαλεκτικὴ τῆς ἐκκοσμίκευσης: Λόγος καὶ θρησκεία*, Πρόλ. Φ. Σοῦλερ, μτφρ. Ἡ. Τσιριγκάκης, ἐπιμ. Σ. Ζουμπουλάκης (Ἑστία Ἰδεῶν Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, 2010). Ἰδιαίτερα γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῆς Δύσης χρειάζεται μιὰ ἰσορροπὴ πορεία ἀνάμεσα στὸ ρεῦμα τοῦ ἐκκοσμικευμένου ὀρθολογισμοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

τὸ τί πρέπει νὰ πιστέψει, ποιὸν πρέπει νὰ πιστέψει, γιατί πρέπει νὰ πιστέψει, ἢ πῶς πρέπει νὰ πιστέψει κ.ἄ.π. Γι' αὐτό, τὸ κήρυγμα ποὺ δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψη του τὸν σκεπτόμενο ἄνθρωπο, ἢ ποὺ δὲν ἀπευθύνεται σὲ ἕναν κριτικό ἀκροατὴ εἶναι ἀναπόφευκτο σήμερα νὰ ἀπορρίπτεται¹⁵³. Δὲν γίνεται νὰ παραβλέπουμε τὸ γεγονός ὅτι στὴ σύγχρονη πόλη, στὴν ἀνοιχτὴ καὶ δημοκρατικὴ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία, ἡ θρησκεία δὲν καθορίζει πλέον τὸν δημόσιο βίον¹⁵⁴. Τὸ βιβλικὸ κήρυγμα, ὡς καρπὸς ἐπίπονης προσωπικῆς ἐργασίας, δὲν παραβλέπει τίς κριτικὲς ἐρωτήσεις, δὲν καλλιεργεῖ παθητικὸ ἀκροατήριον-ἐκκλησίασμα, ἀλλὰ κατατείνει στὴν καλλιέργεια καὶ στὴ δεξιότητα τῆς κριτικῆς θεολογικῆς σκέψης, ἢ ὁποία ἐν τέλει θὰ μπολιάσει καὶ τοὺς πιστοὺς.

5.2. *Βιβλικὸ κήρυγμα σημαίνει μαρτυρία Χριστοῦ.* Ὁ λειτουργὸς τοῦ κηρύγματος δὲν δύναται νὰ ἀποβλέπει στὴ μαρτυρία τοῦ Χριστοῦ καὶ ταυτόχρονα στὴ δική του προβολή (self-disclosure). Ἔργο του ἀποτελεῖ νὰ ἀποκαλύπτει τὸν Χριστὸ καὶ νὰ ἀποκρύπτει τὸν ἑαυτό του. Ἀκολουθεῖ τὸ ταπεινὸ παράδειγμα τοῦ Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου, ὁ ὁποῖος ἔγινε μάρτυρας τοῦ φωτὸς καὶ φίλος τοῦ Νυμφίου, καθὼς γεμάτος χαρὰ γιὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ παραμέρισε μπροστά του (Ἰω 3:27-30). Ὅπως ὁ Πρόδρομος διακήρυττε τὸν Μεσσία (1:19-30· Λκ 3:16 ἐξ κ.ἄ.), ἔτσι καλεῖται ὁ ἱεροκέρυκας νὰ διακηρύττει τὸν Χριστὸ καὶ νὰ εὐαγγελίζεται τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ρόλος του παρομοιάζεται μὲ ἐκεῖνον τοῦ παρανύμφου, ὁ ὁποῖος κάνει τὰ πάντα γιὰ νὰ διευκολύνει τὸν γάμο τοῦ νυμφίου μὲ τὴ νύμφη, καὶ δὲν κάνει ἀπολύτως τίποτα γιὰ νὰ μπεῖ ἀνάμεσά τους¹⁵⁵.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὸ «κύκνειον ᾄσμα» του ἀφήνει ὡς ὑπόθεσιν στὸ μαθητὴ του καὶ ἐπίσκοπο τῆς Ἐφέσου, Τιμόθεο¹⁵⁶, τοῦτο τὸν λόγο: «Κήρυξον τὸν λόγον [...] ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ» (2 Τιμ 4:2), δηλ. πρωταρχικὸ καθῆκον του νὰ εἶναι τὸ κήρυγμα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ μὲ ἐπιμονή, μὲ ὅλη τὴ μακροθυμία του, διδάσκοντας μὲ ὅλη του τὴν ὑπομονή. Μὲ τὴν προστακτικὴ «κήρυξον τὸν λόγον» ὁ Παῦλος παραδίδει τὴν εὐθύνη του γιὰ εὐαγγελισμό τῶν

153. Πρβλ. M. N. BROWNE – S. M. KEELEY, *Ὁδηγὸς κριτικῆς σκέψης: 11 ἐρωτήσεις γιὰ μὴ κριτικὴ ἀκρόαση ἢ ἀνάγνωση*, μτφρ. Γ. Σαλαμᾶς (Διδακτικὴ Πράξις καὶ Θεωρία· Ἀθήνα: Πατάκη, 2004).

154. Βλ. ΣΤ. ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗ, *Ὁ Θεὸς στὴν Πόλη*, 9.

155. Βλ. D. MURRAY, *How sermons work*, 154. Διαφορετικὴ ἄποψη, βλ. J. McCLURE, «self-disclosure», *Preaching words*, 122-4.

156. Ι. Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Εἰσαγωγή στὴν Καινὴ Διαθήκη*, 3^η ἐκδ. (BB 1· Θεσ/νίκη: Π. Πουρναγᾶ, [1983] 2010 ἀνατ.), 309.

ἐθνῶν στὸν Τιμόθεο, ὁ ὁποῖος καλεῖται νὰ κηρύξει ὄχι κάτι ἄλλο, παρὰ τὸ εὐ-αγγέλιο τοῦ Χριστοῦ! Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ὁ Παῦλος ἐπαναλαμβάνει τὸ κεντρικὸ θέμα τοῦ ρόλου τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ποὺ θὰ παίξουν στὸ ἔργο τοῦ Τιμόθεου (βλ. 1 Τιμ 4:6-16· 6:20· 2 Τιμ 1:13.14)· καὶ τὸ ὀριστικὸ ἄρθρο (τόν) προσδιορίζει τὸν λόγο –εἰδικὰ ὅπως τῇ Γραφῇ στὸ 3:16-17– καὶ ἐνισχύει τὴν ἀντίθεση μὲ τὴν αἵρεση ποὺ περιγράφεται στοὺς ἐπόμενους στίχους¹⁵⁷.

5.3. *Βιβλικὸ κήρυγμα σημαίνει παρουσία Ἁγίου Πνεύματος*. Σταθερὴ πε-ποίτηση μέσα στὴ χριστιανικὴ παράδοση εἶναι ὅτι ὅπως ἡ Ἁγία Γραφή, ἔτσι καὶ τὸ βιβλικὸ κήρυγμα ἀποτελεῖ καρπὸ θείας ἐμπνεύσεως καὶ δὲν μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ παρὰ μόνο ὑπὸ θεία ἔμπνευση¹⁵⁸. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ βιβλικὸ κήρυγμα ἐντάσσεται πάντοτε μέσα σὲ ἐκκλησιολογικὰ πλαίσια, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα καὶ μεταδίδεται σ' αὐτὸ ποὺ εὐχαριστιακά βιώνει τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ. Μὲ ἄλλα λόγια, Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ βιβλικὸ κήρυγμα δὲν εἶναι δύο ἀνεξάρτητες πηγὲς πίστεως καὶ σωτηρίας, ἀλλὰ ἀλληλοσυνδεδεμέ-νες, καθὼς τὸ δεύτερο ὀφείλει νὰ ἐμπεριέχει καὶ νὰ φανερώνει τὴν ἐν Χριστῷ θεία ἀποκάλυψη ποὺ διαφυλάσσει διαχρονικὰ καὶ ἀναλλοίωτα ἡ πρώτη.

Ἐπίσης, ἂν ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ μοναδικὸς αὐθεντικὸς ἐρμηνευτὴς τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τότε τὸ βιβλικὸ κήρυγμα πηγάζει ἐμπειρικὰ ἀπὸ αὐτή, ἡ ὁποία συνιστᾷ «στῦλον καὶ ἑδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (1 Τιμ 3:15), τοῦ «Πνεύματος τῆς ἀληθείας» (Ἰω 16:13-15). Αὐτὸ ὑπαγορεύει στὸν ἱεροκέρυκα νὰ μὴν ἀρκεῖται μόνο στὴ λειτουργία τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας καὶ τῶν ἐνδεχόμενων σφαλμά-των τῆς¹⁵⁹, ἀλλὰ νὰ βασίζεται στὶς ἐνέργειες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δηλ. σὲ μιὰ

157. Μὲ ἄλλα λόγια, τὸ βιβλικὸ κήρυγμα ἀφήνει ὁ Παῦλος ὡς καλὴ παραθήκη στὸν Τι-μόθεο (1 Τιμ 6:20· 2 Τιμ 1:12.14), ἀφοῦ ὁ τελευταῖος ἔμαθε πρῶτα τὸ Εὐαγγέλιο (3:14) μαζί μὲ τὰ ἱερὰ γράμματα, τὴν ΠΔ (στ. 15). Αὐτὸ λοιπὸν τὸ βιβλικὸ κήρυγμα ὡς μαρτυρία Χρι-στοῦ (ἀποστόλων καὶ προφητῶν) ἀποτελεῖ «τὸ δυνάμενόν σε σοφίσει εἰς σωτηρίαν διὰ πί-στεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Κι ἐνῶ ὁ Παῦλος σκέπτεται τὸν Τιμόθεο σ' αὐτὸ τὸν στίχο, ὅλα ὅσα λέει εἶναι ἀληθινὰ γιὰ ὅλους τοὺς χριστιανούς ἐργάτες τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπως καὶ ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὶς ὑποθήκες τοῦ Παύλου (2 Τιμ 4:1 ἔξ) προχωροῦν πέρα ἀπὸ τὸν Τιμόθεο. Βλ. W. D. MOUNCE, *Pastoral Epistles* (Word Biblical Commentary, 46; Nashville: T. Nelson, 2000), 572-4.

158. Βλ. B. A. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ (π.), «Ἡ ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς», *Ἡ περὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς διδασκαλία*, 89-111.

159. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος περὶ θεογνωσίας, καὶ εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνια, καὶ εἰς τοὺς νεοφωτίστους* (νόθο). PG 64, 43b: «Ὡσπερ οἱ τὰς ὄψεις τῶν σωμάτων βεβλαμμέ-νας ἔχοντες χρῆξουσιν τῶν ὁδηγούντων, ἵνα μὴ ἐξ ἀγνοίας εἰς βάραθρον ἐμπεσόντες ἀπο-θάνωσιν· οὕτω καὶ οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς ἡμαυρωμένους ἔχοντες χρῆξουσιν τῶν εἰς

μεταμορφωμένη ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι σκέψη, στή δύναμη τῆς θεοποιοῦ χάριτος, ἡ ὁποία θὰ τὸν ἱκανώνει μὲ θεία ἔλλαμψη σὲ νέες συλλήψεις ἐρμηνευτικές καὶ κηρυκτικές¹⁶⁰.

5.4. *Βιβλικὸ κήρυγμα ὡς ἄρρηκτος δεσμὸς ἐξήγησης καὶ κηρύγματος.* Ἐνα βιβλικὸ κήρυγμα στὴν ἐποχὴ μας στοχεύει στὴν ἄρρηκτη σχέση μετὰ τῆς ἐξήγησης καὶ κηρύγματος, δηλ. ἀποβλέπει στὴν ἐρμηνεία. Αὐτὸ σημαίνει κυρίως δύο πράγματα: (α) Τὰ βιβλικά κείμενα πρέπει νὰ κηρυχθοῦν, κάτω ἀπὸ ὅλες τὶς καταστάσεις καὶ μὲ κάθε κόστος, καθὼς τὰ χρειάζονται γιὰ τὴ ζωὴ τοὺς οἱ ποιμαινόμενοι, τῶν ὁποίων ὡς ποιμένες ἔχουμε τὴν εὐθύνη τοὺς. Καὶ γιὰ νὰ κηρυχθοῦν, πρέπει πρῶτα νὰ μελετηθοῦν· (β) Τὰ βιβλικά κείμενα μποροῦν νὰ κηρυχθοῦν. Κι ἐδῶ εἶναι ὁ δύσκολος τομέας, τὸ τί καὶ πῶς θὰ κηρυχθεῖ στοὺς πιστοὺς. Αὐτὸ σύμφωνα μὲ τὸν G. von Rad συνιστᾷ «πεδίο μάχης» (battleground), ἀλλὰ ὀφείλουμε μὲ σταθερὴ πεποίθηση νὰ προχωροῦμε¹⁶¹. Δὲν ὑπάρχει, λοιπόν, ἀμφιβολία ὅτι τὸ βιβλικὸ κήρυγμα εἶναι ἐν τέλει μιὰ πολὺ δύσκολη ὑπόθεση ὥστε νὰ τὸ ἀφήνουμε στὰ χέρια ἀνυποψίαστων ἢ ἀνενημέρωτων ποιμένων, χωρὶς διάθεση ἔρευνας καὶ μαθητείας¹⁶².

* * *

Κλείνοντας, ἔχουμε τὴν αἴσθηση ὅτι ἀναφερθήκαμε –ὅπως τονίζεται στὸν ὑπότιτλο– σὲ λίγες μόνο εἰσαγωγικὲς ὄψεις τοῦ καίριου ζητήματος τῆς βιβλικῆς ἀθεολογίας στὸ σύγχρονο κήρυγμα. Ὑπάρχουν πάντα θέματα περισσότερα πού θὰ μπορούσαν νὰ εἰπωθοῦν, καὶ βαθύτερα καὶ ἐκτενέστερα νὰ ἀναπτυχθοῦν. Ἐπικαλοῦμαι τὴν ἐπιείκεια τῶν ἀναγνωστῶν γιὰ τὸν βραχυγραφικὸ καὶ σὲ κάποια σημεῖα περιληπτικὸ τρόπο παρουσίας τοῦ θέματος, γιὰ τὸν μερικῶς ἐγκεφαλικὸ, στεγνὸ, καὶ ἄρα κουραστικὸ τρόπο, ἢ γιὰ τὶς ἀφοριστικὲς

θεοσέβειαν αὐτοὺς οδηγούντων, ἵνα μὴ ἐξ ἀγνοίας εἰς βυθὸν κακῶν ἐμπεσόντες ἀπόλυνται. Καὶ πᾶσα μὲν ἡ ἀνθρωπότης πρὶν τοιοῦτῳ κακῷ τῆς ἀβλεψίας περιεκέχυτο· καὶ ὥσπερ συμβαίνει τοῖς ἀμαρτωσί, ἀντὶ τοῦ ὄντος πολλάκις ὄραν τοὺς μὴ ὄντας, οὕτω καὶ οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς ἡμαρτωμένους ἔχοντες ἀντὶ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ πολλοὺς ἑώρων τοὺς μὴ ὄντας».

160. Βλ. Μ.-Α. ΚΟΣΤΑ ΝΤΕ ΜΠΟΡΓΚΑΡ (π.), «Ἡ Ἁγία Γραφή», *Πρόσωπο καὶ σταυρὸς*, 201-23.

161. G. VON RAD, *Biblical interpretations*, 11.

162. ΙΣΙΔΩΡΟΥ ΠΗΛΟΥΣΙΩΤΟΥ, *Ἐπιστολῶν βιβλίον, Ι, ΚΔ΄, Κρίσιμ.* PG 78, 197ab: «Ἐπιστημονικῶς τὴν θεϊαν Γραφὴν ἀνελίσσειν ὀφείλεις, καὶ τὰς αὐτῆς δυνάμεις νουνεχῶς ἀνιχνεύειν, καὶ μὴ κατατολμᾶν ἀπλῶς τῶν ἀψαύστων καὶ ἀνεφίκτων μυστηρίων, ἀναξίαις ταῦτα χερσὶν ἐπιτρέπων».

διαπιστώσεις και προτάσεις. Όστόσο, οί συνεχώς αυξανόμενες σχετικές συγγραφές δικαιώνουν τη βασική θέση του παρόντος άρθρου.

Ο στόχος, άλλωστε, της παρούσας συμβολής ήταν και είναι να δώσει στον ενδιαφερόμενο αναγνώστη μια καθαρή στέρεη βιβλική προοπτική στο κήρυγμα όπως επικρατεί διαχρονικά στην ορθόδοξη εκκλησιαστική παράδοση¹⁶³, έναντι του προκλητικού σήμερα θρησκευτικού κηρύγματος να αντιτάξει με τόλμη ως κέντρο του κηρύγματος την «ήδίστην τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν, καὶ λειμῶνος παντὸς ἡδίων καὶ παραδείσου τερπινοτέραν γεύσιν» (ἰ. Χρυσόστομος) έναντι τῆς ἄνοστης καὶ ἄγευστης βιβλικῆς ἀθεολογίας, τοῦ γενικόλογου, βερμπαλιστικοῦ καὶ ἄγονου σημερινοῦ κηρύγματος· καὶ μέσα ἀπὸ τὰ ἐπιμέρους συνοπτικὰ προαναφερθέντα ζητήματα, μαζὶ μὲ τὶς βιβλιογραφικὲς ἀναφορές¹⁶⁴, καὶ μὲ τὴν προτροπὴ γιὰ συνεχῆ συμπληρωματικὴ μελέτη τῶν ἱεροκηρύκων νὰ συντείνει ἐν τέλει στὴν ἐπανερμηνεία μὲ ἀναζωογονητικὴ ὀξυδέρχεια τοῦ ἱερότατου βιβλικοῦ λόγου ὡς χαρισματικὴ λειτουργία μέσα στὴν Ἐκκλησία, στὴν οὐσίωση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κηρύγματος.

163. Βλ. Γ. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, «Τὸ κήρυγμα στὴν ὀρθόδοξη παράδοση», 185-209. Δ. ΚΟΥΚΟΥΡΑ, *Τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου: Μετάδοση καὶ πρόσληψη*, ἐπιμ. Ε. Χ. Λιανός-Λιαντῆς (Θεσ/νίκη: Π. Πουρναρᾶ, 2009).

164. Πέραν τῆς ἄνωτ. σημ. 32, βλ. περαιτέρω· Ι. ΒΙΒΙΛΑΚΗ, *Τὸ κήρυγμα ὡς Performance*, 13-34, ὅπου στὴ βιβλιογραφία του ἀναφέρεται σὲ πηγές (χειρόγραφα καὶ ἐκδόσεις) καὶ μελέτες.